

Plikt eller ideologi?

Et blikk på norske offiserers selvforståelse i mellomkrigstiden

Mads Aanerud

Masteroppgave i historie
Høsten 2011

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Universitetet i Oslo

Takk til min veileder Øystein Sørensen for aldri sviktende støtte og gode råd.

Takk til Christine, Nils, Mathilde og Paul for aldri sviktende tålmodighet.

Takk til de som har gitt meg tid til å skrive denne oppgaven.

Takk til alle som har skrevet oppgave samtidig med meg, det var aldri en kjedelig stund.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1	7
Innledning og bakgrunn	7
Selvbilde og profesjon.....	7
Tema og problemstillinger	7
Teoretiske og metodiske perspektiver	9
Forsvarets utvikling i mellomkrigstiden	15
Konflikter og politisk utvikling i mellomkrigstiden	18
Tidligere forskning	20
Kilder.....	22
Kapittel 2	25
Trusselbilder i offiserskorpset.....	25
Ytre fiender	27
Indre fiender	41
Offiserene og operative doktriner	45
Oppsummering	51
Kapittel 3	53
Samfunnet, holdninger og ideologi	53
Rekrutter, folket og idretten	53
Militære møter med sivile	60
Organisasjoner utenfor forsvaret.....	66
Militarisme og nasjonalisme	72
Det politiske systemet og partipolitikk i <i>Norsk Militært Tidsskrift</i>	77
Høyreradikale, fascister og andre reaksjonære	81
Oppsummering	86
Kapittel 4	89
Det norske forsvaret som institusjon.....	89
Bånd mellom offiserer.....	89
Feltorganisasjon og forsvarsordninger	90
Enighet og uenighet om norsk taktikk.....	97
Omgangstone, hierarki og konflikter	102
Offiserene som interessegruppe	105
Oppsummering	111
Kapittel 5	113
Konklusjon	113
Svar på problemstillingene.....	113
Funnene i lys av litteraturen	118
Kildefortegnelse	128
Litteraturliste	129

Kapittel 1

Innledning og bakgrunn

Selvbilde og profesjon

Norske offiserer i mellomkrigstiden tilhørte en profesjon i krise. Den prestisje, oppslutning og ressursbruk som hæren opplevde under nøytralitetsvernet, forsvant etter at verdenskrigen tok slutt. Offiserene var nok like lettet som andre norske borgere over at blodbadet i Europa var over og at Norge hadde klart å holde seg utenfor, men de følte snart at pasifister, antimilitarister og sparevillige politikere gjorde sitt beste for å undergrave deres posisjon og yrkesstolthet.

Skuffelsene var mange for menn som hadde valgt, og fortsatte å velge, sitt yrke ut i fra overbevisning og pliktfølelse heller enn egeninteresse. Nasjonen sto ikke lenger samlet, gamle militære idealer og yrkesteknikker ble ofret på den nye tidens alter, den populære hærordningen av 1909 ble vraket og mange mistet ufrivillig sine arbeidsoppgaver i forsvaret. I møte med slike utfordringer var det nødvendig for offiserene å være sikre på selvbilde og posisjon. I et sosialt og politisk splittet samfunn kunne de godta at det var deres oppgave å tjene staten og å holde forsvarsevnen ved like, uavhengig av hvilken støtte de fikk fra folk og politikere. Dette er nært nok hva som ble forventet av dem, men hvis dette ikke var forenlig med de krav en offiser stilte til seg selv, var alternativet en fortelling hvor offiserene burde ha en viktigere rolle og hvor samfunnet ville være sammensveiset og forsvarsvillig.

I det deprimerende forfallet som yrkeslivet må ha vært for de fleste offiserer i mellomkrigstiden, hvilke meninger og selvbilde hadde de? Fant de fram til en felles posisjon i en samtid som mange må ha opplevd som kaotisk? Følte offiserene seg solidariske med samfunnet rundt dem, eller opplevde de det som truende? Det er disse spørsmålene som ligger til grunn for denne masteroppgaven.

Tema og problemstillinger

Tema for denne oppgaven er norske offiserers plass i samfunnet i mellomkrigstiden, sett ut i fra holdninger, ideer og profesjonelt fokus. Problemstillingen er hva slags forhold det var mellom offiserene og sivilsamfunnet, og om det var en uoverensstemmelse mellom forswarets rolle slik offiserene så den og samfunnets interesser. Med samfunnets interesser

mener jeg sentrale sivile verdier som demokrati og ytringsfrihet, men jeg tar også for gitt at de inkluderte forventninger om at militæretaten skulle trygge landet og være lojal mot regjering og rettstat.

For å belyse tema og problemstilling er det nødvendig med underproblemstillinger som stiller spørsmål til kildene og åpner for drøfting og argumentasjon. De løfter samtidig fram ulike sider av oppgavens tema.

Å beskytte landet mot væpnede trusler var offiserenes viktigste yrkesoppgave, og hvilke trusselbilder de delte er en underproblemstilling. Offiserskorpset kunne være opptatt av ytre fiender, det vil si fremmede makter som kunne true Norge med våpen, eller indre fiender, med andre ord sosialt eller politisk motivert opprør innenfor de norske grensene. Hva slags motstandere norske offiserer så for seg sier mye om deres yrkesopfatning og forhold til samfunnet.

Hvordan kildene beskriver sivile aktiviteter og kontakt mellom militære og sivile utgjør en problemstilling. Beskrivelser og karakteristikker av sivile, både mennesker og organisasjoner, viser hva slags ideer om sivile som var vanlige blant offiserene. Hvis offiserene hadde et felles militært ståsted når de betraktet samfunnet, så vil dette være synlig i kildene.

En annen problemstilling er hvilke sosiale, politiske, nasjonalistiske eller militaristiske ideer og holdninger som er synlige i kildene. Dette er viktige spørsmål som kan vise hvilke idealer og politiske tilknytninger som var dominerende blant offiserene. Siden militarisme kan utlegges som å sette det militære høyere enn det sivile er militaristiske holdninger særlig relevante, men også syn på politikk og på nasjonen er en del av oppgavens hovedproblemstilling.

I militærhistorisk forskning, og i militarismeteorologi, legges det ofte vekt på offiserskorpsets selvstendige stilling. Korpsånd kan gi offiserer en innflytelse som ikke står i forhold til deres antall, og det er sannsynlig at slike bånd kan bidra til ideologisk ensretting. En korpsånd i det norske forsvaret kunne rimeligvis bare bygge på et faglig og institusjonelt felleskap, ikke på et sosialt fellesskap siden flertallet av norske offiserer ikke levde i nær kontakt med hverandre i mellomkrigstiden. I hvilken grad offiserene delte en sterk faglig kultur innenfor en norsk forsvarsinstitusjon er derfor en problemstilling.

Teoretiske og metodiske perspektiver

I denne oppgaven bruker jeg forskjellige teorier, av ulik opprinnelse. En kan dele disse teoriene i to typer, en bruker jeg som hjelp til å forstå og analysere de fenomene jeg undersøker i mellomkrigstidens Norge, den andre tyr jeg til for å bedømme kildenes rekkevidde og representativitet. Jeg vil her gjøre rede for teoriene jeg benytter, og deres bakgrunn.

Hærenes utvikling i og betydning for samfunnet har dominert og dominerer fortsatt forskningen på militærvesen og offiserer. I dette arbeidet er militarisme et kjernebegrep, som dekker forskjellige fenomener. For å kunne bruke militarisme-teori, vil jeg finne en definisjon på militarisme som er anvendelig i denne oppgaven. For å nærme meg en forståelse av hva slags fellesskap de norske offiserene kan ha hatt i mellomkrigstiden, bruker jeg teori og litteratur som tar for seg offiserer som gruppe samt organisasjonsteori. I valg og bruk av kilder tyr jeg til teori om praktisk idehistorie, det vil si studier av ideer slik de kommer til uttrykk i pragmatiske språkhandlinger. Oppgaven bygger også på en forutsetning om at offiserer som skrev i, og offiserer som leste, tidsskrifter beregnet på medlemmer av militæretaten til sammen utgjorde en militær del-offentlighet.

Militarisme er et mangesidig begrep. Volker R. Berghahn følger begrepet fra 1860-årene til 1979, med hovedvekt på militarisme som en sivil-militær relasjon hvor det militære dominerer¹. Berghahn insisterer på samfunnsstrukturens betydning og viser til to typer militarisme, en som utvikler seg i en overgang fra føydal- eller agrarsamfunn til moderne industrisamfunn, og en i moderne samfunn med høyt teknologinivå. Den første typen eksisterer i samfunn hvor mange forherliger aggressivitet og militære idealer, den andre i land hvor slike holdninger har liten eller ingen plass². Utgaver av den første er den prøyssiske offisersstanden og tyske paramilitære organisasjoner i mellomkrigstiden. Et eksemplar av den andre er det militær-industrielle komplekset i USA etter andre verdenskrig. Berghahn viser at disse to typene ble blandet i Weimar republikken og i Hitlers Tyskland, men også at det var umulig for det nazistiske regimet å kombinere de to fordi det var vanskelig å forene en appell til krigeridealene og offervilje med storindustriens behov for stabile sosiale forhold.³

Et lignende skille i militarismeteorien går mellom på den ene siden å måle graden av militarisme etter størrelsen på de væpnede styrkene og samfunnets begeistring for militære idealer og krig, og på den andre siden å bedømme militarismens vekt etter hvor stor

¹ Berghahn 1981

² Op. Cit. ss.107-109

³ Berghahn 1981, ss.116-117

innflytelse militæret har innad i samfunnet. Den første målestokken er viktigere for liberal eller borgerlig militarismekritikk, hvor militærvesenet opptrer irrasjonelt og er overdimensjonert, enn for marxistisk antimilitarisme hvor hæren er et våpen rettet mot arbeiderklassen, og hvor militærvesen og kapitalisme har felles interesser i opprustning og krig.

I pasifistisk tradisjon er militarisme knyttet til krig, og til alt som gjør krig mulig. Betingelsesløs nedrustning og overnasjonale fellesskap er målsetningene for en pasifistisk bevegelse som har vært aktiv siden slutten av 1800-tallet og fram til i dag. Pasifister mener at militarisme kan spores på alle områder i samfunnet, og Brian E. Fogarty viser hvordan selv amerikansk fotball gjennom sin organisering og disiplin kan tolkes som en forberedelse til krig⁴. I likhet med marxistene ser pasifistene militarismen som uatskillelig fra den etablerte samfunnsordenen. En tydelig forskjell mellom de to retningene er at pasifistene tar avstand fra all vold og alt som kan bygge opp under den, mens antimilitaristiske marxister kan akseptere revolusjonær vold.

Jeg vil hevde at alle militarismeteorier, uavhengig av ideologisk eller politisk ståsted, beskriver militarisme som en situasjon eller en ideologi hvor militære verdier og interesser er viktigere enn sivile. For at jeg skal kunne dra nytte av militarisme som begrep er det nødvendig å avgjøre hvilke militarisme-perspektiver som har mest relevans for norsk mellomkrigstid, på to områder. Det ene er hva slags militarisme-forståelser som preget aktører i mellomkrigstiden, det andre er hvilke militarismeteorier som best kan hjelpe nåtidens observatører til å forstå mellomkrigstiden.

Norge på 1920-tallet og 1930-tallet var et industrialisert land, som tok i bruk stadig mer avansert teknologi. Samtidig var en betydelig del av befolkningen fremdeles knyttet til landbruket, og den økonomiske krisen på landsbygda hadde stor politisk og sosial betydning. Norge i mellomkrigstiden var verken et agrarsamfunn eller et fullt ut industrialisert samfunn, og kan derfor ha vært et egnet sted for en blanding av Berghahns to militarismetyper.

Den norske arbeiderbevegelsen var dypt kritisk til forsvaret i mellomkrigstiden, og hadde en forståelse av militærmakt som var forenlig med marxistisk militarismeteorier. Et liberalt og pasifistisk militarismesyn preget den sterke, langt på vei borgerlige fredsbevegelsen. Begge disse gruppene ble av offiserene oppfattet som motstandere eller konkurrenter, så disse ideene var med andre ord en del av offiserenes mentale horisont.

⁴ Fogarty 2000, ss. 96-97

Med sin vekt på irrasjonell militær oppbygging er ikke det liberale militarismebegrepet egnet til å beskrive forsvarets utvikling i mellomkrigstiden siden forsvaret ble bygget kraftig ned. Norske offiserer kan likevel ha ønsket en opprustning og militarisering av samfunnet som passer med dette begrepet. Konsepter som passer inn i marxistisk militarismeteorier er blitt brukt i historisk forskning for å beskrive den norske hæren i mellomkrigstiden, ikke uten grunn. Forsvarets utvikling og offiserenes posisjon i samfunnet gjør at en slik tilnærming gir grunnlag for fruktbar drøfting.

En rekke historikere og teoretikere har arbeidet med sivil-militære relasjoner. For denne oppgaven er teoretiske tilnærminger til offiserer som gruppe, og til hvordan slike grupper utvikler seg og fungerer, særlig nyttige. Et viktig begrep er profesjonalisme. Bengt Abrahamsson beskriver hvordan militære apparater fra slutten av 1700-tallet gradvis utviklet en profesjonell standard. Denne standarden bygget på heltidskarrierer, på militærakademier som ga grunnlag for militær teori og militære normer, og på ny teknologi knyttet til våpen og logistikk. Abrahamsson viser også hvordan individuell profesjonalisering bringer nye offiserer inn i fagets normer og verdier.⁵

Samuel P. Huntington peker spesielt på at profesjonaliseringen av officerskorpset endret forholdet mellom militære og sivile maktutøvere. I et moderne samfunn er ikke problemet væpnet opprør, men derimot den militære ekspertens innflytelse på sivile politikere⁶. Huntington er mest kjent for å påpeke at en høy grad av militær profesjonalisme i utgangspunktet bringer med seg en officersstand og militære institusjoner som ikke ønsker å intervensjonere i sivil politikk⁷. Dette synspunktet er blitt kritisert av blant annet Bengt Abrahamsson. Abrahamsson redegjør for hvordan doktrinen om den totale krigen, som legger beslag på samfunnets samlede ressurser, har gjort skillet mellom politisk og militært domene uklart⁸.

Alfred Stepan bringer denne debatten videre ved å insistere på at det finnes mer enn én type profesjonalisering av militære grupper. Han regner fokus på ytre trusler, det vil si fokus på konvensjonell krigføring mot utenlandske væpnede styrker, som basis for gammel profesjonalisme. En ny type profesjonalisme oppstår når en hær spesialiserer seg i å bekjempe innenlandske geriljagrupper og annen sosial og politisk vold. Stepan peker på Huntingtons antagelse om at sivil kontroll over profesjonelle militære styrker opprettholdes fordi offiserene hverken har tid til eller interesse for sivile verdier og ideologier. En militæretat

⁵ Abrahamsson 1972, ss.23-49 og ss.77-80

⁶ Huntington 1957 "The Rise of the Military Profession in Western Society", ss.46-47

⁷ Huntington 1957 "The Professional Military Ethic", ss.47-51

⁸ Abrahamsson 1972, ss.45-46

preget av ny-profesjonalisme vil være opptatt av innenrikspolitik og vil ha en tendens til å løsrive seg fra sivil, politisk kontroll og søke en bredere rolle i samfunnet enn den rent militære.⁹

Fremveksten av en profesjonell offisersstand som tjener nasjonalstaten er nært knyttet til nasjonalismen. Abrahamsson skriver at nasjonalisme er den sentrale komponenten i militær ideologi, da forsvaret av nasjonalstaten er de militæres primær oppgave¹⁰. Amos Perlmutter trekker fram at sterk korpsånd, i betydningen militære som utgjør en lukket gruppe, også er med på å bestemme hvordan profesjonelle offiserer opptrer i samfunnet¹¹.

Utover de tekniske egenskapene som kjennetegner et profesjonelt offiserskorps mener Abrahamsson at særlige normer preger et slik fellesskap. Abrahamsson sammenfatter disse normene i et militært tankesett på fem punkter: nasjonalisme, pessimisme når det gjelder menneskers evne til å avstå fra vold, alarmisme, det vil si tro på at det verste vil inntreffe, politisk konservativ holdning og vekt på autoritet¹².

En moderne hær er en omfattende organisasjon, som er artikulert i avdelinger, funksjoner og kommandostrukturer. I likhet med andre offentlige organisasjoner basert på profesjonell kunnskap, trenger en hær dedikerte og profesjonelle medlemmer som gir strukturen liv. Nykommere i en offentlig etat blir profesjonalisert og sosialisert inn i et fagfellesskap, gjennom utdanning, kontakt med eldre medlemmer og felles arbeidspraksis. Ved å peke på at disiplin i en militær organisasjon opprettholdes på to nivåer, på det første nivået ved hjelp av et sosialt fagfellesskap og på det andre nivået gjennom hierarki og kommando,¹³ viser Perlmutter hvor viktig profesjonalisering gjennom sosialisering er for en hær. Han viser betydningen av at offiserskorpset selv har ansvaret for å opprettholde riktige, profesjonelle holdninger:

A colleague group oversees the internal cohesion of the officer corps as a professional and social group. This group observes self-imposed standards of personal behavior, and professional conduct.¹⁴

Abrahamson er opptatt av det samme, og peker på hvordan korpsånd skapes på denne måten.¹⁵

Francesco Kjellberg skrev i 1961 en avhandling om norske offiserer som sosial gruppe, for perioden fra 1880 til 1960 grovt regnet. Han finner at internasjonal teori bare i

⁹ Stepan 1973 "The New Professionalism of Internal Warfare and Military Role Expansion" ss. 280-284

¹⁰ Abrahamsson 1972, ss.95-101

¹¹ Perlmutter 1977, ss.35-37

¹² Abrahamsson 1972, s.93

¹³ Op. cit s.2

¹⁴ Op. cit. s.2

¹⁵ Abrahamsson 1972, s.80

begrenset grad er dekkende for norske forhold. For undersøkelsens behov har han valgt å dele den militære profesjonen i fire virksomheter; vitenskap, lærergjerning, tjenesteytelse og myndighetsutøvelse.¹⁶ For det norske offiserskorpset i mellomkrigstiden er vitenskap, fornyelse av det faglige innholdet, og lærergjerningen mest interessante. Kjellberg viser til en alminnelig karakteristikk av offiseren som ”ungdommens oppdrager i fred og leder i krig”.¹⁷ Han peker på at det norske militære apparatet i fred kunne betraktes som en kjempestor skole. Kjellberg viser til en omfattende demokratisering av det norske offiserskorpset i de siste femti årene før han skrev sin avhandling, men han tar utgangspunkt i at dette ikke kan ha hatt betydelig virkning på offiserskorpsets homogenitet og egenart.¹⁸

Perlmutter og Abrahamson viser hvor viktig et sterkt, faglig fellesskap er for at et offiserskorps skal kunne fungere selvstendig. Når fellesskapet blir sterkt nok, styrkes organisasjonen som forvandles til en institusjon. Jeg bruker organisasjonsteori, på et overordnet plan, for å undersøke om dette gjaldt det norske offiserskorpset. I boken *Organisasjonsteori for offentlig sektor*¹⁹ benyttes ulike perspektiver for å studere offentlig forvaltning. Det instrumentelle perspektivet handler om rasjonell måloppnåelse, organisasjoner gjør det de kan for å utføre sine pålagte oppgaver²⁰. I kulturperspektivet er det organisasjonskulturen som står i fokus, forbundet med ”de *uformelle normene og verdiene* som vokser fram og har betydning for livet i og virksomheten til formelle organisasjoner.”²¹ Dette er institusjonelle trekk som gjør en organisasjon mindre fleksibel, men samtidig gir den en mulighet til å ”løse oppgaver bedre og virke bedre som et sosialt fellesskap.”²² Om organisasjoner og institusjoner skriver forfatterne følgende:

En metafor som kan brukes for å illustrere [...] forholdet mellom organisasjon og institusjon, er at en organisasjon representerer skjelettet, mens de institusjonelle trekkene representerer kjøttet og blodet som dekker dette.²³

Institusjoner er organisasjoner med sterk, intern kultur som preger alle som deltar i dem. I en etat avhengig av spesialisert fagkunnskap er det rimelig å regne med at institusjonelle trekk vil inneholde strenge faglige krav, så også det norske forsvaret i mellomkrigstiden. Jeg mener det er god grunn til å hevde at en sterk institusjonskultur i en militæretat ikke er det samme

¹⁶ Kjellberg 1961, ss.13-15

¹⁷ Op. cit. s.16

¹⁸ Kjellberg 1961, s.80 og s.81

¹⁹ Forfatterne av *Organisasjonsteori for offentlig sektor* er de norske statsviterne Tom Christensen, Per Lægred, Paul G. Roness og Kjell Arne Røvik. Verket er en innføringsbok, men dekker mitt behov for generelle teoretiske betraktninger rundt emnet.

²⁰ Christensen 2006, s. 30

²¹ Christensen 2006, s.47

²² Op. cit. s.47

²³ Op. cit. s.47

som militær korpsånd, hvor avstand til de sivile omgivelsene er en viktig del. Motsatt er det vanskelig å tenke seg en korpsånd uten en felles, dominerende kultur.

Myter beskrives av forfatterne som normer som blir hentet utenfra for å øke en organisasjons legitimitet i omgivelsene. Myteperspektivet viser hvordan forvaltningsorganer kan anta ideer "[...] uten at de gir instrumentelle effekter, det vil si de fungerer ofte som et utstillingsvindu eller et ferniss".²⁴ Blant de tre perspektivene har det instrumentelle minst relevans for oppgaven, da jeg ikke studerer forsvarets handlinger. Mange av kildene kan likevel ha en instrumentell side, et ønske om å oppnå noe konkret. Av myteperspektivet og kulturperspektivet er det sistnevnte det viktigste, på grunn av vekten på det institusjonelle. Et viktig poeng med perspektivene er likevel at alle tre kan brukes for å vurdere et utsagn fra eller om en organisasjon.

For å kunne besvare problemstillinger knyttet til ideologi og holdninger, tar jeg utgangspunkt i at forskjellige ideer kan vise like holdninger. Jeg bygger min argumentasjon på at pragmatiske utsagn uten nøyde, teoretisk fundering kan si noe reelt om holdninger og verdier, og at slike utsagns representativitet ikke nødvendigvis svekkes av inkonsistens eller mulige sidemotiver hos forfatteren.

Göran Nilsson tar opp disse metodologiske problemene i en oversikt over praktisk idehistorie. Nilsson insisterer spesielt på at interesser ikke diskvalifiserer ideers betydning. En interesse må uttrykkes som en ide, og hvordan en slik ide blir utformet kan avgjøres like mye av ideologisk standpunkt som av interessen selv. En forsker må spørre etter hvilken interesse som kan ligge bak et utspill eller utsagn, men ideinnholdet har også betydning og har en selvstendig virkning.²⁵ Han slår fast at i motsetning til den teoretiske idehistorien holder praktisk idehistorie på at "[v]arje individ eller grupp som har utformat samhällets normsystem är [...] idéhistoriskt intressant"²⁶. Hvis *samhället* byttes ut med *det norske offiserskorpset i mellomkrigstiden* åpner setningen for at alle offentlige utsagn fra offiserer har verdi som kilder i arbeidet med denne oppgaven. Uavhengig av den enkeltes motivasjon for å skrive, så var ideer som ble lagt fram med på å skape det faglige og ideologiske rommet i den militære del-offentligheten.

Nils Ivar Agøy mener at offentlige debatter i det norske offiserskorpset i mellomkrigstiden ikke belyser holdninger knyttet til den indre sikkerhetsberedskapen, fordi

²⁴ Op. cit. s.66

²⁵ Nilsson 1973, ss.145-147

²⁶ Op. cit. s.126

meningsutvekslinger om et slikt emne måtte holdes skjult²⁷. Dette må forstås dithen at en slik sensur eller selvsensur også vil ha bestemt hvordan indre trusselbilder, forsvarrets aksjoner i sivilsamfunnet og kontakt med paramilitære organisasjoner ble omtalt i de militære tidsskriftene, og at dette forbeholdet rammer tidsskriftenes verdi som kilde til å forstå offiserenes holdninger.

Jeg mener Agøy går for langt, da det er vanskelig å tenke seg en taushets-konspirasjon som gjaldt hele offiserskorpset, og som bestemte hvilke ideer og normer som ble spredt gjennom de militære tidsskriftene. Jeg vil hevde at artikler og innlegg i militære tidsskrifter gjør det mulig å gripe tak i profesjonens dominerende normsett og holdninger. Verdier og holdninger til offiserene som ikke hadde ansettelse ved stabene, også de vernepliktige, var med på bestemme forsvarets natur da stabsoffiserene ikke alene kunne drive forsvaret. Det er også sannsynlig at Generalstaben gjennom tidsskriftene kan ha ønsket å påvirke offiserene rundt om i landet som de ellers ikke hadde kontakt med, og at generalstabsoffiserer ikke ville ha latt sjansen gå fra seg til å spre holdninger de anså som viktige.

Forsvarets utvikling i mellomkrigstiden

I tiden mellom 1905 og 1914 ble den norske hæren organisert på rent nasjonalt grunnlag for første gang siden middelalderen²⁸. Forsvarets prestisje i befolkningen var stor etter den vellykkede og blodløse unionsoppløsningen, og hærordningen av 1909 la grunnen for en hær bredere organisert enn noen gang før. Under første verdenskrig gjennomførte marinen, kystbefestningene og hæren et vellykket nøytralitetsvern. Dette vernet styrket ytterligere forsvarets prestisje, men innebar stor slitasje på mannskap og utstyr.

Den delvise mobiliseringen ved første verdenskrigs begynnelse i august 1914 avdekket mange mangler ved forsvarets utrustning²⁹. De ambisiøse planene som var lagt etter 1905 var ikke blitt fulgt opp av tilstrekkelige bevilgninger, og etter demobiliseringen i 1918 forverret forsvarets beredskap seg ytterligere. Nedslitt materiell og umoderne våpensystemer ble ikke erstattet eller modernisert. De største unntakene var marinefartøyer som ble sjøsatt som følge av et byggeprogram vedtatt under krigen, og nye automatvåpen til hæren. Først på midten av 1930-tallet bedret forsvarets materielle situasjon seg merkbart, fra og med de ekstraordinære

²⁷ Agøy 1997, s. 430

²⁸ Hobson 2001, s.16

²⁹ Hobson 2001, s.139

bevilgningene til forsvaret foreslått av regjeringen Nygårdsvoll og vedtatt av Stortinget høsten 1936.

Etter verdenskrigens slutt ble det etter hvert klart for både militære og politiske ledere at det ikke var mulig å finansiere nødvendig utvikling og vedlikehold av den ambitiøse og bredt anlagte hærordningen av 1909. Hærordningen ble vesentlig svekket da de årlige regimentssamlingene ble suspendert i 1922. Disse repetisjonsøvelsene var krumtappen i et militssystem bygget på mobiliserbare vernepliktige med kort rekruttskole. To nye forsvarsordninger ble vedtatt i 1927 og 1933, de førte til begrensninger i men ikke til store endringer av strukturen. De politiske motivene for reformer var øyensynlig å spare penger, den militære logikken bak forsvarsordningen av 1933 var at et lite men effektivt forsvar var bedre enn et stort uten slagkraft. En endte opp med å beholde en hærstruktur som fortsatt var stor, i håp om at det skulle være mulig å gjenopplive forsvaret med basis i den eksisterende organisasjonen, men med liten operativ kapasitet. Stadige nedskjæringer i forsvarsbudsjettet gjorde et stort antall offiserer overtallige. Mange fikk status som vernepliktige, og langt færre enn før beholdt heltidsstillinger. Stabene ble skjermet, men det tradisjonelle distriktsbefalet ble faset ut. Utviklingen førte til konflikter innad i offiserskorpset, grunnet i forskjellige syn på forsvarsreformene som ble forsøkt gjennomført i perioden.

Det norske forsvaret i mellomkrigstiden beholdt sitt preg som militshær, bygget på mobiliserbare mannskapsreserver, med offiserer spredt rundt i landet og nesten ingen stående styrker. Innskrenkningene i antall fastlønte førte til at en større andel enn før ikke bare levde med sivile rundt seg, men også levde som sivile mellom tjenesteperiodene. Generalstaben var en sterk institusjon med et permanent militært miljø hvor militærvitenskap hadde en høy stjerne. I det norske stabssystemet var ikke tilknytningen til Generalstaben permanent. Offiserer som avanserte i systemet skiftet mellom tjenstegjoring i divisjonene og arbeid i Generalstaben, og stabsoffiserer utgjorde en kunnskapselite i hæren. Offiserene i Admiralstaben utgjorde det samme for marinen

Den lange nedturen svekket offiserskorpset som yrkesgruppe, samtidig som innen- og utenlandske observatører mente at den norske forsvarsevnen nærmet seg et nullpunkt. Parallelt med denne utviklingen ble hærens tradisjonelle oppgaver i å sikre indre ro og sikkerhet sterkt aktuelle. Den spente situasjonen i Europa i 1918 og 1919, etter oktoberrevolusjonen i Russland og etter krigens avslutning i november 1918, fikk mange til å frykte, eller håpe på, revolusjon også i Norge. Regjeringen stolte på at hæren ville slå ned et eventuelt opprør, og forsvarsledelsen utarbeidet ekstraordinære beredskapsplaner for å kunne handle om nødvendig. I ekstremversjonen av disse planene kunne regionale staber, eller

lokale offiserer, mobilisere vernepliktige uten generalstabens og kommanderende generals medvirkning og dermed utenfor sentrale myndigheters kontroll. Regjeringen viste etter hvert liten interesse for disse planene, men forsvarsledelsen vedlikeholdt og oppdaterte dem i nærmere 15 år.³⁰

De fåtallige, stående hærstyrkene ble svekket utover i mellomkrigstiden, bortsett fra i Oslo hvor Garden ble utvidet med ett kompani. I forbindelse med sosial uro var det umulig for hæren å sette opp sikringsstyrker, for å bevokte særlig viktige bygninger og infrastruktur, og ordensvern, som skulle sikre ro og orden i samarbeid med politiet, uten å ty til i hvert fall delvis mobilisering. Forsvarsledelsen følte at vernepliktige med røtter i arbeiderklassen ikke ville være pålitelige hvis de ble innkalt til sikringsstyrker eller ordensvern, og det ble derfor besluttet at mobilisering til ordensvern og sikringsstyrker skulle utelukke arbeidere og kjente medlemmer av politiske organisasjoner på venstresiden. Fram til midten av 1930-tallet ble det vedlikeholdt lister med navn på formodentlig pålitelige vernepliktige som skulle gjøre en slik selektiv mobilisering mulig. Det var tvil innad i forsvaret om hvorvidt dette var en lovlig og effektiv fremgangsmåte, og metoden ble ikke gjort alminnelig kjent.

Ordensvern ble bare noen få ganger samlet i betydelig antall, og der hvor militære avdelinger ble satt opp eller forflyttet i forbindelse med sivil uro eller arbeidskonflikter var det i de fleste tilfellene de stående styrker eller militære elever som handlet aktivt i kontakt med sivile. Disse situasjonene var vanligere mot slutten av første verdenskrig og i mellomkrigstiden enn i tiårene før første verdenskrig, men var likevel relativt fåtallige. Den mest omtalte aksjonen var Gardens og flåtens inngripen i en arbeidskonflikt i Skien-distriktet sommeren 1931, i etterkant av det såkalte Menstad-slaget hvor en politistyrke ble drevet tilbake av streikende arbeidere og flere mennesker ble skadet. Slike aksjoner var kontroversielle og ble av arbeiderbevegelsen tolket som ensidige og illegitime, men ingen ble drept, og bare et begrenset antall skadet, som en følge av militær maktbruk i forbindelse med dem.

Noen offiserer nøyde seg ikke med å være en del av forsvarets beredskap, de deltok også i private bevegelser med front mot arbeiderklassen. Offiserer ledet både Samfunnshjelpen, hvis mål var å begrense effekten av streiker ved å stille med arbeidsvillige, og Samfunnsvernet som ville være et væpnet vern mot revolusjonære omveltninger. I tillegg til at offiserer var ledende i Samfunnsvernet, skal organisasjonen også ha nytt godt av militære ressurser. Vernet var sannsynligvis ikke populært verken hos den politiske ledelsen i

³⁰ Agøy 1997, ss.412-420

Forsvarsdepartementet eller i den militære toppledelsen. Et unntak skal ha vært Vidkun Quisling under hans tid som forsvarsminister fra 1931 til 1933. Quisling la ned et betydelig arbeid i å forberede forsvarsordningen av 1933, som var svært upopulær hos mange offiserer, men brukte også mye av sin tid på feider med arbeiderbevegelsens ledelse og på å utvide planene for det militære ordensvernet.

Behovet for å verne Norges nøytralitet under en stormaktskrig hadde vært et viktig tema i den offisielle forsvarspolitikken siden før første verdenskrig. Folkeforbundets vekt på kollektiv sikkerhet, og troen på varig avspenning mellom stormaktene, kom i forgrunnen da Norge ble medlem i forbundet. Fram mot andre verdenskrig kom nøytralitetsvernet igjen i første linje, men også en økende forståelse for at Norge kunne bli tvunget til å velge side mellom leirene som tok form ute i Europa. Den strategiske tenkningen i forsvarlets ledelse dreide seg da rundt nøytralitetsvernet og mulige, men begrensede, angrep på strategisk viktige områder av Norge.

Konflikter og politisk utvikling i mellomkrigstiden

Mellomkrigstiden i Norge var preget av mange og harde sosiale konflikter. Disse fulgte i kjølvannet av alvorlige økonomiske kriser som svekket lønnsomheten både i landbruket og i industrien, som førte til stor arbeidsløshet og truet kjøpekraften til de som beholdt jobbene sine. De skiftende, borgerlige regjeringene fram til 1935 møtte krisene med en stabiliserings- og sparepolitikk som førte til store budsjettkutt. Disse kuttene førte til et lavere statlig og kommunalt forbruk som ikke løste de økonomiske og sosiale problemene som lå under de sosiale konfliktene.

Arbeidsgivere og fagforeninger samarbeidet ikke på 1920-tallet, og prøvde å tvinge igjennom sine respektive ønsker og mål gjennom streiker og lockouter. Arbeidsgivere, både i industrien og i skogbruket, ba ofte offentlige myndigheter om å beskytte deres virksomheter mot streikende eller lockout-rammede arbeidere. Politiet trådte da støttende til, og i noen tilfeller grep også militære avdelinger inn. Fagforeningene oppfattet statlige myndigheter som partiske og som aktører på arbeidsgivernes side. Antimilitarisme var en viktig side av arbeiderbevegelsens ideologi, og antimilitaristiske sosialister så militær inngripen på arbeidsgivernes side som et bevis på at hæren var en klassehær. Antimilitarismen førte til omfattende propaganda mot militæretaten, og til forsøk på militærstreik rettet mot verneplikten. De aller fleste unge menn fra arbeiderklassen gjennomførte likevel verneplikten når de ble innkalt.

Den norske arbeiderbevegelsen opplevde en kraftig radikaliseringsprosess fra 1918 og utover på 1920-tallet. Dette utløste en revolusjonsfrykt som var vanlig i borgerskapet i store deler av mellomkrigstiden, den satte sitt preg på politikken og bragte med seg en radikaliseringsprosess av ytre høyre fløy på borgelig side. Revolusjon som politisk problem førte også til en splittelse av Det Norske Arbeiderparti i tre deler. Kommunistene og rest-Arbeiderpartiet konkurrerte lenge om å fremstå som de mest oppriktige revolusjonære, og bidro på den måten til å opprettholde revolusjonsfrykten på høyresiden helt inn på 1930-tallet. Sammenslåingen i 1927 mellom Sosialdemokratene, høyrefløyen da partiet ble splittet, og rest-Arbeiderpartiet åpnet for en mer moderat, parlamentarisk politikk, uten at de borgerlige partiene ble overbevist om dette med en gang.

Manglende samarbeid på borgerlig side, et stadig svakere Venstre nektet konsekvent et nært samarbeid med Høyre, var med på å styrke en høyreaktivisme hvis sterkeste utslag var Fedrelandslaget. Organisasjoner som Bygdenes krisehjelp, Samfunnshjelpen og Samfunnsvernet hører med her, samt Vidkun Quislings Nordisk Folkereising og Nasjonal Samling. Nasjonal Samling var en del av denne i norsk sammenheng særegne politiske utviklingen, men fikk liten eller ingen innflytelse før 1940. Borgerlig uenighet førte ikke bare til radikal aktivisme, denne splittelsen banet også veien for Arbeiderpartiets maktovertakelse i 1935 gjennom kriseforliket med Bondepartiet. Før Arbeiderpartiet kom i regjeringsposisjon hadde fagforeninger og arbeidsgivere begynt en dialog som førte til et roligere sosialt klima.³¹ I store trekk var de siste årene av mellomkrigstiden preget av politisk og sosial avspenning innad i landet, hvor de radikale, ytre politiske fløyene mistet oppslutning.

Ledende partier i Norge, særlig Venstre og Arbeiderpartiet, støttet opp under norsk deltakelse i Folkeforbundet etter krigen. Viljen til å stole på mekling og voldgift for å løse problemer mellom nasjonene og unngå krig var stor. Partiet Venstre, med den mangeårige stats- og utenriksministeren Johan Ludwig Mowinckel i spissen, var særlig ivrig på å la voldgift løse de fleste interstatlige interessekonfliktene.³² På 1930-tallet ble det etter hvert en økende forsvarspolitisk konsensus blant partiene på Stortinget, i lys av en ny, truende internasjonal situasjon. Håpet om avspenning og gjensidig avrustning mellom stormaktene hadde vært stor, men da Folkeforbundet ble varig svekket i andre halvdel av 1930-tallet mistet også norske politikere troen. En konflikt mellom Norges forpliktelser overfor Folkeforbundet

³¹ Furre 2000, ss.57-58

³² Furre 1996, s.190

og et stadig klarere ønske om å forholde seg nøytral i tilfelle krig, endte opp med en i praksis ubetinget nøytralitet som standpunkt i tilfelle av en ny stormaktskrig.³³

I 1936 begynte regjeringen, med bred støtte i Stortinget, en forsiktig opprustning av forsvaret som brøt med den nedadgående spiralen som offiserene hadde måttet leve med siden verdenskrigens slutt.

Tidligere forskning

Mange bøker er skrevet om norsk mellomkrigstid. Få er skrevet om det norske forsvaret og færre om norske offiserer før 9. april. Standardverket i dag, som også er viktigste referanseverk, er bind 3 i *Norsk Forsvarshistorie*, skrevet av Rolf Hobson og Tom Kristiansen. Bindet omhandler tiden fra 1905 til og med felttoget i 1940. Mange aktører som var aktive i mellomkrigstiden deltok også i forsvarets aktiviteter i tiden før og etter, og en slik periodisering er derfor verdifull når målet er å undersøke offiserenes dominerende holdninger og motiver. Det samme gjelder for et annet hovedverk om perioden, Nils Ivar Agøys *Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940*, men som særlig tar for seg tiden fra slutten av første verdenskrig til slutten av 1930-årene.

Hobson og Kristiansen legger mye vekt på en grundig gjennomgang av militæretatens tekniske og offisielle historie, med fokus på endringer i organisering og bevæpning. For perioden fra nøytralitetsvernets demobilisering til krigen mot Tyskland er hovedtemaet forsvarets forfall, i betydningen forsvarets svinnende evne til å kunne ta opp kampen mot ytre fiender. Forfatterne gir også en bred gjennomgang av militær og strategisk utvikling i Europa ellers, som et bakteppe for norske forhold. I *Norsk Forsvarshistorie bind 3* blir forsvaret ofte sett fra de sentrale eller regionale stabers perspektiv, og den norske forsvarsledelsens strategiske tenking er viktig.

Agøy er lite opptatt av bevæpning og strategiske planer rettet mot ytre fiender. Dette er naturlig siden han beskriver forsvarets befatning med innenlandske problemer. For Agøy er forsvarets forfall i perioden av liten interesse, tvert i mot legger han vekt på at beredskapen mot "den indre fiende" stadig vokste i omfang, både i tildelte ressurser og gjennom stadig mer ambisiøse planer. Mye av Agøys bok beskriver forsvarets inngrep i forskjellige episoder knyttet til sosial uro eller sosiale konflikter, og forfatteren går også detaljert inn på hvordan beredskapsplaner ble utarbeidet og vedlikeholdt. Agøy har brukt kildene på en annen måte enn det Hobson og Kristiansen har gjort, men Agøys bok er også mer spesialisert. En ting

³³ Op. cit. ss.205-208

Agøy har til felles med Hobson og Kristiansen er vekten på høyere offiserer og sentrale kilder. Forsvarets militære og politiske ledelse står i fokus i begge bøkene, og lavere offiserer og offiserskorpset som en helhet blir bare overfladisk beskrevet eller sporadisk belyst.

Den som først leser Agøy og deretter Hobson og Kristiansen vil sitte igjen med to forskjellige inntrykk av hva det norske forsvaret i mellomkrigstiden var, og av hvilke idealer eller ideer som opptok de menn som tjenestegjorde der. Ikke minst gjelder dette datidens offiserers oppfatninger om hva som var forsvarets primære oppgaver og plikter. Hobson og Kristiansen ser beredskapsplanene mot indre uro eller opprør som sekundære, mens Agøy langt på vei utpeker disse som en prioritert oppgave for forsvarsledelsen. I *Norsk Forsvarshistorie* var offiserskorpset lojalt om enn motvillig underkastet politikerne, selv når disse kraftig reduserte forsvarets kapasitet og fjernet offisersstillinger. For Agøy derimot konspirerte til tider forsvarsledelsen for å frigjøre seg fra politisk kontroll. I *Militæretaten og den indre fiende fra 1905 til 1940* spør forfatteren om de norske offiserers utvikling og handlinger i mellomkrigstiden kan forklares med Alfred Stepans ideer om Ny-Profesjonalisme, der indre fiender overtar ytre fienders rolle i offiserenes selvbilde og nasjonen må reddes mot kommunismen³⁴.

Agøy på den ene siden og Hobson og Kristiansen på den andre har verken utgangspunkt, vinkling eller problemstillinger felles, og det kan hevdes at de beskriver atskilte fenomener som ikke utelukker hverandre. Deres tolkninger av offiserenes forhold til samfunnet er likevel så forskjellige at de vanskelig kan forenes. Dette kommer til uttrykk i en polemikk mellom Agøy og Hobson og Kristiansen som utspant seg i *Tidsskrift for Samfunnsforskning* i 2002 og 2003 etter at bind 3 av *Norsk Forsvarshistorie* var kommet ut i 2001. Agøy insisterer på at Hobson og Kristiansen tar for lett på forsvarets indre sikkerhetsberedskap og på militær planlegging uten legitim, politisk kausjon. Hobson og Kristiansen mener Agøy ikke har fått meg seg de store linjene i forsvarspolitikken, og at han overdriver detaljer for å fremme sitt syn. For Hobson og Kristiansen var forsvaret som institusjon innrettet mot fag og ikke mot politikk og ideologi.

En annen forfatter som har tatt for seg offiserene i perioden er Lars Borgersrud. I sin bok *Konspirasjon og kapitulasjon*, som omhandler tidsspennet fra 1814 til 1940, beskriver han blant annet forsvarets gjøremål i mellomkrigstiden. Som Agøy interesserer han seg for den indre sikkerheten, før han går over til å beskrive nederlaget våren 1940. Borgersrud bringer

³⁴ Agøy 1997, s. 426

mange detaljer inn i debatten, men hans analyser preges av at han framfor alt er opptatt av det som kan stille offiserskorpset i et dårlig lys.

Det eldste standardverket om periodens norske sikkerhetspolitikk er Nils Ørviks *Sikkerhetspolitikken 1920–1939*. De to bindene omhandler Norges forhold til utlandet og norsk forsvars- og militærpolitikk i perioden, og utgjør en grundig gjennomgang av politikken i perioden. Tom Kristiansen har også skrevet *Tysk trussel mot Norge?* som tar for seg Norges militærstrategiske situasjon i mellomkrigstiden og trusselforståelsene i forsvarsledelsen og i regjeringen. De to bøkene er ikke like relevant for denne oppgaven som de tre foregående, men mange tema er like og Ørvik og Kristiansens bøker gir en sammenhengende framstilling av norsk forsvarspolitik i perioden og setter Forsvarets situasjon inn i en historisk kontekst.

Kilder

Bengt Abrahamsson, i sin bok *Militärer, makt og politik* som tar for seg militær profesjonalisering og sivil-militære relasjoner, beskriver to typer militære tidsskrifter. Den ene tar mest for seg teoretiske spørsmål og retter seg mot eliten, og den andre trykker diverse nyheter, militærhistoriske beretninger og praktisk informasjon knyttet til hær eller andre forsvarsgrener og henvender seg til en større masse av offiserer.³⁵ Dette skillet er også tydelig i norske, militære tidsskrifter fra mellomkrigstiden. *Norsk Militært Tidsskrift* (NMT) utgitt av Oslo militære samfund, kommer nærmest Abrahamssons første kategori, og blader som *Vor Hær* og *Pro Patria* faller inn under den andre.

Abrahamsson trekker de militære tidsskriftene inn i en beskrivelse av hvordan den militære profesjonen overfører sine doktriner til nye medlemmer³⁶. Dette gjør tidsskriftene verdifulle for å forstå hvilke normer som var dominerende, og bredt aksepterte, innad i offiserskorpset. Ved å anta innlegg og ved å publisere visse typer artikler var redaksjonene i tidsskriftene, som selv bestod av befal, med på å definere hva som var militært korrekte normer på forskjellige nivåer. Samtidig var også lesere og forfattere av innlegg og artikler med å skape, fastholde og overføre felles normer. Redaksjonene var nødt til å ta hensyn til lesernes interesser og til hva disse ønsket å skrive innlegg om og ellers var rede til å godta.

Jeg har valgt å basere oppgaven på kilder hentet i *Norsk Militært Tidsskrift* (NMT) på grunn av dette tidsskriftets sentrale posisjon, både som faglig kommunikasjonskanal for offiserene og fordi jeg antar at det var dette tidsskriftet som i høyest grad passer med

³⁵ Abrahamsson 1972, s.78 og s.79

³⁶ Ibid

Abrahamssons beskrivelse av tidsskrifter som integrerer nye medlemmer av profesjonen inn i fellesskapet. Andre tidsskrifter som var viktige for den militære del-offentligheten i mellomkrigstiden var *Vor Hær*, avisen til ”Hærens fastlønte officerers landsforening”, *Pro Patria*, tidsskriftet til ”Vernepligtige officerers forening” og *Norges Vern*, organet til Norges Forsvarsforening utgitt av Bergens Forsvarsforening. Å bruke disse tre tidsskriftene i tillegg ville ha gitt et bredere og mer variert kildetilfang. Problemstillingene ville derimot ha vært smalere, da en grundig og fullstendig gjennomgang av kildemateriale fra alle de fire tidsskriftene ikke ville ha vært mulig innenfor rammene til denne oppgaven.

Jeg anser *NMT* for å ha vært kjernen i den militære del-offentligheten og for å ha vært normgivende i offiserenes faglige kultur, fordi tidsskriftet ikke representerte særinteresser innenfor offiserskorpset og hadde en innarbeidet autoritet i tillegg til en bred militær tilknytning. Ved å begrense kildearbeidet til *NMT* er det mulig å arbeide bredt med flere problemstillinger for å gripe mentalitet, ideer og holdninger som var typiske for offiserene som gruppe, i et forum som henvendte seg til alle medlemmer av offiserskorpset.

Redaktøren i mellomkrigstiden hadde en liten administrativ stab, og en tilsynskomite bestående av offiserer var tilknyttet tidsskriftet. For å forenkle viser jeg hovedsakelig til redaksjonen heller enn til redaktøren, når det gjelder tiltak eller tekster som kan knyttes til tidsskriftet. *NMT*s første redaktør tiltrådte i 1878, og fram til 1939 var alle redaktørene unntatt en tilknyttet Generalstaben eller en av de militære skolene.

Fra tidsskriftet ble startet i 1830 var vitenskapelighet en overordnet målsetting. Fra 1834 ble *NMT* drevet av Christiania Militære Samfund, som også hadde militær vitenskapelighet som ideal. Dette kom sterkest til uttrykk i *Norsk Militært Tidsskrifts* prisoppgaver. I mellomkrigstiden premierte en egen komite særlig utmerkede oppgaver med medalje, som tok plass blant andre distinksjoner på offiserenes uniformer.

Tidsskriftet passer ikke helt inn i Abrahamssons beskrivelse av et normsettende militært tidsskrift. Stoffet var uensartet, med et betraktelig innslag av det en kan kalle populærkulturelle tekster med militært snitt, ved siden av faglige og til dels vitenskapelige artikler om alt fra militærhistorie til bevæpningsspørsmål. To eksempler på det populærkulturelle er idrettsreportasjen fra St. Moritz vinterlekene i 1928³⁷, og gjengivelsen av brev skrevet av en norsk offiser som tjenestegjorde i Leopold IIs Fristat i Kongo på slutten av 1800-tallet.³⁸ Jeg mener dette styrker heller enn svekker *NMT*s kvaliteter som kilde, fordi det viser et bredt nedslagsfelt.

³⁷ “Da løytnant Ole Reistad førte den norske militærpatrolje frem til seir.” i *NMT* 1928, s.334

³⁸ “Av brever fra Congo 1894-1900” i *NMT* 1936, s.423

Skriveglede og vilje til å vise fagkunnskap var to motiver for å skrive artikler i tidsskriftet. De som hadde en av kvalitetene i rikt monn, eller begge, skrev oftere enn andre. Mange forfattere går igjen, andre skriver lite. Selv om det var forholdsvis få offiserer som skrev var det ingen homogen gruppe, og jeg mener det er overveiende sannsynlig at de var representative for de mange som leste *NMT*. Det er trolig at offiserer som var kritiske til den militære ledelsen og til utviklingen i Forsvaret var ivrigst til å skrive, men også representanter for den militære ledelsen skrev i *NMT*.

I mellomkrigstiden var aktiviteten i *NMT* høy, og antallet abonnenter steg betraktelig fra rundt 500 i 1917 til 1100 i 1930.³⁹ Det var sannsynligvis noe flere lesere av tidsskriftet enn det var abonnenter, og den økende og relativt store leserkretsen gjør tidsskriftet mer representativt for offiserskorpset enn i tiden før første verdenskrig. Samtidig med økningen i antallet abonnenter steg også sidetallene. Årgangen i 1920 er på 617 sider. 1925-årgangen er på 799 sider, og ingen av årgangene mellom 1927 og 1933 er på mindre enn 1000 sider. Fra 1934 til 1939 er årgangene på rundt 800 sider.

Infanterioffiserer var de vanligste bidragsyterne i *NMT*, men også offiserer fra kavaleri, artilleri, luftvåpen og marine skrev innlegg og artikler. Så å si alle emner som berørte det norske forsvaret ble omtalt i tidsskriftet. Et fåtall underoffiserer og sivile skrev også tekster, av forskjellig karakter.

I 1931 feiret *NMT* sitt eget hundreårsjubileum med et jubileumshefte. Redaksjonen fortalte da at det alltid hadde vært debatt og ordskifte om militære spørsmål, men "[o]rdskriftet om hovedlinjene i hærens organisasjon har tidsskriftet derimot som regel fremdeles holdt sig utenfor – tro mot sin tradisjon å undgå spørsmål med politisk anstrøk."⁴⁰ Hvis denne tradisjonen noensinne er blitt overholdt, så er det i hvert fall sikkert at den ikke ble det mellom 1918 og 1939.

³⁹ Disse tallene er *NMTs* egne, hentet i 100års-Jubileumsheftet i 1931, i *NMT* 1931 ss.166-168

⁴⁰ "Den siste menneskealder, 1901–1930" i 100års Jubileumshefte i *NMT* 1931, s.172

Kapittel 2

Trusselbilder i offiserskorpset

Trusselbildenes betydning

Den norske hæren hadde ingen innlysende fiende i mellomkrigstiden, en rolle Sverige fylte i tiden før 1. verdenskrig. Blant offiserer og i samfunnet ellers var det liten tro på at Norge var truet av angrep utenfra, før situasjonen på kontinentet ble så alvorlig mot slutten av 1930-tallet at mange da fryktet at Norge kunne bli trukket inn i en ny krig mellom stormaktene. Norske offiserer må likevel ha hatt en oppfatning av hva som kunne true landet eller forsvaret, selv når landet ikke trodde på krig. Slike trusler kan ha vært av forskjellig slag, både ytre og indre, og var ikke nødvendigvis sammenfallende med en følelse av akutt fare. Det var nødvendig for offiserene å ha en mening om hva eller hvem som var en potensiell fiende, både for å gi mening til forsvaret som institusjon og som grunnlag for fagmilitære oppfatninger og prioriteringer.

Nils Ivar Agøys teori om at norske offiserer i løpet av mellomkrigstiden kan ha skiftet fokus fra ytre til indre fiender er relevant.⁴¹ Hvis Agøy har rett kan en forvente at trusselbildene blant offiserene reflekterte et slikt skifte.

Normalt ville det norske militære etablissementet ha hatt ett sett med felles trusselbilder siden offiserene fikk sin grunn- og etterutdannelse innenfor forsvarets institusjoner hvor felles doktriner, instruksjoner og kultur må ha ligget til grunn. Fordi det var vanlig med en fragmentert tilknytning til forsvaret er det mulig at enkeltoffiserer og grupper av offiserer la mest vekt på egne oppfatninger om hva som kunne være farlig for land og forsvar. Artikler og meningsutveksling i *Norsk Militært Tidsskrift* (NMT) kan si noe om hvorvidt trusselbildet var homogent eller oppsplittet blant offiserene.

Et nasjonalt forsvar bygges opp for å forsvare nasjonen mot angrep utenfra, og det er mulige ytre trusler som vanligvis gir legitimitet til en hær. Den norske hæren i mellomkrigstiden var en direkte etterkommer av det forsvaret som ble utviklet på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet for å beskytte Norge mot Sverige, så en vektlegging av ytre trusler må ha vært naturlig. En tro på indre trusler passet også sammen med et ønske om å forsvare nasjonen, men en slik trusseloppfatning må ha vært politisk betent og en kan regne med at proponenter av et slikt syn ville ha vært mer lavmælte enn de som trodde på ytre trusselbilder.

⁴¹ Agøy 1997 s.426 og s.427

Indre eller ytre farer kan ha blitt framlagt helt åpent i tidsskriftene, ved at artikler navnga potensielle fiender eller utvetydig pekte på hva slags fiender forsvaret burde forberede seg mot. Tekster kan også vise forfatterens trusseloppfatninger indirekte, for eksempel i beskrivelser av motsetninger i det norske samfunnet eller i kritikk av det bestående internasjonale systemet.

Hvilke motstandere offiserene så for seg kan utledes av hvilke taktiske eller strategiske doktriner de støttet eller foreslo, da disse måtte bygge på et trusselbilde. For eksempel burde et skifte fra ytre til indre fiender ha ført til at offiserene ønsket taktiske direktiver mer tilpasset en kamp mot små lettbevæpnede avdelinger enn mot en militær invasjon utenfra. Meninger om utdanning og om våpenprogrammer forteller likeledes om faglige prioriteringer, og om hva slags trusselbilder trening og våpnene var ment å virke mot. Offiserens faglige interesser, og ikke bare offiserens uttalte meninger, sier noe om hvilke fiender de forventet.

Den militære ledelsens trusselbilder vil ha hatt størst betydning for forsvaret. Den norske forsvarsledelsen måtte forholde seg til forsvarspolitiske avgjørelser, og fiendebilder som passet med disse må ha ligget til grunn for skriftlige regler og instruksjoner i forsvaret. Det er likevel ikke slik at den militære ledelsens trusselbilder nødvendigvis stemte overens med gjeldende instruksjoner og regler. Politisk vedtatte tiltak som ikke var beregnet på offentligheten kunne ikke omsettes i dokumenter som var alminnelig tilgjengelige innad i forsvaret, særlig gjaldt dette tiltak mot indre fiender. Forsvarsledelsens egne planer rettet mot indre forhold måtte også holdes skjult når de var politisk kontroversielle, Nils Ivar Agøy mener sågar at disse tiltakene i stor grad ble holdt skjult også for regjeringen⁴². Forsvarets militære ledelse kan også ha hatt fiendebilder den ikke delte med sine politiske overordnede, og som verken var forankret i politiske vedtak eller tydelig nedfelt i instruksjoner. Offiserene i generalstaben var heller ikke avhengige av å dele meninger og analyser gjennom å skrive om dem, og planer og motiver kan ha hatt betydning for forsvarsledelsen uten at de skrev om dem i fagbladene.

I denne oppgaven er det likevel ikke forsvarsledelsens trusseloppfatninger som står i fokus, men hvilke trusselbilder som fantes i offiserskorpset i sin helhet, eller som kan ha vært med på å prege det. Hvis forsvarsledelsen hadde en skjult trusselagenda, var effekten på forsvarets operative evne liten hvis den ikke var delt med offiserene utenfor sentrum. Hvis kommanderende general og generalstaben ønsket å påvirke offiserer i forskjellige posisjoner rundt om kring i landet, kan de ha gjort dette i større eller mindre grad utenfor offentlighetens søkelys. Det er derimot lite sannsynlig at de kunne ha endret det dominerende trusselbildet i

⁴² Agøy 1997 s.436

offisersskorpset uten at en slik endring var synlig i *NMT*, på grunn av dette tidsskriftets betydning for fellesskapet.

Potensielle fiender dukker opp i artikler med ulike temaer, men på grunn av trusselbildenes betydning for faglige prioriteringer er artikler med teknisk innhold særlig viktige. Indre fiender er det naturlig å lete etter blant politiske uttalelser og analyser, selv om ideer og holdninger også faller inn under kapittel 3.

Ytre fiender

Umiddelbart etter krigen var fokuset i Norge ikke på fiender, men på Folkeforbundet som skulle sikre freden i fremtiden. Folkeforbundet, rustningsavtaler og nedrustningskonferanser ble regelmessig omtalt i *NMT*. Skepsis til Folkeforbundets mandat og til stormaktenes fredsvilje dominerte, men nedrustningsarbeidet ble nøye beskrevet i tidsskriftet. Den første større artikkel i *NMT* om Folkeforbundet var “Militærpolitiske betragtninger omkring folkeforbundet.”⁴³ av kaptein Carl Mork i Generalstaben. Han framholdt at målsetningen om fred på jorden ikke kunne motsies, men han var tydelig på at sjansene til å lykkes ikke var store. Han tvilte særlig på de store statenes vilje og evne til å få til en virkelig nedrustning.⁴⁴ For Norges del pekte han på at avrustning ville stride med Folkeforbundets politikk, og at et medlemskap ville kunne føre til en økning i norske militære utgifter.⁴⁵ For å slå fast at avrustning uansett ikke var en løsning for Norge skrev kapteinen følgende:

Historien viser [...] at et land som ikke kan eller vil hævde sin selvstædighet [sic] kommer i avhengighetsforhold til andre mere livskraftige nationer, som før eller senere finder anledning til at blande sig i dets anliggender.⁴⁶

Mork avsluttet artikkelen med å advare mot et medlemskap i Folkeforbundet hvor Norge ville miste selvstendig råderett over egen militærpolitikk, uten å være garantert å få leve i fred, og hvor landet ikke ville få stor innflytelse på grunn av stormaktenes rolle.⁴⁷

Etter at Folkeforbundet hadde virket en stund ble ikke offiserenes mistillit til forbundets arbeid noe mindre. Oberst Johan Nyquist skrev i 1929 at målet om å oppnå avrustning var like fjernt som før.⁴⁸ Han mente dette skyldtes en uunngåelig konkurranse landene imellom, som

⁴³ “Militærpolitiske betragtninger omkring folkeforbundet.” i *NMT* 1919, s.469

⁴⁴ Op. cit. s.472 og s.473

⁴⁵ Op. cit. s.474 og s.475

⁴⁶ Op. cit. s.475

⁴⁷ Op. cit. ss.479-482

⁴⁸ “Internasjonal fredspolitik.” i *NMT* 1929, s.1042

igjen kom av at ”... krigstanken er en integrerende del av det pulserende liv, og spesielt av menneskenaturen.”⁴⁹ Mork og Nyquist viser begge, på hver sin måte, den pessimismen som var vanlig i NMT når krig var temaet. Omtale av nedrustning og fredsarbeid var likevel ikke bare politisk eller ideologisk, nedrustningsavtaler og – konferanser ble fulgt opp med tekniske og beskrivende artikler.⁵⁰

Sverige var den viktigste, potensielle motstanderen for det norske forsvaret før 1914, men etter krigen ser norske offiserers interesse for naboen ut til å ha blitt mindre. Svensk forsvar og militære yteevne blir lite omtalt i NMT umiddelbart etter krigen, deretter gradvis mer. Perspektivet i artiklene om Sverige er den militære utviklingen i landet og svensk forsvarsevne, ikke et mulig angrep på Norge. 1919-årgangen er typisk for hvordan NMT omtalte Sverige etter verdenskrigens slutt. Tre usignerte, korte artikler eller notiser er alt som spesielt omtaler svenske forhold, en om merking av militært materiell,⁵¹ en om innkjøp av fly fra Tyskland⁵² og en om en ny haubits som ble tatt i bruk i det svenske forsvaret⁵³. Anskaffelser av våpen og materiell beskrives på en teknisk og nøktern måte, med sparsommelige opplysninger om og ingen drøfting av strategiske eller taktiske forhold.

Artiklene gir forholdsvis lite informasjon, men kan ha vært interessante for norske offiserer på grunn av et behov for lignende utstyr og rutiner i Norge. Redaksjonens motiv kan ha vært et ønske om å kartlegge svensk militær utvikling, men hvis anskaffelsenes strategiske betydning hadde vært det viktigste ville nok artiklene lagt vekt på dette. Mest sannsynlig ble de trykket som alminnelige militære nyheter. Tatt i betraktning hvor viktig Sverige må ha vært for forsvarets selvbilde før krigen, er det påfallende hvor lite som skrives om Sverige i tiden etter krigen.

Til tross for ganske vennligsinnet omtale av Sverige, mellomkrigstiden sett under ett, er fiendebildet fra fortiden ikke glemt. I 1930-årgangen av NMT ble grensevakten i 1905 feiret med en lang artikkel av oberstløytnant Carl Erichsen, som deltok i jegerkorpsets grensevakt i Kongsvingertraktene som ung offiser.⁵⁴ Artikkelen bærer preg av nasjonalt sinnelag, med mange anekdoter og historier om norsk begeistring, enighet og innsatsvilje. Erichsen avsluttet artikkelen med følgende appell til leserne; ”Måtte denne ånd ikke vike fra folk og hær om fremtiden engang skulle skape et nytt 1905!”⁵⁵. Spørsmålet er om det var faren for krig

⁴⁹ “Internasjonal fredspolitik.” i NMT 1929, s.1043

⁵⁰ Et eksempel på dette er “Nedrustningskonferansen i Genf.” i NMT 1932, s.725

⁵¹ “Forskjellige meddelelser. Sverige. Merkning av militæretatens materiel.” i NMT 1919, s. 195

⁵² “Forskjellige meddelelser. Sveriges flyvevæsen” i NMT 1919, s. 197

⁵³ “Forskjellige meddelelser. Sverige. Ny 15 cm. Haubits ved kystfæstningene.” i NMT 1919, s 412

⁵⁴ “Fra grensevakten 1905.” i NMT 1930, s. 327

⁵⁵ Op.cit. s. 366

oberstløytnanten siktet til, og om han i så fall tenkte på krig med Sverige, eller om han var mest opptatt av nasjonal enighet og forholdet mellom folk og hær. Erichsens artikkel skiller seg fra andre tekster om Sverige i *NMT*, da fagmilitære uttalelser og vurderinger ikke står på egne ben, men er koblet sammen med elementer uten faglig innhold. Holdninger og verdier framheves, og særlig "[f]rihetstrangen, selvstendighetsfølelsen, offerviljen og mannsmotet[...]" som for Erichsen var "... mange av de beste egenskaper i det norske folk"⁵⁶.

Artikkelen var et tilbakeblikk på tidligere opplevelser og følelser, og skrevet for å feire uavhengighetens 25-års jubileum. Hvis artikkelen likevel kan regnes som mer enn et festskrift, var det da de nasjonale og militære idealene som veide tyngst for Erichsen, eller var det trusselbildet? Fienden Sverige dominerer ikke teksten, annet enn som en nødvendig historisk bakgrunn. Sverige ble ikke framhevet som en fortsatt trussel i 1930, selv om appellen i slutten av artikkelen viser at forfatteren hadde sin egen samtid i tankene. Oberstløytnant Erichsen skrev ikke om strategi og militær beredskap, men om militære verdiers betydning for folk og nasjon. Når Oberstløytnanten legger vekt på den positive betydningen som militære idealer hadde for befolkningen, passer uttalelsene hans med en militarisme av Berghahns første type.

I en annen artikkel i *NMT* om forholdet mellom Sverige og Norge, trykket ti år tidligere, er nasjonal retorikk og patos fraværende⁵⁷. Emnet er eldre militærhistorie, Karl XIIIs felttog i Norge i 1716. I likhet med mange av de krigshistoriske artiklene i *NMT* handler den om krig med Sverige, men denne artikkelen om Karl XII ble skrevet av kaptein i generalstaben Otto Ruge, og la større vekt på den norske militærhistoriens relevans for samtiden enn det som var vanlig i andre krigshistoriske framstillinger i *NMT*. Ruge skrev at han ikke var historiker, men at han hentet fakta fra andres arbeider på området. Målet hans var ikke å avdekke nye tolkninger av historien eller å drive formidling av den, men som offiser å lære av Karl XIIIs og hans norske motstanderes krigføring. Han understreket at norsk krigshistorie var like lærerik som annen europeisk krigshistorie, særlig siden "[krigene] blev utkjæmpet på vort eget område og under forhold som i strategisk henseende ikke skiller sig så særlig meget fra forholdene i dag."⁵⁸

Otto Ruge skrev regelmessig i *NMT*, med stor faglig tyngde. Det strategiske overfallet er denne artikkelens faglige fokus. Ruge trakk fram hvordan den militære ledelsen i Norge ble

⁵⁶ Op.cit. s. 327

⁵⁷ "Felttoget i Norge 1716." i *NMT* 1921 s.547. Artikkelen fortsetter i *NMT* 1922 s. 29 og s.91

⁵⁸ Op.cit. 1921 s. 547

overrumplet da Karl XII overraskende gikk over grensen i 1716. Kapteinen viste til at feil som ble gjort i oppmarsjen på norsk side ga svenskene store fordeler, samtidig som lokale forhold gjorde det vanskelig for dem å utnytte disse. Ruges poeng i artikkelen var at overraskende angrep kunne lykkes når det norske forsvaret var forsømt eller uforberedt, men også at angriper som ikke tilpasset seg norske forhold og ikke sikret seg tilstrekkelig med forsyninger ville få store problemer med å nå sine mål.

Artikkelen kan leses som en generell advarsel om faren for strategiske overfall, men slagmarken som Ruge var opptatt av var spesifikt Østlandet mot grensen til Sverige. I mellomkrigstiden kunne bare den svenske hæren stå bak et overraskende overfall gjennom østlandsskogene. En angriper som gikk i land i Sverige for deretter å rykke inn i Norge ville vanskelig ha kunnet organisere et strategisk overfall slik Karl XII gjorde det i 1716, fordi det norske forsvaret i et slikt tilfelle rimeligvis ville hatt tid til å forberede seg. Ruges eksempler ga derfor størst mening for hans lesere hvis Sverige var den potensielle fienden.

Ruge eller andre i generalstaben trodde ikke nødvendigvis at krig med Sverige var sannsynlig, men ideen om at Sverige var en potensiell trussel holdt seg levende i den første tiden etter verdenskrigen. Kaptein Jacob Laurantzson i generalstaben skrev i 1919 om samferdsel i Finnmark. Han regnet en forlengelse av Nordlandsbanen til Finnmark som nært forestående og nødvendig, og var opptatt av de militære implikasjonene et slikt anlegg kunne få. Angående valg av trasé i Nord-Troms sammenlignet han en langs kysten og en nærmere riksgrensen. Han fant at begge traseene var militært sett like utsatte, og at jernbanen i innlandet ville ligge for nærmere Sverige og Finland⁵⁹. For Laurantzson må det ha vært innlysende at muligheten for angrep fra disse landenes territorier måtte regnes med når strategiske avgjørelser skulle tas. Kapteinen har da sannsynligvis tenkt både på angrep fra en tredjepart og på nabolandene som potensielle fiender.

Artikler fra 1930-tallet som spesielt omhandlet Sverige, lengre og mer utførlige tekster enn de som var vanlige på begynnelsen av 1920-tallet, tar for seg svenske feltmanøvrer og forsvarsplaner. I en artikkel i *NMT* fra 1937 redegjorde løytnant Jean Michelet for svensk opprustning og for hvordan svenskene selv mente de kunne motstå et angrep nordfra eller over Østersjøen⁶⁰. Sverige som fiende for Norge var i denne artikkelen en irrelevant problemstilling. Dette passet med den rådende strategiske tankegangen på slutten 1930-tallet,

⁵⁹ "Litt om Finmarken, særlig kommunikationerne." i *NMT* 1919, s.8

⁶⁰ "Bakgrunnen for Sveriges nye opsetning av land- og luftstridskrefter, disses opgaver og krigsorganisasjon." i *NMT* 1937, s.39

hvor de europeiske stormaktene og trusler mot Norges nøytralitet dominerte bildet.⁶¹ I denne artikkelen var Sverige et interessant studieobjekt for norske offiserer, på grunn av de like forholdene i de to nabolandene og fordi den svenske hæren hadde høyere trenings- og utrustningsnivå. Det er også mulig at interessen skyldtes et syn på det svenske forsvaret som første linje i forsvaret av Norge, fordi en fiende som ville angripe landegrensen i Sør-Norge først måtte passere gjennom Sverige. I en slik tolkning blir artikler i NMT om det svenske forsvaret ikke beskrivelser av en mulig motstander, men opplysninger om og vurderinger av hvor lett eller vanskelig det ville vært for en fiendtlig tredjepart å nå fram til Norge.

Troen på finsk ekspansjonsvilje var den viktigste årsaken til at også Finland ble regnet som en trussel på 1920-tallet.⁶² Et eksempel på dette var kaptein i generalstaben Carl Fleischer, senere sjef for Nord- Norges 6. divisjon, som mente Finland var en mulig fiende på grunn av landets ishavsambisjoner. Fleischer skrev, i en medaljevinnende avhandling om fordelene ved en vervet hær i forhold til en vernepliktig hær, at "[...] større kredser av det finske folk [...] ønsker [...] at utvide sit landomraade paa Norges bekostning [...]"⁶³ og i likhet med andre artikkelforfattere knyttet han dette spesielt til Finlands ambisjoner om å bygge en jernbane fram til Nordishavet⁶⁴. Kapteinen beskrev likevel ikke landet i nordøst entydig som en mulig trussel. Han pekte på at Sovjetrusland ville ha vært en farligere nabo, og at Finland som medlem av Folkeforbundet kunne regnes som Norges alliert.⁶⁵

Senere forfattere tegnet et positivt bilde av Finland, både av land og hær. I to artikler i NMT i 1930 ble finske forsvarskrefter nøye beskrevet. Den første tok for seg finske skiløperavdelinger, den andre hadde fokus på Finlands utvikling siden borgerkrigen og trusselen fra Sovjetunionen.⁶⁶ Strid eller uenighet mellom Finland og Norge ble ikke nevnt med ett ord, derimot framhevet premierløytnant Odd Lindbäck-Larsen at "[e]t selvstendig og forsvarsforberedt Finland er den absolutte forutsetning for en skandinavisk nøytralitetspolitikk i den næste krig – og også for et forsvar av den skandinaviske halvø[...]"⁶⁷. Premierløytnanten nøyde seg ikke med å slå fast at krigen ville komme tilbake til Europa, han framholdt også at

⁶¹ Rolf Hobson og Tom Kristiansen viser i *Norsk forsvarshistorie, bind 3*, s. 231, hvordan forsvarsledelsen på slutten av 1930-tallet arrangerte øvelser som passet med en ny trusselforståelse, hvor vesteuropeiske stormakter var potensielle fiender.

⁶² Eriksen 1981, s.133

⁶³ "Hvilke fordeler og mangler byr systemet med opsetning av en hvervet hær, og kan et saadant system antas å passe for vore forhold." i NMT 1921, s.421

⁶⁴ Ibid. ; Også kaptein Laurantzson var opptatt av konkurranse fra det finske jernbaneprosjektet, NMT 1919 s. 9

⁶⁵ Op. cit. S. 420 og 421

⁶⁶ "Fra tjenstgjøring ved de finske skyddskårs vinterskole. Skiutstyret i Finland." i NMT 1930 s. 292 og "Hærene i dag i forskjellige land. Finland." i NMT 1930 s.583

⁶⁷ "Hærene i dag i forskjellige land. Finland." i NMT 1930 s. 594

et forsvar av norske interesser var avhengig av at Finland kunne forsvare seg mot Sovjetunionen.⁶⁸

På hvilken måte vurderingen av Finland kunne endre seg når Sovjetunionen kom inn i bildet er tydelig i en artikkel i *NMT* i 1928 skrevet av kaptein Konrad Sundlo. Han viste til en overskrift i Norges Handel og Sjøfartstidende hvor det ble hevdet at Finland planla krig mot Norge.⁶⁹ Dette passet bra med trusselbildet på begynnelsen av 1920-tallet, men i 1928 fikk Sundlo det ikke til å stemme med sin oppfatning av det han kalte “[...]den nuværende opmarch av gruppene England og Russland”⁷⁰. Det er sannsynlig at han regnet Finland som en del av en britisk leir, og at han av den grunn ikke kunne se landet som en trussel mot Norge. I denne gjengivelsen av nyheter kapteinen hadde lest i den sovjetiske militæravisen “Krasnaja Zvjesda” var Sovjetunionen det kommende problemet for Norge, og Finland bare en brikke i et storpolitisk spill. En slik utvikling kan forklare endringene i *NMT*s generelle omtale av Finland.

Sovjetrussland og Sovjetunionen ble omtalt jevnlig i *NMT* i hele mellomkrigstiden, og ofte som en potensiell trussel for Norge eller andre europeiske land. Denne trusselen ble ikke nødvendigvis godt begrunnet, og i sin artikkel fra 1921 pekte Fleischer på at “[d]et er imidlertid vagt og ubestemt det som for tiden kan siges om mulige farer for angrep mot vort land. Den største fare er muligens fremdeles Russland, men hvorledes kan ingen si.”⁷¹ Fleischer pekte her både på at Norge etter krigen ikke hadde noen klare fiender, og på at oppfatningen av Sovjetrussland som en trussel manglet faglige argumenter.

Artiklene om Sovjetrussland og -unionen er forskjellige, og både vinkling og informasjonsverdi varierer. I 1922 ga redaksjonen i *NMT* en oversikt over sovjetrussiske militære styrker med tall hentet fra ulike trykte kilder. I denne oversikten ble det understreket at Sovjetrussland tross nedskjæringer beholdt verdens største hær, men teksten er teknisk og nøktern uten vekt på trusler.⁷² En artikkel av Kaptein Konrad Sundlo i *NMT* i 1929 var mer ideologisk inspirert enn faglig. I denne artikkelen gjenga kapteinen uttalelser fra en sovjetisk partitopp som skrev i “Krasnaja Zvjesda” at den militære opplæringen av befolkningen ikke var god nok. Uttalelsen ble sammenlignet med tall fra samme kilde, og Sundlo mente at mobiliseringen av befolkningen i Sovjetunionen var alarmerende og truende fordi regimet

⁶⁸ I *NMT* skjedde det en klar ”avspenning” i beskrivelsen av Finland. Dette var ikke tilfelle blant norske politikere, der Finland fortsatt ble oppfattet som en trussel. Forholdet mellom de to nabolandene var vanskelig helt fram til Vinterkrigen brøt ut i 1939. (Eriksen 1981, s. 187)

⁶⁹ “Militærnytt fra Sovjets land.” i *NMT* 1928 s. 1101

⁷⁰ Ibid

⁷¹ “Hvilke fordeler og mangler byr systemet med opsetning av en hvervet hær, og kan et saadant system antas å passe for vore forhold.” i *NMT* 1921, s.421

⁷² “Hærvesenet 1921. Sovjet-Russland” i *NMT* 1922, s.62

“[m]ilitariserer den russiske bonde og arbeider som er blant verdens beste soldateremner.”⁷³ Han var sikker på at “[...] denne militariseringen vil vise seg i Russlands utenrikspolitikk. Likegyldig enten denne ledes av røde eller hvite herrer på Kreml.”⁷⁴ Sundlo resonerte her i tråd med liberal militarismeteorien. Sovjetunionens opprustning var farlig for freden, og den måtte forstås som irrasjonell siden artikkelen ikke viste til noen trusler mot Sovjetunionen som kunne forklare den militære oppbyggingen. Det kan virke som det gamle russiske fiendebildet var like aktuelt for Sundlo som det nye kommunistiske, noe som styrkes av at stereotyper om de russiske massene dukker opp.

Også i andre artikler av Konrad Sundlo er det Russland, uavhengig av politisk regime, som er en trussel. Den nyutnevnte majoren i Nord-Norges 6. divisjon skrev i 1931 i *NMT* at borgerkrig truet i Sovjetunionen, og lurte på om landet når denne var avgjort ville føre krigen utover egne grenser.⁷⁵ Han viste til Sovjetunionens paranoide anklager mot vesten, og til de kontrarevolusjonære russernes meldinger om oppstander og uroligheter. Han forklarte at et seirende rødt regime ville bli presset av sine tilhengere til å spre revolusjonen til andre land med våpenmakt, og at uavhengig av hvem som seiret ville både et hvitt og rødt regime gå til krig for å endre grensene arvet fra Versailles-traktaten.⁷⁶ Han avsluttet med å spå at “[...]vi får nok snart atter fulle rekruttskoler og regimentsamlinger her i landet”⁷⁷. Kildene til artikkelen er norske, eksilrussiske og sovjetiske tidsskrifter. Formen er både sensasjonell og satirisk, og Sundlo gjenga rykter og løse antagelser uten hemninger. Majoren viste at han hadde forstått hvor viktig grensespørsmålet var for Sovjetunionen, men utover dette skrev han mer om følelser og holdninger enn om strategi.

Konrad Sundlo ser ut til å ha hatt en spesiell interesse for stormakten i øst, og han sto for mange av artiklene om Sovjetunionen i *NMT* på 1920- og 1930-tallet. Disses verdi som kilder begrenses av stilen hans, og dette forsterkes av at kildene hans var tidsskrifter han abonnerte på, og som han brukte tilsynelatende ukritisk. Siden redaksjonen trykket så mange av artiklene hans er det grunn til å tro at den ikke regnet holdningene og meningene hans som urimelige eller svært uvanlige, og at de i noen utstrekning var representative for ideer blant leserne av *NMT*.

Sundlo skrev ikke alltid kritisk om Sovjetunionen. I en artikkel fra 1935 beskrev Sundlo, på dette tidspunktet oberst og regimentssjef, den gryende ski-utdannelsen i den røde hær med

⁷³ “Sovjets militære oppdragelse av Russlands arbeidermasser.” i *NMT* 1929, s. 470

⁷⁴ Op. cit. s. 471

⁷⁵ “Intervensjonen er utsatt til 1931” i *NMT* 1931 s. 382

⁷⁶ Op. cit. s. 391 og s. 392

⁷⁷ Op. cit. s. 392

interesse og uten negative kommentarer.⁷⁸ Denne uvanlige sympatien skyldtes sannsynligvis at det var vintersport som var emnet, og kanskje også at hans russiske kilde viste til Norge som et eksempel til etterfølgelse på området. Frykten for den russiske eller sovjetiske fare var altså ikke større enn at skiinteresse og stolthet over norske skitradisjoner kunne bestemme tonen i en beskrivelse av den røde hær.

Sovjetunionens kraftige opprustning og modernisering av forsvaret i løpet av 1930-tallet ble omtalt i en artikkel fra 1937 av løytnant Henrik Skougaard.⁷⁹ Her ble forskjellige kilder gjengitt med faglig presisjon og distanse. Emnet var store sovjetiske manøvrer, i følge artikkelen satt i scene for å vise den røde hærs kapasitet. Fallskjermoperasjoner i stor stil ble inngående beskrevet⁸⁰, og en interesse for selve manøvrene, mer enn en beskrivelse av Sovjetunionen som trussel, preger artikkelen. I en oppfølgende artikkel gikk redaksjonen over til å analysere fallskjermvåpenets betydning i en bredere sammenheng, etterfulgt av utdrag om emnet fra internasjonal fagpresse.⁸¹ Redaksjonen viste til at svenskene så Gotland som truet av flybårne styrker, og nevnte Stavanger og Sola flyplass som mulige mål for slike angrep i Norge.⁸² Siden Sola ble trukket fram er det grunn til å tro at stormaktene i vest og i sør hadde en større plass i de to artiklenes trusseloppfatning enn stormakten i øst.

De europeiske stormaktene ble mye omtalt, både i militærhistoriske beretninger og som eksempler på samtidig militær praksis og teori. Etterkrigstidens hærer i Frankrike og Storbritannia ble framhevet som modeller til etterfølgelse, mens det keiserlige Tysklands armeer gjerne ble omtalt med beundring. De tre nordsjømaktene, Storbritannia, Frankrike og Tyskland, ble ikke eksplisitt nevnt i *NMT* som potensielle fiender av Norge på 1920-tallet. I sin artikkel fra 1919 om jernbane i Finnmark, skrev kaptein Laurantzson at en trase i innlandet "[m]ilitært sett vil [...]ha den fordel at den ligger trygt fra sjøen"⁸³. Kapteinen så for seg muligheten av et flåteangrep mot Nord-Norge, og understreket dette ved å skrive at en jernbane ville knytte Finnmark til resten av landet "[...] selv om vi kjemper mot en fiende, som er herre på sjøen[...]"⁸⁴. Laurantzson tenkte langsiktig og strategisk, men må ha hatt en oppfatning om realistiske trusler. Fordi Sverige ikke var noen stor sjømakt utenfor Østersjøen er det sannsynlig at han tenkte på europeiske stormakter med stor nok flåte til å kunne gjennomføre et slikt angrep mot kysten i Troms og Finnmark. I etterkrigstiden var dette i

⁷⁸ "Skiløperutdannelsen i Sovjets hær." i *NMT* 1935 s.774

⁷⁹ "Den russiske armés store manøvrer høsten 1936" i *NMT* 1937, s. 513

⁸⁰ Op. cit. s. 514 og 517

⁸¹ "Utdrag av den militære fagpresse om fallskjermoperasjoner m.v." i *NMT* 1937, s. 519

⁸² Ibid

⁸³ "Litt om Finmarken, særlig kommunikationerne." i *NMT* 1919, s.8

⁸⁴ Ibid

praksis bare nordsjømaktene Storbritannia og Frankrike. Dette betød ikke at Laurantzon fryktet et angrep fra disse to vestmaktene, men idéen om en mulig krig med europeiske stormakter kan ikke ha vært fremmed for ham.

Flere offiserer kom i artikler eller innlegg inn på at fredsslutningen etter første verdenskrig, og de avtaler og traktater som da ble inngått, hadde skapt sterk misnøye i de statene som tapte på fredsslutningen, og at disse kunne gripe til krig for å få oppreisning. Et godt eksempel på denne tankegangen er en artikkel om Folkeforbundet skrevet av kaptein Carl Mork og trykket i *NMT* i 1919.⁸⁵ Artikkelen viser til at ikke alle europeiske stater fikk anledning til å delta i stiftelsen av Folkeforbundet, Mork pekte spesielt på Tyskland, Østerrike og Ungarn, og at det derfor var "[...] fare [for] at de mægtige nationer, som nu er sat utenfor, slutter sig sammen og ruster til et opgjør med det forbund som er dannet *uten* dem – efter deres *egen* opfatning kanskje endog *mot* dem."⁸⁶

En anerkjennelse av hvordan seierherrenes politikk skapte risiko for nye kriger ser ikke ut til å ha utløst noen frykt for at Norge var utsatt for direkte angrep fra revisjonistiske stater, heller ikke fra Tyskland. Tyskland og tyske militære ble i det store og det hele omtalt i positive vendinger. En offiser, sannsynligvis kaptein Carl Johan Hermansen, som hadde tjenestegjort en kort periode i tyske alpejeger- og bergartilleriavdelinger i Reichwehr skrev om dette i en lengre artikkel i *NMT* i 1931.⁸⁷ Kameratskap og åpent, faglig fellesskap sto i sentrum i teksten, og særlig fornøyd var forfatteren over å møte en begeistret tysk offiser som hadde vært i Norge og fått opplæring ved Infanteriets vinterskole på Geilo⁸⁸. Holdningen til Tyskland og til tyske offiserer kan ha endret seg etter 1933 og Hitlers maktovertagelse, men det er ingen spor av dette i *NMT*.

Til tross for et tilsynelatende avslappet forhold til Tyskland og de andre Sentral - og Vesteuropiske stormaktene ble nye trusler mot Norge trukket fram. Ny strategisk tankegang i militære miljøer i Tyskland ble beskrevet i en artikkel i *NMT* i 1931.⁸⁹ Forfatteren, sannsynligvis premierløytnant Karl Einar Johansen tilknyttet Admiralstabten, beskrev og analyserte kort tyske marineøvelser i Nordsjøen i 1930, og viste til at den tyske marinen rettet sin aktivitet vestover og nordover. Johansen viste til admiral Wolfgang Wegeners bok, hvor den tyske admiralen tok opp betydningen som nye baser i nordsjøområdet ville ha for Tyskland i en krig, og så en forbindelse mellom Wegeners bok og øvelsene i Skagerak og

⁸⁵ "Militærpolitiske betraktninger omkring folkeforbundet." i *NMT* 1919, s. 469

⁸⁶ Op. cit. s. 470

⁸⁷ "Fra en tjenstgjøring ved tyske skiløperavdelinger." i *NMT* 1931, s. 737

⁸⁸ Op.cit. s. 743

⁸⁹ "Den tyske marines krigsøvelser i Nordsjøen høsten 1930" i *NMT* 1931 s. 725

Nordsjøen. Han understrekte at den tyske marine hadde utviklet en ny og mer aggressiv tankegang sammen med en tro på den strategiske offensiven.⁹⁰ Johansen var mest opptatt av tyskernes ønske om å true handelsveier i en krig, men ved å koble Wegeners ønsker om baser i Norge med en offensiv holdning i den tyske flåten ser Tyskland i artikkelen ut som en trussel mot Norge.

Johansens artikkel gir i dag inntrykk av å være både klarsynt og forutseende, i lys av hva vi vet om Tysklands strategiske valg i ettertiden. Hvis forfatteren virkelig mente å utpeke Tyskland som en sannsynlig fiende, så var dette i tråd med signaler som marinens øverste ledelse kom med i 1936.⁹¹ Samtidig var dette et uvanlig standpunkt både i *NMT* og i offentlig debatt ellers på begynnelsen av 1930-tallet. Da Wegeners bok kom ut i 1929 ble den anmeldt i *NMT* av aspirant i Generalstaben premierløytnant Asle Trygve Hauglie og admiralens vektlegging av et støttepunkt i Norge ble uthevet i teksten.⁹² Norske offiserer var med andre ord orienterte både om Wegener og om den tyske marines nye offensive innstilling allerede i 1931, uten at dette preget den militærfaglige diskusjonen i *NMT* på det tidspunktet.⁹³

Løytnant Kaare Vagn Knudsen i generalstaben skrev en artikkel i 1936, "Norges luftstrategiske stilling"⁹⁴, hvor han nøkternt gjennomgikk flyvåpenets status internasjonalt og i hvilken grad Norge var sårbart for luftangrep. Alle naboland ble vurdert som base for flyangrep mot Norge, av disse var baser i Sverige, Danmark og Tyskland de farligste. Han viste til et konkret scenario ved å peke på at tyske fly stasjonert i Jylland ville være spesielt farlige.⁹⁵ Videre skriver han i uthevet skrift at "[d]et farligste i dag vil være luftangrep fra flybærere i norsk farvann og fra fremskutte flybaser i Jylland og i eget land."⁹⁶ Sannsynligvis likestiller ikke løytnanten britiske hangarskip med det tyske flyvåpenet. Gjentatte hentydninger til Jylland som tysk operasjonsbase tyder på at Knudsen så for seg et aggressivt Tyskland, og det er derfor nærliggende å tro at det var tyske fly han mente kunne ta over norske flyplasser. Tolket på dette viset er trusselen fra Tyskland tydelig, ennå en gang i lys av hva vi vet i ettertid.

⁹⁰ "Den tyske marines krigsøvelser i Nordsjøen høsten 1930" i *NMT* 1931, s.729

⁹¹ Norsk forsvarshistorie bind 3 s.226

⁹² "Bøker. Wolfgang Wegener: *Die Seestrategie des Weltkrieges*. Berlin 1929." i *NMT* 1929 ss.877 -879

⁹³ Tom Kristiansen skriver om admiral Wegeners bok *Die Seestrategie des Weltkrieges* at den ble omtalt første gang i Norge i *Norsk Tidsskrift for Sjøvesen* av premierløytnant Karl Einar Johansen i 1930 (Kristiansen 2008 s.113). Muligens ble Johansen oppmerksom på boken i anmeldelsen i *NMT* året før. Johansens kobling mellom Wegeners ideer og ny tysk sjøstrategi må ha blitt kjent for Generalstaben allerede i 1931 da Johansens artikkel om de tyske flåteøvelsene i Nordsjøen ble trykket i *NMT*.

⁹⁴ "Norges luftstrategiske stilling." i *NMT* 1936, s.22

⁹⁵ Op. cit. s.31 og s.34

⁹⁶ Op. cit. s.34

Knudsen viste til mange forskjellige scenarier, det var ikke nødvendigvis hans hensikt å peke ut Tyskland, selv om en finlesing av teksten måtte skille ut det tyske flyvåpenet som den farligste trusselen. Tom Kristiansen peker på at høyere generalstabsoffiserer, spesielt generalstabssjef Otto Ruge, kan ha brukt lavere rangerte kollegaer til å skrive militærstrategiske og – politiske artikler.⁹⁷ Det kan ha vært tilfelle her. I så fall la Løytnant Knudsen generalstabens syn på luftstrategi fram for den militære opinionen og i mindre grad også for interesserte utenfor den militære sfæren.

Blant de artiklene som tok opp strategiske spørsmål i *NMT* er gjengivelsen av kaptein i generalstaben Øyvinn Øis foredrag “Det strategiske overfall” i en særstilling.⁹⁸ Foredraget, som ble holdt i det militære samfunn i Oslo i mars 1939, er i ettertid blitt omfattende beskrevet og analysert i lys av den tyske invasjonen av Norge den 9. april 1940. Da foredraget ble kjent for *NMT*s lesere var andre verdenskrig ikke brutt ut ennå, og redaksjonen beskar også foredraget en del. Det som kom på trykk er på lik linje med andre artikler i *NMT* en del av den militære del-offentligheten, helt på slutten av mellomkrigstiden.

Kapteinen viste til at et strategisk overfall ga angriperen store fordeler, og pekte på at frykt for slike angrep preget forsvaret i mange land på kontinentet.⁹⁹ Øi framholdt at Norge ville være utsatt for strategisk overfall i en krig mellom europeiske stormakter som da kunne ønske seg et støttepunkt på den norske kysten. I artikkelen utelukker han tilsynelatende et angrep på byene. Artikkelen er i prinsippet nøytral, men Tyskland tar mye plass i artikkelen og peker seg ut som en trussel i Europa. Dette inntrykket styrkes når Øi skriver følgende om et mulig strategisk overfall på Norge:

En kan antagelig si at tiltaket bare er mulig hvis det i hovedtrekkene kan være gjennomført før den annen krigførende part kan gripe effektivt inn. Her spilles det om korte tidsrom, for Sør-Norges vedkommende kan avgjørelsen ligge i timer.¹⁰⁰

Dette gjaldt særlig tyske flåtestyrker, et britisk tiltak ville ikke ha vært like utsatt for motangrep på grunn av den britiske flåtens sterke stilling i Nordsjøen. Artikkelen pekte ut Tyskland som den mest sannsynlige utøveren av et strategisk overfall, også for leserne i 1939.

Politiske hensyn kan ha begrenset den strategiske debatten i tidsskriftet fordi hensynet til utenrikspolitikken kan ha gjort det vanskelig å peke ut mulige motstandere blant de europeiske stormaktene. Siden redaksjonen i *NMT* åpnet tidsskriftet for mange ulike utsagn om utenlandske regimer og internasjonale forhold, er det likevel lite trolig at de skal ha

⁹⁷ Kristiansen 2008, s.136

⁹⁸ “Det strategiske overfall” i *NMT* 1939, s. 296

⁹⁹ Op. cit. ss.300-309

¹⁰⁰ Op. cit. s.316 og s.317

sensurert bort artikler som var uheldige for norske ønsker om å framstå som nøytrale. Artiklene om revisjonistiske stormakter og om tysk flåtestrategi viser at norske offiserer var skeptiske til tyske militære mål og hensikter allerede tidlig på 1930-tallet. At dette ble fulgt opp bare gradvis og fra midten av 1930-tallet tyder på at både innsikt i og interesse for tysk strategisk tenkning ikke var stor blant *NMTs* skribenter, og derfor sannsynligvis heller ikke i offiserskorpset. For fullt ut å kunne bedømme den voksende trusselen fra Tyskland var det også nødvendig å forstå det tyske nazistregimets aggressive natur, og i *NMT* var det lite kritikk av tysk politikk etter Adolf Hitlers maktovertakelse i 1933.

I 1937 skrev Karl Einar Johansen, fremdeles i admiralstaben men nå kaptein, en ny artikkel.¹⁰¹ Kapteinen var opptatt av Norges muligheter til å forsvare sin nøytralitet under en ny stormaktskrig. Han mente at forutsetningene for dette var gode, for “[v]ed å sikre de britiske interesser [i vårt sjøterritorium] kan vi så å si kjøpe vår nøytralitet av Storbritannia.”¹⁰² Det samme gjaldt for tyske handelspolitiske interesser som også hadde mye å vinne på et nøytralt norsk sjøterritorium.¹⁰³ Johansen understreket at Norge måtte være i stand til å beskytte stormaktenes interesser for å holde på nøytraliteten og at “[v]i må derfor under en krig mellom fremmede makter ikke innrette oss slik, at vi i hver krigførende stormakt ser en fiende”¹⁰⁴. Som et eksempel på hvordan ting ikke burde gjøres viser Johansen til at “...ubåtresolusjonen den 30. oktober 1916 bragte vårt land en hårsbredd fra krigen.”¹⁰⁵ Konesjoner som sikret større tilførsler til Tyskland avverget krigen, men dette var bare mulig fordi et sterkt sjøforsvar kunne sikre det nøytrale sjøterritoriet.¹⁰⁶

Kapteinen Johansen så ut til å mene at Tyskland ikke ville true Norge og se seg tjent med norsk nøytralitet i en ny krig, hvis det norske sjøforsvaret var sterkt nok til å kunne sikre tyske interesser. Johansens argumenter kan tolkes dithen at hvis bare flåten var sterk nok til å holde Storbritannia fra livet, så ville Tysklands vennskap bestå og Norge kunne holde seg utenfor en ny krig. Dette er ikke helt konsistent med kapteinens foregående artikkel om tyske interesser i Nordsjøen, der han pekte på den tyske marinens offensive holdning og admiral Wegeners ønske om baser på norsk territorium. Det er ikke sikkert at Johansen prøvde seg på noen dypere utenrikspolitisk eller strategisk analyse, og hans egentlige ærend var sannsynligvis å finne argumenter for større opprustning. Kapteinen ville ikke bare ha et sterkere sjøforsvar, dette arbeidet var allerede i gang for å styrke nøytralitetsvernet, han insisterte på “... å erstatte

¹⁰¹ “Nordens stilling under en nordeuropeisk krig.” i *NMT* 1937, s. 621

¹⁰² Op. cit. s.629

¹⁰³ Ibid

¹⁰⁴ Op.cit. s.633

¹⁰⁵ Ibid

¹⁰⁶ Op.cit. s.634

[...] panserskibene, med moderne skib av den artilleriskibstype (kanonbåtstype) som vår tid krever”¹⁰⁷. Artikkelen framstår som et innlegg i kampanjen for å erstatte *Tordenskjold*, *Harald Hårfagre*, *Norge* og *Eidsvold* med moderne kystforsvarsskip.¹⁰⁸ Det er mulig at Johansens artikkel i dette tilfellet var en bestilling fra hans overordnede i Admiralstaben, som ønsket at han skulle fremlegge argumenter for flåteopprustning som passet inn i den offisielle nøytralitetspolitikken. I så fall var den endelige målgruppen opinionen utenfor forsvaret og politiske myndigheter.

I 1939 var ikke lenger grensen mot øst og de store skogene den opplagte fronten i tilfelle krig. Det året skrev kaptein Olav Bertin Skaathun at nøytralitetsvernet for Norge betydde forsvar av kysten, og beskrev hvordan en best kunne forsvare seg mot tropper som gikk i land i et strandområde.¹⁰⁹ En sannsynlig fiende i et slikt scenario kunne bare være en av de tre Nordsjømaktene, så trusselbildet har også for ham forflyttet seg sør og vestover, uten at han pekte klart på potensielle motstandere. Skaathun kommenterte fiendens sannsynlige overtak i marineartilleri og flyvåpen, men insisterte på at “[j]evnbyrdighet i styrke trengs mindre i striden ved stranden enn inne i landet[...]”¹¹⁰, og hvis “våre avdelinger kan nå tidsnok frem til gode og sterke stillinger, skulde vi ha de aller beste vilkår for å kunne opta striden ved sjøen.”¹¹¹

Skaathun skisserte ikke på hvilken måte tilstrekkelige styrker skulle kunne konsentreres for å kunne avslå et storstilt angrep beskyttet av fly og tyngre krigsskip. Skaathun trakk heller ikke inn de faste kystbefestningene, så han så ikke for seg et angrep på byene. Hurtig konsentrasjon av førstelinje-styrker og mobilisering av tilstrekkelige reserver var nettopp den norske hærens Akillevs-hæl, men kapteinen kom ikke inn på dette.

Når Skaathun ikke diskuterte hvordan forsvaret skulle kunne konsentrere styrker raskt nok til å kunne møte et angrep på kysten utenfor de faste befestningene, kan dette forklares ved at en realistisk vurdering av forsvarets planer og operative kapasitet ikke hadde noen plass i et offentlig tilgjengelig tidsskrift i 1939 når krigsfarens skygge hang overhengende. Til tross for åpenhet rundt slike spørsmål i *NMT* tidligere i mellomkrigstiden, når oberst Carl Fleischer i 1938 skriver at “... krigsmessige foranstaltninger er det ikke anledning til å gå nærmere inn på...”¹¹² er det et tegn på at selvsensur var virksom på dette tidspunktet. Fordi

¹⁰⁷ “Nordens stilling under en nordeuropeisk krig.” i *NMT* 1937, s. 633

¹⁰⁸ Tom Kristiansen viser til marinens ønsker om 4 nye, pansrede og tungt bevæpnede kampskip som en del av ”flåteplanen av 1936” (Kristiansen 2008, ss.195-197)

¹⁰⁹ “Striden ved stranden.” i *NMT* 1939, s. 114

¹¹⁰ “Striden ved stranden.” i *NMT* 1939, s. 115

¹¹¹ Op. cit. s. 114

¹¹² “Manøverevnen” i *NMT* 1938, s.730

Skaathuns artikkel ikke er preget av realisme er det sannsynlig at han skrev sin artikkel fordi han mente at emnet var faglig neglisjert, og han valgte en generell vinkling for å vise sin kompetanse på området. Kaptein Skaathun hadde tydeligvis brukt mye tid på å lese seg opp på kystforsvar, et trekk ved mange tekster om strategi i *NMT*. Teori var viktig, og det ser ofte ut som om det var maktpåliggende for en forfatter å kunne vise at han kjente tilgjengelig litteratur innenfor et gitt område.

På midten av 1930-tallet vokste interessen for luftkrig i *NMT*, i en serie av artikler. Generalmajor Christian Brusgaard tok opp muligheten for luftkrig rettet mot Norge i en artikkel i *NMT* i 1934 om luftkrigsstrategier, ”Omkring problemet *Selvstendige luftkrigsoperasjoner*”¹¹³. Han erklærte at Norge var utsatt for angrep fra luften, men at landet var mulig å forsvare på grunn av geografien. Brusgaard undersøkte de forskjellige luftmaktenes militære potensial og deres strategiske valg, og kom fram til at Norge ville måtte regne med å bli rammet fra luften hvis landet ble innblandet i en europeisk krig, og at det var viktig ikke å glemme luftforsvaret¹¹⁴. Generalen mente Norge var beskyttet mot alvorlige bombeangrep fordi ”... Norge neppe [kunne] antas å ville bli noe primært mål for et luftangrep under en stormaktskonflikt.”¹¹⁵

I den grad Norge kunne bli rammet av luftangrep var det for Generalmajor Brusgaard mest sannsynlig som en sekundærfront, i utkanten av krigen. Brusgaard mente samtidig at Norge kunne bli innblandet i en krig mellom stormakter, og at fienden da ville ”søke å ramme oss [med] luftstridskrefter [...]for direkte å søke hitført en avgjørelse eller for å forberede og lette hovedoperasjoner til lands eller til sjøs...”¹¹⁶. Norges strategiske betydning i en krig mellom stormaktene blir her understreket, et likhetstegn med marineoffiseren Johansens artikkel fra 1931. For å møte disse truslene måtte Norge gå til anskaffelse av både jagerfly og bombefly, samt luftartilleri til de største byene.¹¹⁷

Brusgaard så ut til å motsi seg selv, ved å mene at Norge ikke ville være et primærmål i krig samtidig som han beskrev landet som et sted hvor en europeisk stormakt kunne ønske å sette inn et avgjørende støt. Generalmajoreren søkte sannsynligvis med sin artikkel å overbevise leserne om at det var viktig å prioritere luftforsvaret, mer enn han prøvde å hevde egen kompetanse, og det er sannsynlig at dette påvirket måten han argumenterte på. Det var viktig for ham å påpeke at trusselen mot Norge var reell, og at de store luftmaktene kunne komme til

¹¹³ ”Omkring problemet *Selvstendige luftkrigsoperasjoner*” i *NMT* 1934, s.721

¹¹⁴ Op. cit. s.733

¹¹⁵ Ibid

¹¹⁶ Op. cit. s.732

¹¹⁷ Op. cit. s.734 og s.735

å rette ødeleggende angrep mot landet. Når han også skrev at norske mål bare i mindre grad var utsatte, kan det ha vært for ikke å gjøre den opprustningen av det norske luftforsvaret som han ønsket nytteløs i lesernes øyne. Han henvendte seg åpenbart til norske offiserer, NMTs alminnelige lesekreter, men kan ha ønsket å spre budskapet videre til for eksempel politiske beslutningstagere.

Artikkelen til generalmajor Brusgaard kan forstås som et innlegg i kampen om hvordan forswarets sparsomme ressurser burde brukes, og det er rimelig å tro at generalen visste at hans innkjøpsforslag ikke var realistiske. Generalmajoren var nødt til å bruke trusler fra stormakter i sine argumenter for et sterkere luftforsvar, da bare disse var i stand til å skade Norge på et alvorlig vis fra luften, uten at han nødvendigvis anså truslene som sannsynlige.

Ønske om å vise kompetanse, vilje til å tale egen forsvarsgrens sak og trang til å utbre egne yndlingsideer var sannsynligvis vanlige motivasjoner bak artikler i NMT. Dette kan svekke disse tekstenes verdi som kilder til forfatterens trusselforståelser, da hensikten med artiklene i så fall ikke var å gi uttrykk for trusselbilder men derimot å fremme forfatterens egne interesser. Mange artikler gir likevel et inntrykk av å reflektere forfatterens oppfatning slik den var da artikkelen ble skrevet, uavkortet av andre hensyn. Dette gjelder for eksempel Otto Ruges artikkel om Karl XII og det strategiske overfallet¹¹⁸, og premierløytnant Karl Einar Johansens korte utredning om tyske marineøvelser og ny, tysk sjøkrigsstrategi¹¹⁹. I slike tilfeller tyder originale tolkninger og faglig innsikt på at ideene som ble framlagt ikke var posisjonering.

Ytre trusler mot Norge var en del av så mange artikler og innlegg i NMT i hele mellomkrigstiden at dette trusselbildet må ha preget offiserskorpset. At noen artikler kan ha vært drevet av politiske motiver eller av andre interesser, eller kan ha vært myntet på et annet publikum enn offisereskollegaer, endrer ikke dette. Hvilke mulige fiender offiserene var opptatt av varierte med den utenrikspolitiske utviklingen. Fokuset på ytre trusler, både som faglig problemstilling og som strategisk spørsmål, ble ikke svekket uansett hvordan politikken utfoldet seg innenriks eller utenriks.

Indre fiender

De fleste tekstene i *NMT* har fokus på faglige spørsmål, og beskrivelser av norsk politisk eller sosial virkelighet er sjeldne. Det er en alminnelig antagelse at norske offiserer i

¹¹⁸ "Felttoget i Norge 1716." i *NMT* 1921 s.547. Artikkelen fortsetter i *NMT* 1922 s. 29 og s.91

¹¹⁹ "Den tyske marines krigsøvelser i Nordsjøen høsten 1930" i *NMT* 1931 s.725

mellomkrigstiden var fiendtlig innstilte til politikere og politiske bevegelser på venstresiden, men også politiske fiendebilder er forholdsvis sjeldne i *NMT*. Det er mulig at offiserer flest ikke ønsket å blande fag med politikk, og at det derfor ikke var god tone å skrive om politiske konflikter. Det er også mulig at redaksjonen ikke ønsket denne typen innlegg for ikke å risikere å provosere arbeiderbevegelsen unødige, og for å kunne holde fast på at forsvaret var inkluderende og ikke fiendtlig innstilt til arbeidere og politiske organisasjoner på venstresiden. Uansett hva som var årsaken til at politiske motstandere ikke nevnes i særlig grad, er det grunn til å tro at innenrikspolitiske eller sosiale forhold som var viktige for offiserenes faglige vurderinger fant veien til tidsskriftet på en eller annen måte.

I 1918-årgangen av *NMT* ble det trykket en artikkel med et uvanlig klart politisk budskap. Den var ikke undertegnet, men med stor sannsynlighet skrevet av ansvarlig redaktør major i generalstaben Ivar Hellesnes. Tittelen var ”Ungsosialismens kamp mot forsvaret”¹²⁰, og sosialister og sosialdemokraters uvilje mot forsvaret ble kritisert som ”...avvæbning og national selvopgivelse”¹²¹. Artikkelen kan tolkes som et forsvar av militærvesenet, som i forfatterens øyne ble rammet av urettmessig og skadelig kritikk i perioden. Hellesnes beskrev ungsocialistenes angrep på forsvaret som ”mange og store misforstaaelser” mot hvilke ”vore forsvarsforeninger” burde ”opta et energisk opplysningsarbeide”¹²².

Til tross for vekten på propaganda er det grunn til å tolke artikkelen som mer enn et oppgjør med antimilitarister. Hellesnes nøyde seg ikke med å kritisere politiske motstandere av forsvaret, han gikk utover dette emnet og tok for seg brennbare politiske spørsmål. I artikkelen er det fokus på ungsocialistenes kampanje for dannelsen av soldater- og arbeiderråd. Redaktøren gikk sterkt ut mot disse og beskrev dem som ”...et surrogat for folkeviljen, som selvsagt ingen berettigelse har i et frit folkestyret samfund som vort”¹²³. I følge redaktøren var målet for “...de socialistiske agitatorer [...] at ville gaa den revolutionære vei for at “frigjøre proletariatet””¹²⁴ Til slutt siterte han en sosialistisk taler som skal ha sagt at ”[f]aar vi arbeiderraad, må vi ha magt bak dem, og da får vi bruk for Krag-Jørgensenriflen”¹²⁵. Redaktøren gjorde det her helt klart for leserne at han ikke utelukket at revolusjonære kunne gripe til våpen.

Spørsmålet er om artikkelen var et oppgjør med tilstander og initiativ som Hellesnes mislikte politisk, om redaktøren ville ta et oppgjør med forsvarets fiender på den

¹²⁰ “Ungsosialismens kamp mot forsvaret” i *NMT* 1918, s.62

¹²¹ Op. cit. s.62

¹²² Op. cit. s.65

¹²³ Op. cit. s.64

¹²⁴ Op. cit. s.62

¹²⁵ Op. cit. s.66

innenrikspolitiske arenaen, eller om generalstabsoffiseren ville varsle om en trussel som det var forswarets rolle å beskytte samfunnet mot. Det kan virke som om forswarets situasjon bekymret Hellesnes like mye som mulig vold mot samfunnsordenen, og at det var etatens framtid som opptok ham. Når han skrev at å legge ned hæren var det samme som å oppgi nasjonen, kan argumentet tolkes som en stadfestelse av forswarets betydning for samfunnet. Motsatt kan en slik tolkning gjøre et forsvar av nasjonale interesser til et forsvar av offiserenes egeninteresser.

Nasjonens plass i argumentasjonen peker likevel på at nasjonens ve og vel var motivasjonen bak artikkelen, og at politiske hensyn derfor bestemte det meste av teksten. Dette understrekes av meget tydelige utfall mot den politiske venstresiden, et sjeldent syn i *NMT* i mellomkrigstiden. I hentydningen til væpnet opprør lå det implisitt et ansvar for hæren. Hvis arbeiderbevegelsen tok i bruk Krag Jørgensen rifla for å utøve makt, så måtte de møtes av andre Krag Jørgensen geværer. Sett fra denne vinkelen kan artikkelen tolkes som en ansporing til leserne av *NMT*, landets offiserer, om å være på vakt mot indre, voldelige trusler som ville måtte møtes med vold. At kampanjen for å opprette arbeider- og soldatråd fikk mer plass i artikkelen enn en pragmatisk vurdering av slike råds faktiske betydning, kan likevel tyde på at Hellesnes var mer provosert av den politiske bevegelsen enn han var opptatt av dens operative betydning.

Redaktøren ville sannsynligvis oppnå mer enn å lufte sin egen frustrasjon. *NMT* var både et offentlig tilgjengelig tidsskrift og et militært fagblad, så Major Hellesnes kan ha ønsket å nå fram til andre enn bare offiserer med sin kritikk av politiske forhold i samfunnet. Det er likevel trolig at det normative aspektet var framtrødende i en slik lederartikkel, noe som betyr at Hellesnes ønsket å treffe sine kollegaer i forsvaret. Tidsskriftets offentlige karakter gjorde det vanskelig for Hellesnes på tydelig vis å sette hæren opp som motpol til en politisk bevegelse, og det er derfor naturlig å være oppmerksom på det som er underforstått i teksten. Som et politisk varkusignal med hint til revolusjon og væpnet oppstand, kan artikkelen tolkes som et uttrykk for at sentrale deler av forsvaret mente det kunne bli en oppgave for militæretaten å hindre opprettelsen av arbeider- og soldaterråd for på den måten å stoppe vold og revolusjon. Denne tolkningen styrkes av at den sannsynlige forfatteren var redaktør i *NMT* og høyt ranket generalstabsoffiser.

At ”Ungsosialismens kamp mot forsvaret” ble trykket i *NMT* skyldes sannsynligvis den spesielle situasjonen i 1918. Revolusjoner ute i Europa, og en sterkt radikalisert arbeiderbevegelse i Norge, førte til at tro på revolusjon på den ene siden og revolusjonsfrykt

på den andre siden preget mange i Norge. Samme året ble forsvarsledelsens ekstraordinære beredskapsplaner rettet mot indre opprør påbegynt.

Norske samfunnsfiender knyttet til arbeiderklassen eller venstresiden i norsk politikk ble ikke åpenlyst utpekt i *NMT* etter 1918, kanskje fordi de politiske motsetningene avtok noe utover i mellomkrigstiden, til tross for mange arbeidskonflikter. Hvis en velger å tro at revolusjonsfrykten holdt seg uendret blant offiserene, kan fraværet av artikler om emnet forklares ved at *NMT* nektet å anta slike artikler. Redaksjonen stod i mellomkrigstiden nær generalstaben, og kan ha villet unngå diskusjoner som kunne røpe beredskapsplanleggingen rettet mot indre trusler. Hvis redaksjonen mente at disse planene var nødvendige er det likevel lite sannsynlig at den kan ha ønsket å sensurere artikler om indre trusselbilder, fordi slike artikler ville ha støttet opp under deres forståelse av situasjonen. Mest sannsynlig ble det færre som trodde på revolusjon, og angrep på arbeiderklassen i et organ som skulle være for alle offiserer ville ha medført polemikk og vært en belastning både innad i forsvaret og utad i samfunnet.

Ideer og synspunkter lik dem i Hellesnes' artikkel er i senere numre bare synlige som hentydninger i tekster som eksplisitt ble skrevet om andre ting eller om hendelser i andre land. En anmeldelse i *NMT* i 1931 av en bok av den tyske major Volkman, *Revolution über Deutschland*, er et godt eksempel på slike hentydninger. Anmeldelsen var muligens skrevet av løytnant Bjørn Christophersen, og om den kaotiske og vanskelige situasjonen i Tyskland i november 1918 skrev anmelderen at "[é]n fare er større enn alle andre – bolsjevismen - og fra den må Tyskland reddes!"¹²⁶, noe som framlegges som Hindenburgs motivasjon for på oppofrende vis å stille seg under den nye, sivile regjeringens kommando. Anmelderen følger forfatterens framstilling, og gir ikke først og fremst uttrykk for egne tanker, men han setter ikke spørsmålstegn ved major Volkmans tolkninger og går dermed god for dem. Det er en god del hentydninger av denne typen i *NMT*, noe som tyder på at mange av bidragsyterne i *NMT* vurderte den radikale, sosialistiske venstresiden som en trussel.

Ikke bare revolusjonære ble beskrevet som en trussel for nasjonen og forsvaret. I en artikkel i *NMT* i 1920 av major og sjef for Trondenes bataljon Petter Th. Viken, påpekte forfatteren at de mange tilfellene av nordnorske rekrutter som ikke møtte opp til rekruttskolen ikke nødvendigvis skyldtes en spesiell nordnorsk antimilitarisme, men heller landsdelens spesielle geografi og leveforhold¹²⁷. Majoren forsvarte nordmenn fra landsdelene i nord mot anklager om at de var uvillige til å ta del i forsvarsbyrden. Samtidig insisterte han på at

¹²⁶ "Bøker. Major Volkman *Revolution über Deutschland*" i *NMT* 1931 s.321

¹²⁷ "Antimilitarismen i Nord-Norge" i *NMT* 1920, s.294

antimilitarisme hadde god grobunn i den delen av folket som var av blandet nasjonalitet. Som en motsetning til disse viser majoren til at den ”...ublandede norske del av den [nordnorske befolkningen]har et [norsk] kulturpreg som når dypere enn sørpå.”¹²⁸

Ved å trekke inn kultur som en forutsetning for nasjonal tilhørighet, i stedet for å la statsborgerskap bestemme nasjonaliteten til den enkelte, plasserte Major Viken både den kvenske og den samiske delen av befolkningen blant de som var av blandet nasjonalitet. Innbyggere uten norsk statsborgerskap, for eksempel svenske og finske gjestearbeidere, var ikke pålagt militærtjeneste og kan derfor ikke ha vært målet for Vikens bemerkninger. For majoren må kvenene, og muligvis også samene, ha vært upålitelige rekrutter. Det er nærliggende å tolke Viken dit hen at de i tillegg var potensielle fiender av nasjonen og forsvaret.

Kaptein Carl Fleischer mente også at en blandet befolkning i Finnmark var et problem for forsvaret, fordi ”[d]en uensartede befolkning [...], anvendelse av lappisk og kvensk ved siden av norsk, og de uhyre avstande med den yderst sparsommelige befolkning gir [...] mange likheter med forholdene i andre staters koloniland”¹²⁹. Fleischer la samtidig vekt på at finsk og russisk innflytelse i det nordligste fylket kunne føre til militære forviklinger.¹³⁰

Når den finskspråklige delen av den norske befolkningen ble regnet som en potensiell indre fiende passet det med forståelsen av Finland som en mulig ytre fiende, og når offiserene interesserte seg for hærens utvikling og vilkår i Nord Norge sammenfalt dette med nordområdenes økte betydning i sikkerhets- og forsvarspolitikken i mellomkrigstiden. Det er likevel ikke sikkerhetspolitikk og forholdet til ytre fiender som sto i sentrum i disse artiklene. Når befolkningen i Nord Norge ble trukket fram ble det nasjonale nevnt før det internasjonale, og det var det unasjonale som framsto som en trussel. Også i redaktør Hellesnes artikkel fra 1918 er det unasjonale i å sette seg opp i mot nasjonale institusjoner en underliggende anklage mot arbeiderbevegelsen. Også når det gjaldt indre trusler måtte forsvaret være beredt til å forsvare nasjonen.

Offiserene og operative doktriner

Trusselbilder påvirker ikke bare strategiske oppfatninger og valg, men også valg av taktikk og operative doktriner. Hvordan norske offiserer mente hæren burde slåss, og hvordan

¹²⁸ Op. cit., s.298

¹²⁹ “Hvilke fordeler og mangler byr systemet med opsetning av en hvervet hær, og kan et saadant system antas å passe for vore forhold.” i NMT 1921, s.425

¹³⁰ Ibid

rekruttene skulle trenes, forteller noe om hvilke fiender de så for seg. At verken Sverige eller de europeiske stormaktene ble regnet som sannsynlige fiender på kort sikt betyr at den norske hæren på 1920-tallet hadde rom til å kunne endre sitt trusselbilde, fra ytre til indre fiender. Ifølge Agøy var det sannsynlig at norske offiserer vektla indre mer enn ytre fiender i mellomkrigstiden, både på grunn av politiske motiver og for å legitimere egen eksistens i en tid hvor forsvaret ble nedprioritert nettopp på grunn av fraværet av ytre trusler¹³¹.

Hvis trusselbildet virkelig forandret seg burde officerskorpset også ha endret synet på sin virksomhet, for å bringe meninger om doktriner og undervisning i samsvar med en ny trusselforståelse. Hvordan offiserene så for seg krig og hvilke midler de ønsket å benytte var avhengig av hvilken fiende de regnet som sannsynlig. I en hær som den norske uten kollektiv erfaring fra kamp, med få feltøvelser og sjeldne stabsøvelser, var militært selvstudium viktig for kunnskapsnivået i officerskorpset. Dette ble framhevet av bidragsytere til *NMT*, både for å vise til svakheter ved dem selv og deres kollegaer sammenlignet med kampvante utenlandske offiserer, og for å skille dem selv fra uprofesjonelle norske offiserer som ikke brukte tid på slike studier.¹³² Innlegg og debatter i *NMT* må i denne sammenhengen ha vært en arena for profesjonell utvikling og oppdatering. *NMT* som møteplass gir ikke bare innsikt i offiserenes holdninger og felles kultur, det er også rimelig å anta at artiklene i tidsskriftet var representative for hva slags taktiske doktriner norske offiserer trodde på. De doktrinene offiserene foreslo eller forsvarte, må ha tilsvart den kampmåten de trodde på og som var tilpasset den motstanderen de mente det var riktig å forberede seg mot.

Et hovedtema i *NMT* på 1920-tallet var hvordan den norske hæren og det norske forsvaret kunne dra nytte av erfaringene fra første verdenskrig, og om disse erfaringene burde endre norsk bevæpning og taktikk. Major Carl Hagbart Gulbranson insisterte på at krigen hadde forandret krigskunsten på alle måter. Han var skeptisk til reformfiendtlige offiserer som ville holde på det gamle, og var klar på at "[en] armé maa følge med i utviklingen, - eller den gaar tilbake"¹³³. Ingen skrev rett ut at forsvaret ikke skulle følge med i utviklingen, men mange mente norske militære tradisjoner var like viktige som utenlandsk praksis og teori. En ting var alle enige om, og det var at verdenskrigen hadde brakt med seg nye våpen og forandret gamle våpens betydning. Hvilke våpen norske offiserer ønsket seg, og hvordan de tenkte seg at de ville bli brukt i kamp, sier noe om hvilke trusler de regnet som sannsynlige. Automatvåpnenes betydning i kampene under første verdenskrig ble anerkjent av alle som

¹³¹ Agøy 1997 s. 426 og s. 427

¹³² Se oberstløytnant Gerner i "Den nye skyteinnstruks og norsk taktikk." i *NMT* 193, s.574

¹³³ "Krigserfaringer og deres utnyttelse i vor hær." i *NMT* 1918, s.128

studerte lærdommene fra krigen. Ritmester Ebbe Astrup skrev om kavaleriets rolle under verdenskrigen "... at kavaleriattakens tid var forbi ..." ¹³⁴ og at "[d]et er maskingeværet, som taler sit frygtelige sprog." ¹³⁵ Automatvåpnenes nye effektivitet gjorde at tradisjonelle taktiske prinsipper måtte endres, og anskaffelse av moderne maskingevær og mitraljøser i tilstrekkelig antall var da også en prioritet for den norske forsvarsledelsen. Heller ikke infanteriet kunne nå rykke fram mot fienden slik som forutsatt før verdenskrigen uten å bli meiet ned, en erkjennelse som lå under det meste av det som ble skrevet om militærtaktikk i *NMT* etter verdenskrigen.

En viktig del av debatten var hva endringene i infanteritaktikken faktisk skulle bestå i, og hvor dyptgående endringene skulle være i forhold til gamle instruksjoner og doktriner. Til å begynne med sto tilhengere av en rask innføring av nye kontinentale prinsipper, ofte bygget på kompliserte diagrammer, mot andre offiserer som så med skepsis på metoder som ikke var utprøvd i Norge. Etter hvert kom debatten til å handle om hvorvidt kamp i Norge krevde en egen taktikk, eller om krig i her i landet ville bli ført i henhold til de samme prinsippene som i resten av Europa. Tilhengerne av en egen norsk taktikk la vekt på at demografi, svake infrastrukturer og vanskelig terreng gjorde kamp i Norge til en annerledes affære. ¹³⁶

Major i generalstaben Johan L'orange var tilhenger av å innføre ny taktikk hentet fra erfaringene fra vestfronten. I en artikkel i *NMT* fra 1922 presenterte han de nye ideene og tok for gitt at det var nødvendig å innføre disse i den norske hæren. ¹³⁷ Han forklarte blant annet i detalj og ved hjelp av diagrammer hvordan fotsoldater i spredt orden kunne få nødvendig dekning mot fiendens ildgivning ¹³⁸. Oberst Johan Mohn Nyquist var ikke like begeistret for ny taktikk, som for ham ikke var egnet i norsk terreng. Han holdt fast på de gamle skytterlinjene som bare i angrep "...av hensyn til de fiendtlige mitraljøser [må] gjøres noget tynnere..." ¹³⁹. Å holde avdelingen samlet i angrep var for Nyquist det beste. Omgående manøvrer ville i følge obersten i de fleste tilfeller være mulige på en norsk slagmark, og å foretrekke framfor å forsøke å gjennombryte fiendens linjer. Obersten mente "... at det av den grunn [ikke] skulle synes nødvendig å foreta nogen almindelig forandring av de taktiske former og deres anvendelse." ¹⁴⁰

¹³⁴ "Vort kavaleri" i *NMT* 1918, s.84

¹³⁵ Op. cit. s.85

¹³⁶ Debatten om *Norsk Taktikk* i *NMT* behandles mer utførlig i kapittel 4 i denne oppgaven.

¹³⁷ "Infanteriets strid" i *NMT* 1922, s. 249

¹³⁸ Op. cit. ss.261-268

¹³⁹ "Infanteritaktikken efter verdenskrigen" i *NMT* 1920, s.472

¹⁴⁰ Op. cit. s.471

Det var uenighet om hvor stor grad taktiske former måtte endres, men uansett hvilke endringer som ble foreslått var motstanderen en godt organisert fiende oppsatt med moderne automatvåpen som kjempet i åpent terreng eller i skog. Den eneste fiende som i Norge kunne tenkes å sette tungt bevæpnede styrker inn mot den norske hæren i skog og mark var en som kom utenfra. I Norge var det bare hæren som disponerte over lagre av automatvåpen og artilleri, sammen med tilstrekkelig ammunisjon til disse. Blant politikere på høyresiden, og blant mange offiserer, var det på 1920-tallet og de første årene av 1930-tallet en utbredt tro på at arbeiderbevegelsen hadde store lagre av smuglede våpen. Forsvaret var også redd for at revolusjonære arbeidere i en krisesituasjon skulle bemektige seg hærens våpenlagre. Disse meningene var ikke sporbare i åpen form i *NMT*, men kan ha påvirket bidragsytere og lesere. Dette kan brukes som et argument for at offiserene som diskuterte bruken av og beskyttelse mot automatvåpen tenkte på kamp mot norske opprørere bevæpnet med automatvåpen.

På begynnelsen av 1920-tallet var hærens lagre av automatvåpen beskjedne, og å storme norske våpendepoter ville derfor ikke ha tillatt en opprører å bruke slike våpen i et omfang som sto i stil med den taktikken som norske offiserer diskuterte i *NMT*. Forutsetningen for denne diskusjonen var en bruk av automatvåpen på linje med den som ble erfart i verdenskrigen, med voldsom og vedvarende ildgivning. Smuglede mitraljøser eller maskingevær kunne vanskelig ha oppnådd denne effekten, på grunn av vanskelighetene forbundet med å bringe til veie en tilstrekkelig mengde ammunisjon. Det er lite sannsynlig at offiserene virkelig trodde på at opprørere i Norge kunne være bevæpnet med mitraljøser eller maskingevær i et betydningsfullt omfang.

Mitraljøser og maskingevær kan brukes med stor effekt mot folkemengder i byer, så ønsker om anskaffelse og opplæring i bruk av automatvåpen betyr ikke i seg selv at offiserene var opptatte av tradisjonelle, militære trusler fra en ytre fiende. Mye av debatten i *NMT* om automatvåpen i begynnelsen av 1920-tallet handlet om hvordan norsk infanteri skulle bruke disse våpnene i skog og mark, og om hvordan maskingevær og ikke minst ammunisjon skulle kunne transporteres i ulendt terreng.¹⁴¹ Hvis hæren hadde vært opptatt av å forberede kamp mot opprørere burde offiserene diskutert egnet taktikk for å bekjempe uorganiserte og lett bevæpnede avdelinger. Urban krigføring og bruk av automatvåpen i tettbygde strøk ville ha vært viktig, men byer som slagmark var ikke et tema i debatten i *NMT* rundt korrekt anvendelse av infanteritaktikk i Norge på 1920-tallet.

¹⁴¹ Eksempler på dette temaet er "Nytt maskingeværreglement." i *NMT* 1923 s.523; "Infanterikompaniets opsetning med maskingeværer." oberts Nyquist i *NMT* 1924, s.381; "Infanteriets opsetning med maskingeværer." kaptein Midelfart i *NMT* 1924, s.598; "Infanterikompaniets opsetning." i *NMT* 1925 s. 436

Det er all grunn til å tro at Norske offiserer som i 1920-årene debatterte reformer av det norske forsvaret i *NMT*, så for seg at forsvaret skulle være i stand til å bekjempe en utenlandsk fiende. Hvordan en ytre fiende skulle komme til landet ble ikke mye diskutert, men hvis han kom skulle han tas imot langs en landevei eller ute i skogen. Kystbefestninger og strid i kystterreng hadde liten plass i *NMT* på 1920-tallet, og først ut på 1930-tallet dukker det opp artikler om behovet for å forsvare utsatte kyststrekninger mot angrep fra sjøen.

Parallelt med debatten om hvorvidt en egen norsk taktikk var ønskelig eller ikke, var det mye diskusjon rundt organiseringen av rekruttkompaniet. Rekruttkompaniene var grunnlaget for hærens operative evne, da det var her norsk ungdom ble gjort til en del av militære avdelinger. Dette ble forsterket av at alminnelige repetisjonsøvelser forsvant i 1920-årene, og da fikk unge norske menn stort sett bare kontakt med hæren når de fikk sin militære basisopplæring. Rekruttkompaniene var skoleavdelinger, men rekruttskolen var den vanligste militære arenaen for norske offiserer i mellomkrigstiden, noe som gjør det lettere å forstå offiserenes store interesse både for skolen og for kompaniet. Samtidig ville en offisers meninger om hva en rekruttskole og rekruttkompani burde utføre, nødvendigvis henge sammen med den samme offiserens syn på militær taktikk.

En viktig del av forsvarsreformene var nyorganisering av infanterikompaniet, bestemt av automatvåpnenes betydning. Introduksjon av maskingevær på kompaninivå førte til omfattende endringer i instruksjoner og i opplæring i rekruttskolen, siden infanteriet ble delt i geværlag og maskingeværlag. I 1927 ble rekruttkompanienes evne til å utdanne de nye gevær- og maskingeværlagene diskutert av tre høyere offiserer. De diskuterte samtidig utdannelsen av spesialister. For å være feltdyktig på nivå med utenlandske hærer hadde også det norske infanteriet behov for annen kompetanse enn bruk av rifle og bajonett. Det ble derfor satt opp et eget spesialistkompani ved rekruttskolene hvor noen av rekruttene fikk opplæring som spesialister, blant annet maskingeværskytttere. Til tross for at det var vanskelig å utdanne virkelige spesialister på den korte tiden rekruttskolen varte, noe som var et alminnelig anerkjent problem, var det bred enighet om at selv utilstrekkelig utdannede spesialister var bedre enn ingen.

Problemet med utdanningen av maskingeværskytttere i spesialistkompaniet var kamptrening med geværlagene. Oberst Heyn van Kervel Kjerulf ville flytte maskingeværtreningen på rekruttskolen fra spesialistkompaniet til infanterikompaniet for å få til bedre samspill mellom geværmenn og mg-menn i feltøvelser¹⁴². Hans kollega oberst

¹⁴² “Utdannelsen i spredt orden under rekruttskolen” i *NMT* 1927, Kjerulf s.89 og s.90

Envold Munch Falsen ville beholde mg-mennene i spesialistkompaniet. Han mente en kort, fellestrening med geværlagene i de ordinære rekruttkompaniene ville være tilstrekkelig, og at den eksisterende opplæringen ga best resultat når mg-menn og andre spesialister skulle utdannes. Falsen holdt på at et godt fungerende spesialistkompani var viktigere enn mest mulig fellestrening for geværlag og maskingeværlag.¹⁴³

Oberstløytnant Johan L'orange var enig med oberst Kjerulf i at opplæringen slik den var ikke var smidig nok, men ville av praktiske årsaker ikke endre organiseringen av rekruttskolen. L'orange mente imidlertid at antallet spesialiteter i spesialistkompaniet burde begrenses, ved at utdannelsen av avstandsbedømmere, ordonnanser og pionerer ble sløyfet eller overført i redusert form til infanterikompaniet.¹⁴⁴ Oberstløytnanten sa klart fra at “[g]runnen hertil er [...] at vi utdanner flere kategorier av spesialister enn vi strengt tatt har bruk for...”¹⁴⁵, og han pekte på at antallet maskingeværrekrutter ville komme til å øke kraftig.¹⁴⁶ Det kan virke som om L'orange, ved å fjerne spesialiteter som andre offiserer regnet som viktige, var mest interessert i å utdanne maskingeværrekrutter og var mest opptatt av infanteriets primære kampevne. En kan av den grunn fatte mistanke om at klassisk krigføring ikke var det viktigste for ham, da det i hans øyne tilsynelatende ikke var et problem å redusere hærens bredere feltkapasitet.

Det er grunn til å hevde at oberstløytnant L'orange foreslo å prioritere utdanning i bruk av automatvåpen for å styrke infanteriets ildkraft, på bekostning av utdanning i andre spesialiserte ferdigheter. En slik styrket ildkraft på kompaninivå kunne blitt brukt mot enhver motstander, også løst organiserte opprørere eller fiendtlig innstilte folkemengder. Dette var noe norske offiserer sannsynligvis var oppmerksomme på. L'orange kan ha hatt dette i tankene, og kan ha ment at det var viktigere å gjøre infanterikompaniene best mulig i stand til å takle indre fiender enn å gjøre dem mest mulig tilpasset kamp på en konvensjonell slagmark.¹⁴⁷

L'orange ønsket likevel ikke å sløyfe spesialistkompaniet helt, om enn av praktiske grunner, og ønsket å holde kurs på rekruttskolen for ”... mg.-menn, lagførere, signalister og telefonmenn.”¹⁴⁸ Den dominerende tonen i oberstløytnantens tekst var utålmodighet med enn ineffektiv grunnutdanning i infanteriet mer enn et ønske om å endre kampmåte, og han tok heller ikke til orde for taktiske endringer i artikkelen. Mest sannsynlig var det for L'orange et

¹⁴³ “Utdannelsen i spredt orden i rekruttskolen” i NMT 1927, ss.321-324

¹⁴⁴ “Utdannelsen i spredt orden under rekruttskolen” i NMT 1927, L'Orange s.360 og 361

¹⁴⁵ Op. cit. s.360

¹⁴⁶ Op. cit. s.359 og s.360

¹⁴⁷ Agøy viser at Johan L'orange var spesielt ivrig på å organisere

¹⁴⁸ Utdannelsen i spredt orden underrekruttskolen” i NMT 1927, s.362

spørsmål om hvordan sparsomme ressurser skulle fordeles. Økonomiske forhold, mer enn annerledes tenkning, var trolig det som sporet oberstløytnanten til å bryte med konvensjonelle ideer om å holde fast på alle delene i en feltmessig infanteriavdeling. Alminnelig tankegang blant norske offiserer i mellomkrigstiden var at hæren så langt mulig skulle ha alle leddene og funksjonene en moderne hær burde ha, og at selv notorisk svake ordninger var bedre enn ingenting.

Det er meget trolig at L'orange, i likhet med de to offiserene han debatterte med, var opptatt av å utdanne sammensatte feltavdelinger for kamp ute i terrenget, selv om han tilsynelatende ville prioritere annerledes enn hans kollegaer. I alle innlegg og debatter i *NMT* om den grunnleggende militære utdannelsen, så viktig for offiserer som nesten bare hadde kontakt med soldatene på rekruttskolene, var dette et underliggende standpunkt. Det samme gjaldt debatten om hvordan en burde utkjempes en krig i Norge. Reell uenighet om hva som var riktig infanteritaktikk, og om hvordan opplæring i denne burde gjennomføres, førte ikke med seg endret fokus på hva avdelingene skulle brukes til.

Få manøvrer og øvelser til tross, øvelser hvor befal deltok ble beskrevet i *NMT* i hele mellomkrigstiden. Dette var nødvendig for å oppdatere leserne, men ofte ble det presentert som gode nyheter og med stor innlevelse. I 1938 og 1939 kom de store øvelsene fra og med 1937 inn i tidsskriftet, før dette var det mest befalskurs som ble beskrevet. I disse artiklene var det alltid vekt på militære fiender, og vanligvis samspill av flere våpen.

Oppsummering

Innlegg og artikler i *NMT* berørte indre fiender som militær trussel. Revolusjonsfrykten som sammenfalt med slutten av verdenskrigen var tydelig i tidsskriftet, men deretter var politisk opprør i Norge ikke et tema. Etniske og nasjonale motsetninger i Nord-Norge ser ut til å ha veid tyngre, og var et tema på 1920-tallet. Indre fiender hadde likevel en beskjeden rolle i *NMT* sammenlignet med ytre fiender. Sverige og Finland figurerte som mulige fiender på 1920-tallet, men etter 1930 endret dette seg. Sovjetunionen ble behandlet som en militær trussel i artikler i hele mellomkrigstiden, både i kraft av å være bolsjevismens høyborg og som en ny utgave av det gamle russiske skremslet. Denne trusselen var likevel vag og hvilte i beskjeden grad på faglige argumenter. De vesteuropeiske stormaktene og deres innbyrdes forhold kom mer i fokus på 1930-tallet, og ble i tiltagende grad beskrevet, direkte og indirekte, som en trussel mot Norge. I den grad utfordringer ble åpent omtalt som militære trusler var det ytre trusselbilder som gjorde seg gjeldende etter 1918.

Debattene rundt hærens taktikk og våpen viser at offiserene så for seg kamp mot en organisert, militær motstander som forsvarets viktigste oppgave. Premissene både for debatten om riktig infanteritaktikk og for den mer detaljorienterte debatten om infanteriutdannelsen var at fienden hadde moderne våpen i stort omfang, at han hadde god militær organisering og at kampene ville skje utenfor byene. Debatten rundt endringer i hæren var, til tross for uenigheter, konsentrert rundt en ide om at forsvaret måtte være organisert på linje med utenlandske militæretater, for å kunne hevde seg hvis det skulle bli nødvendig. Det er naturlig å tro at offiserene, både innenfor og utenfor stabene, ivrig diskuterte kamptaktikk rettet mot en moderne hær fordi de trodde at en slik kamptaktikk var det de måtte beherske for å være på høyden som offiserer og i stand til å fylle deres oppgaver.

At offiserene som skrev artikler eller deltok i debatter i *NMT* ikke la særlig vekt på indre trusler, og diskuterte kampteknikker rettet mot en militær fiende, betydde ikke i seg selv at de eller deres lesere bare var opptatte av ytre trusler. Det betyr heller ikke at hæren ikke kunne blitt brukt mot indre fiender, eller at offiserene ville følt seg inkompetente til et slikt oppdrag. *NMTs* betydning for offiserene gjør det likevel lite sannsynlig at norske offiserer i sin helhet skiftet fokus fra ytre til indre fiender, siden et slikt skifte ikke er synlig i tidsskriftet. Trusselbildene i *NMTs* årganger i mellomkrigstiden, slik de framstår direkte eller slik de kan tolkes ut i fra indirekte indisier i tekstene, tyder på at offiserene hadde fokus på ytre fiender og kamp mot organiserte og tungt bevæpnede styrker.

Kapittel 3

Samfunnet, holdninger og ideologi

Jeg vil i dette kapitlet se etter offiserenes holdninger til sivile grupper og institusjoner, om hva de mente om sin egen rolle i samfunnet og om hvilke politiske ideer som var akseptable for dem. Ikke bare originale ideer er interessante for oppgaven, for selv om utsagn kunne være typiske også for andre enn offiserer, vil det å finne dem i *Norsk Militært Tidsskrift (NMT)* vise hva offiserer kunne skrive som del av egen faggruppe. Jo mer ensrettet ideer og holdninger var blant offiserene, jo mer sannsynlig er det at ideologi kan ha påvirket offiserskorpsets forhold til samfunnet.

Hvor vanlige militaristiske ideer var blant norske offiserer kan si noe om hvordan de plasserte seg selv i forhold til sivil makt og samfunnsliv. Forsvarsvennlighet og forkjærlighet for våpen og uniformer kunne gli over i militarisme også utenfor forsvaret, særlig gjaldt dette for sivile organisasjoner med paramilitært tilsnitt. Hvordan hæren og offiserene forholdt seg til militære aktiviteter blant sivile kan sette forholdet mellom forsvaret og samfunnet i perspektiv.

Offiserenes ideologiske horisont, bestående av ideer, holdninger og sympatier, kan også peke på mulige trusselbilder. Særlig gjelder dette en indre trussel som kan ha vært identifisert som en politisk motstander. En slik trusselforståelse ville bare ha hatt effekt i offiserskorpset hvis tilstrekkelig mange delte dens ideologiske utgangspunkt.

For å få en forståelse av hva slags syn på samfunnet og hvilke ideologiske standpunkter som preget debatter og innlegg i *NMT*, og som på grunn av tidsskriftets betydning kan si noe om holdninger blant offiserene som helhet, vil jeg se på artikkelforfatternes beskrivelser av konkrete grupper i samfunnet, på politiske vurderinger og på hvilke ideologier som kommer til uttrykk i tekstene. Jeg vil behandle de ovenfor nevnte temaene hver for seg, og legge vekt på de sidene ved kildene som sier noe om dem.

Rekrutter, folket og idretten

I rekruttskolene var møtet mellom offiserene og sivile på sitt mest intense, og det var der mesteparten av interaksjonen mellom militære og sivile foregikk. Hvordan forholdet mellom offiserer og soldater ble beskrevet i tidsskriftene, og hva offiserene mente om rekruttene, forteller om hva befalet forventet av sivile.

Disiplin var et nøkkelbegrep, men det var uenighet om hva slags disiplin som skulle ettertraktes og om hvordan den kunne oppnås. Autoritær innstilling er en del av Bengt Abrahamssons militære tankesett. Han viser til at autoritær oppførsel, i betydningen krav om absolutt lydighet, er knyttet til det å lede soldater uten mellomledd.¹⁴⁹ Han peker på at ”det är rimligt att vänta sig att individer som väljer denna vapengren [hæren] är relativt auktoritärt lagda”¹⁵⁰.

Pensjonert generalmajor Eiler Christian Holtermann, født i 1842, var lite fornøyd med disiplinens utvikling. I en artikkel i *NMT* i 1923 tar han for seg nyere eksersis og særlig den stående hvilestillingen. Generalmajoren mente at hvilestillingen var for slapp og undergravde disiplinen, fordi ”som anden slaphet har metoden bidraget sit til at fremkalde ialfald delvis forakt for tjenesten”¹⁵¹. Holtermann insisterte på at ”alvoret i tjenesten er mange steder i tilbakegang, og befalets stilling likeoverfor troppen er svækket, for ikke at tale om chefernes stilling likeoverfor det underordnede befal”¹⁵². Den gamle generalen mente den tradisjonelle eksersisen hadde hatt en avgjørende betydning for avdelingenes holdning og utdanning, og at i denne eksersisen hadde man krevd ”den samme oppmerksomhet og ubetingede lydighet og pliktopyldelse” som i ”de store militærstater”¹⁵³. Disiplin og lydighet var tydeligvis for Holtermann det viktigste en kunne lære en soldat, samtidig som det var det beste middelet til å lære ham noe.

Major Marcus Thorvald Torkildsen skrev i *NMT* I 1929 at ekserserreglementet var blitt for enkelt, og at gamle former som ikke lenger hadde betydning i strid var verdifulle for disiplinen.¹⁵⁴ Torkildsen skrev at han ”vil heller ha en mindre øvet avdeling, men med god disiplin enn omvendt”¹⁵⁵. Majoreren insisterte på en inspeksjon av leirvakholdet hvor ”intetsomhelst slurv må tåles. Strenghet overalt”¹⁵⁶.

Generalmajor Holtermann og Major Torkildsen hadde til felles en tro ikke bare på at disiplin var nødvendig i hæren, et syn vel alle offiserer som skrev i *NMT* delte, men også på at de formelle sidene ved disiplinen måtte styrkes. Offiserer som var enige med Holtermann og Torkildsen i dette, så i likhet med dem ut til å mene at rekruttene var for slappe og derfor også upålitelige. Pensjonert oberstløytnant Fredrik Meltzer Brun, født i 1848, skrev i 1920 en artikkel i *NMT* om bruken av lege under militærøvelser. Han var opptatt av at sykemeldinger

¹⁴⁹ Abrahamson 1972, s.116

¹⁵⁰ Op.cit. s.117

¹⁵¹ ”Den stående hvilestillings æra” i *NMT* 1923, s.192

¹⁵² Op. cit. s.193

¹⁵³ Ibid

¹⁵⁴ ”Litt omkring våre øvelser” i *NMT* 1929, s. 333

¹⁵⁵ Op. cit. s. 334

¹⁵⁶ Op. cit. s. 336

nesten systematisk ble forsøkt misbrukt av ”viljesyke, svakmodige sjæle, [...] rene skulkere [og] simulanter”¹⁵⁷.

Premiærløytnant Olaf Bugge Valeur, født i 1894, holdt i en artikkel i 1921 på at ”maalet er at utdanne soldaten i vaabenfærdighet, og dertil innarbeide hos ham en aldrig sviktende disiplin”¹⁵⁸. Valeur mente at soldaten ville prøve å utnytte en svak sjef for å oppnå fordeler, og at offiserene derfor ”maa [...] ha for øie at soldaten skal lystre under alle forhold”¹⁵⁹. Offiserene som delte disse meningene ser ut til å ha hatt et pessimistisk syn på rekruttene, og samtidig å ha lagt stor vekt på ytre tegn på disiplin. Alder kan forklare hvorfor oberstløytnant Brun og generalmajor Holtermann holdt på streng disiplin, men premiærløytnant Valeur så ut til å være like streng og likevel en ung offiser.

De som regnet rekruttene som avgjørende for en vellykket opplæring, var mer opptatte av hvordan øvelsene burde gjennomføres enn av å disiplinere de førstegangstjenende. Et eksempel var kaptein Ole Midelfart, som i 1921 diskuterte spørsmålet i *NMT* med Olaf Valeur. Midelfart holdt på at:

”... man [ikke] må regne med at nutidens soldat lærer den virkelige disiplin gjennom øvelser, som ikke har et bestemt formaal enten i retning av en nyttig færdighet eller omtanke, eller som en kraftpræstation”¹⁶⁰.

Han kalte soldatene medborgere og mente at unødvendige ordre og kollektive straffer ikke ville ha virkning på soldatene, men derimot føre med seg ”mistillid til ophavsmannen og derigjennom til forsvaret”¹⁶¹. Midelfart tok til orde for en pedagogisk tilnærming i stedet for drill og straff, og mente at disiplinen måtte bygges på frivillighet.

Et positivt bilde av rekruttene, slik kaptein Midelfart hadde det, kom ofte sammen med en tro på at rekruttskolen kunne ha en videre rolle i det sivile samfunnet. Offiserene burde også søke å forstå rekruttene og deres bakgrunn, for å kunne gjøre dem til motiverte soldater. Kaptein Carl Stenersen var opptatt av rekruttene mentalitet da han i *NMT* i 1931 skrev følgende:

En instruktørs militære kunnskaper, tekniske og teoretiske skjønn er ikke tilstrekkelig til å fylle hans oppgave på moen. Fagdyktigheten må pares med forståelse av tidens psykologi og de tanker som rører seg i vår ungdom.¹⁶²

¹⁵⁷ ”Lægetjenesten under regimentssamlingen” i *NMT* 1920, s.237

¹⁵⁸ ”Chefen.”, Valeur i *NMT* 1921, s.40

¹⁵⁹ Op. cit. s.41

¹⁶⁰ ”Chefen.”, Midelfart i *NMT* 1921, s.99

¹⁶¹ Op. cit. s.100

¹⁶² ”Omkring den militære instruktørvirksomhet” i *NMT* 1931, s.353

Kaptein Stenersen mente videre at instruktøren burde kjenne rekruttens sosiale og profesjonelle situasjon. Når det gjaldt soldatens politiske innstilling burde "... forståelse iethvertfall prege hans [instruktørens] ferd"¹⁶³.

Stenersen trodde at en instruktør skulle "... ved sin påvirkning gjøre det mangeartede soldatermateriell til gode borgere og forsvarsvenner"¹⁶⁴. Stenersen insisterte på eksempelets makt og skrev at "den formelle [disiplin] [...] i realiteten kun er uniformert ydre"¹⁶⁵. Med dette tok Stenersen avstand fra den tradisjonelle disiplinen og dens forsvarere i *NMT*. Kapteinen ønsket også disiplin i rekruttskolen, men en disiplin som tok hensyn til individet¹⁶⁶.

Det var også offiserer som skrev om hvordan rekruttskolene kunne tilføre rekruttene noe som ville være nyttig for dem i det sivile. I en artikkel publisert i *NMT* i 1925 viste Kaptein Olav Sætrang hvordan leiraviser han sørget for å publisere skulle "søke å vekke interessen for de militære øvelser"¹⁶⁷, og gjøre det mulig å organisere aftenskoler for å øke rekruttens dyktighet i rettskriving eller regning¹⁶⁸. Sannsynligvis var det få rekruttskoler som fulgte Sætrangs eksempel, men at kapteinens artikkel kom på trykk i *NMT* viser likevel at hans ideer og tiltak ikke kan ha vært fremmede for hans kollegaer.

Noen offiserer var mest opptatte av å gi rekruttene en positiv holdning til forsvarstanken og til det militære. Major Erland Frisvold mente at det var offiserens naturlige oppgave under rekruttskolene "å søke å skaffe soldatene *åndelig underholdning*"¹⁶⁹, og at offiserene "har der ikke bare plikt, men den beste anledning til å utvikle folkets moral i militær ånd"¹⁷⁰. For majoren var dette like viktig som skytetrening. Tilsynelatende hadde kaptein Sætrang et annet utgangspunkt enn major Frisvold. Sætrang ville bruke rekruttskolen til å styrke rekruttens allmenkunnskaper, Frisvold ville gjøre sivil mentalitet mer lik den militære. Det er likevel naturlig å tro at begge offiserene ønsket å styrke forsvarets posisjon i folks bevissthet, om enn på forskjellig måte.

Når artikler i *NMT* trakk fram rekruttens sivile bakgrunn, var det ikke uvanlig å dele disse inn i to store grupper med forskjellige kvaliteter. På den ene siden landsgutter, og på den andre siden bygutter. De første ble gjerne regnet som litt trege, de andre som kjappere og mer lærevillige. Generalmajor Holtermann skrev i *NMT* i 1923 at "[b]yernes ungdom har [...] våkne sanser så den let oppfatter tiltale og kommando", men hvis man snakker med ungdom

¹⁶³ Op. cit. s.357

¹⁶⁴ Op. cit. s.353

¹⁶⁵ Op. cit. s.356

¹⁶⁶ Ibid

¹⁶⁷ "Dagblad på ekserserplassen" i *NMT* 1925, s.371

¹⁶⁸ Op. cit. s.369

¹⁶⁹ "Inntrykk fra rekruttskolen 1931" i *NMT* 1931, s. 1078

¹⁷⁰ Op. cit. s. 1079

fra landsbygda ”... svarer de til at begynde med: ”hæ?”¹⁷¹. Oberstløytnant Brun delte i 1926 rekruttavdelinger i ”flinke bygutter og tungvinte landsgutter”¹⁷². Oberstløytnanten pekte på at rekrutter fra byene gjerne hadde erfaring fra gymnastikk, idrett og guttekorps, noe som gjorde seg utslag i rekruttskolen.¹⁷³ Generalmajor Holtermann holdt derimot på at landsungdommen hadde en fordel i den legemlige utvikling de hadde tilegnet seg ”*under strengt disciplinerende gårdsarbeide, sæterdrift, skogdrift, tømmerfløtning m.v.*”¹⁷⁴.

Både Oberstløytnant Brun og generalmajor Holtermann hadde tidligere tiders avdelinger av bondesoldater som referanse, selv om de forholdt seg til samtidens avdelinger og offiserer. Yngre offiserer omtalte også rekruttene etter deres sosiale og geografiske opprinnelse, men sjeldent med negative bemerkninger. Delvis kan dette ha skyldtes mindre kulturelle forskjeller i samfunnet, med blant annet bedre skolegang for alle, men det kan også ha vært et ønske om å understreke et nasjonalt fellesskap på tvers av skillelinjene i samfunnet.

I 1926 beskrev major Olaf Siverson forskjellige grupper i et forsøk på å definere folkekarakteren, som ifølge ham måtte få innflytelse på hva slags taktikk den norske hæren burde velge. Han skrev om bøndene at det var med ”... intenst åndelig og legemlig arbeide at jordbrukeren trosser sig frem [...] og som også er villig til å forsvare det forbedrede hjem mot hvilken som helst fiende.”¹⁷⁵ Om industriarbeiderne skrev han at ”... den som har undervist en flokk fabrikkarbeidere på en teknisk aftenskole eller i nogen år har hatt dem som soldater, vil vite at det er de lærvilligste og beste elever man kan ønske sig.”¹⁷⁶ Siverson tilla ulike grupper i samfunnet forskjellige egenskaper, men karakteristikkene var positive.

Oberstløytnant Jens Ludvig Gerner, tilbake i Østfold etter lang tids tjenestegjøring i Nord Norge, skrev i *NMT* om rekruttskolen i Fredrikstad i 1931:

Bedre rekrutter enn i år ved Østfold regiment tror jeg man skal lete efter. Disse unge gutter fra by og land – industriarbeidere, bønder, kontorfolk o.s.v. – viste en ånd og tone som var forbausende god.¹⁷⁷

Gerner skilte mellom de sosiale gruppene, men var ikke interessert i å vise forskjeller dem imellom. Han ønsket å vise at alle gruppene hadde en god og positiv holdning til førstegangstjenesten, sannsynligvis fordi han ville slå fast at ”... vi i Norge har et utmerket soldatermateriell, enten man er i Nordland eller i Østfold.”¹⁷⁸ Når Gerner skrev at han var

¹⁷¹171 ”Den staaende hvilestillings æra” i *NMT* 1923, s. 195

¹⁷² ”Arbeidstempoet” i *NMT* årgang 1926, s. 168

¹⁷³ Ibid

¹⁷⁴ ”Den staaende hvilestillings æra” i *NMT* årgang 1923, s. 194

¹⁷⁵ ”Bemerkninger om ”Norsk taktikk” i *NMT* årgang 1926, s. 569

¹⁷⁶ Ibid

¹⁷⁷ ”Inntrykk fra rekruttskolen ved Østfold I.R.Nr 1.” i *NMT* årgang 1931, s. 954

¹⁷⁸ Op. cit. s. 953

forbauset kan det skyldes Østfolds rykte som et vanskelig fylke for forsvaret på grunn av en stor industriarbeiderbefolkning og en radikal arbeiderbevegelse. Oberstløytnanten var svært fornøyd med rekruttene, i tillegg er det åpenbart at han også ville legge vekt på det nasjonale fellesskapet, på tvers av sosiale og geografiske skillelinjer.

Erkjennelsen av at den norske hæren var en militshær, et vanlig fenomen blant skribenter i *NMT*, kan forklare et behov for å minske barrierene mellom militærsfæren og samfunnet rundt. Få steder var avstanden kortere enn i idretten. Idretten ble ofte omtalt i *NMT* i mellomkrigstiden, og henvisninger til og beskrivelser av idrett var vanlige. Det ble skrevet både om idrettens betydning for forsvaret, og om idrettens videre betydning for samfunnet.

Idretten var et sivilt fenomen som offiserene ikke kunne holde unna verken de militære leirene eller den fagmilitære diskusjonen i *NMT*, og mange offiserer som skrev i *NMT* framsto som idrettsinteresserte. Artiklene om idrett tok for seg tre emner, det vil si idrett under rekruttskolene, idrettens betydning for forsvaret og militære idrettskonkurranser.

Oberstløytnant Fredrik Meltzer Brun insisterte i *NMT* i 1927 på at idretten ”er mere en privatsak; men eksersisen og våbenøvelsene er en fedrelandssak”¹⁷⁹. For Brun var idretten verdifull for ungdommens fysiske fostring, og av den grunn av betydning for hæren. Oberstløytnanten likte likevel ikke spesialisering og større idrettskonkurranser, og heller ikke rekorder.¹⁸⁰ Brun oppfattet idretten som en konkurrent som ble drevet på forsvarets bekostning under militære samlinger, og som ødela for de militære øvelsene.¹⁸¹

Brun var skeptisk til den frivillige idretten på ekserserplassen, men han konstaterte at det var vanskelig å være i mot da ” ”tiden”, denne strenge herre, fordrer idrett og at den som opponerer mot ”tidsånden”, utsetter seg for å bli ansett for en tverdriver og filister”¹⁸². Andre offiserer var selv sannsynligvis idrettsmenn, og dette er tydelig i hvordan de så på forholdet mellom idretten og forsvaret. Idrettsbevegelsen som sådan ble sjeldent nevnt, men det betydde ikke at offiserene var uinteresserte i hvordan idretten var organisert i samfunnet utenfor forsvaret. Kaptein Helge Løvland skrev i en artikkel i *NMT* i 1930:

Idretten er hele folkets eiendom og må derfor være nøytral, fri og selvstendig. Den har sin store almene oppgave og må ikke bli en brikke i de politiske sjakkduellene.¹⁸³

Kaptein Løvlands krav om at idrettsbevegelsen måtte være selvstendig, skyldtes nok datidens politiske splittelse av idretten. Ved å peke på hele folket som idrettens legitime ramme, tok

¹⁷⁹ ”Idrett og eksersis” i *NMT* 1927, s.395

¹⁸⁰ Op. cit. s.396 og s.397

¹⁸¹ Op. cit. s.402 og s.403

¹⁸² Op. cit. s. 396

¹⁸³ ”Idrett – og idrett innen hæren” i *NMT* 1930, s.211

han et nasjonalt standpunkt. Samtidig innebar hans krav om en uavhengig idrettsbevegelse at denne skulle være uavhengig også av forsvaret og andre statlige myndigheter. Løvland holdt videre fast på at idretten skulle være til fordel for alle, noe som i kapteinens øyne ville få ”betydning for *folkets vernekraft*”¹⁸⁴.

Kaptein Løvland så at hæren hadde fordel av idretten som ble praktisert utenfor forsvaret, og slo fast at ”vårt befal nu anerkjenner den impuls og hjelp idretten skaffer”¹⁸⁵. For Løvland var det tydeligvis idrettens bidrag til forsvaret som var viktig. Premierløytnant Alf Malterud mente det burde være omvendt. I en artikkel i *NMT* i 1930 skrev han at ”rekruttskolen bør i større grad enn hittil ta sikte på å *fremskaffe* et godt soldatermateriell”¹⁸⁶. Premierløytnanten var opptatt av at rekruttene fikk med seg hjem ferdigheter de kunne fortsette å praktisere på hjemstedene og som de ville ha varig glede av.¹⁸⁷ Dette ville både gjøre rekruttene til bedre soldater, og hæren mer populær. Malterud viste hvilke ferdigheter han tenkte på når han skrev:

Blir den fysiske opplæring, idretten og friluftslivet i egentlig forstand og øvelser med idrettslig tilsnitt, satt ordentlig i sving på moen, skal man nok merke resultater noen år efter. Rekruttene vil møte som sunde sterke individer, som et godt soldatermateriell, - som tåler den moderne krigsførings hårde påkjenning.¹⁸⁸

Premierløytnant Malterud var tydelig idrettsinteressert, og ønsket å tale idrettens sak overfor sine kollegaer. Samtidig mente han ikke bare at idretten skulle forme hæren, men også at hæren skulle påvirke idrettsutøvelsen rundt om i landet.

Militære idrettskonkurranser utenfor rekruttskolen får betydelig oppmerksomhet, særlig kappestrider mellom lag fra ulike land. I en artikkel i *NMT* i 1928 skildret premierløytnant Helge Heltberg Gleditsch en norsk seier i et militært lagløp på ski arrangert under de olympiske vinterlekene i St. Moritz.¹⁸⁹ Artikkelen ble skrevet med militære grader, disiplin og ordforråd på en fremtredende plass, men for øvrig lignet den på en idrettsreportasje. Gleditsch beskrev den norske patruljens militært markerte målpassering, og la til:

Jeg overdriver ikke når jeg sier at dette øieblikk var et av de stolteste for oss – tiltross for våre skiløperes og skøiteløperes senere bedrifter.¹⁹⁰

¹⁸⁴ Ibid

¹⁸⁵ ”Idrett – og idrett innen hæren” i *NMT* 1930, s.212

¹⁸⁶ ”Den fysiske opplæring på ekserserplassene” i *NMT* 1930, s.257

¹⁸⁷ Op. cit. s.259

¹⁸⁸ Ibid

¹⁸⁹ ”Da løytnant Ole Reistad førte den norske militærpatrulje frem til seier” i *NMT* 1928, s.334

¹⁹⁰ Op. cit. s.343

Løpet var militært og skildret som det, men det var ikke faglig tilfredsstillende som var viktigst, men derimot den nasjonale triumfen som ble likestilt med andre norske seire under lekene. I flere artikler om militær skiidrett viste Gleditsch inngående kjennskap til og stor interesse for skisporten, og han ønsket tydeligvis å formidle begge deler til leserne.¹⁹¹ Det er grunn til å tro at selv idrettsinteresserte offiserer med engasjement i idrettsbevegelsen la vekt på å differensiere mellom sivil og militær idrettssfære, innenfor en ren militær kontekst som *NMT*. Dette gjaldt også premierløytnant Gleditsch, men han kunne ikke frigjøre seg fra den sivile idretten og dens symbolverdi. Forbindelsen mellom militær idrett og sivil idrett var klarest når nasjonale verdier ble trukket fram, enten i idrettsaktivitetens betydning for folket eller når triumfer i idrettskonkurranser skulle feires.

Militære møter med sivile

Fordi større manøvrer utenfor militærleirene var sjeldne i mellomkrigstiden i Norge, kom innkalte under kommando sjeldent i kontakt med sivile i forbindelse med øvelser eller annet. Innkallinger til ordensvern ble foretatt, men kontakten med sivile var også der beskjeden da de fleste avdelingene bare ble holdt i beredskap.¹⁹² Innkalte sikringsstyrker kom lettere i kontakt med sivile, men kontakten var statisk slik styrkenes oppgaver også var det.

Vernepliktige garnisonsstyrker og skoletropper hadde andre erfaringer, og disse avdelingene møtte regelmessig sivile utenfor militære leirer. Dette kunne skje som ledd i forskjellige oppdrag for sivile myndigheter eller under øvelser og utmarsjer. Offiserene som ledet disse skrev om sine opplevelser i *NMT*, hovedsakelig om ukontroversielle oppdrag eller episoder. Også beskrivelser av slike uproblematiske møter kan vise hvilken vekt militære verdier ble gitt i forhold til sivile verdier, og indikerer hvordan sivil og militær kultur forholdt seg til hverandre. Et viktig moment her er at mange offiserer selv levde et sivilt liv deler av året, og også mange heltidsansatte offiserer deltok i sivile aktiviteter på fritiden. Når offiserene beskrev hvordan avdelinger under deres kommando møtte sivile er det likevel grunn til å se på disse ytringene som representative for militære synspunkter, siden det nettopp er i disse situasjonene at offiserene opptrådte som fagpersoner.

I flere artikler om utmarsjer om sommeren og fjellvandring om vinteren, møtte avdelinger fra underoffisersskoler og fra Garden sivile. Eventuelle konflikter ble ikke nevnt,

¹⁹¹ En lignende artikkel av Helge Gleditsch er ”Det internasjonale militære patruljeløp 1930.” i *NMT* 1930, s.148

¹⁹² Et eksempel på dette er storstreiken i 1921. Agøy viser at et stort militært ordensvern ble innkalt, men ble for det meste holdt i reserve.(Agøy 1997, ss.143-145)

og sivile ble beskrevet mest i positive eller nøytrale vendinger. Mennesker de støtte på underveis framsto ofte som prektige eksempler på det norske folk eller som gode hjelpere, og ble gjerne omtalt med takknemlighet. Gjennom artikkelforfatternes beskrivelser av møtene med sivile ble forsvaret framstilt som en integrert del av samfunnet, uten skarpe barrierer mellom sivile og militære. Dette er konsistent med ideen om militsforsvaret, og viser heller ingen motsetninger mellom sivile og militære aktiviteter og verdier. Et eksempel på dette var 3.divisjons underoffisersskole som gjennomførte en lengre utmarsj sommeren 1930, og som ble beskrevet av skolesjefen kaptein Arne Laudal i *NMT* i 1930¹⁹³.

Etter en overnatting i den gamle "Amtsstue" ved Håhelleren bestemte kaptein Laudal at avdelingen skulle gjøre nytte for seg:

Før avmarsjen gjorde vi hytta pent istand og plukket op hundrevis av henslengte bokser som skjemte den forøvrig pene vold rundt stuen. Her oppe, kloss under Hekfjellet, har det i gamle dager vært en gård, og de grønne volder minner ennu om dyrket mark. Men farende folk tenker litet på sine "efterkommere", slenger bare fra sig papir og tomme bokser. De tenker vel som så: Her kommer vi ikke igjen.¹⁹⁴

Underoffiserselevene og sjefen deres tar et samfunnsansvar, riktignok begrenset, og oppfører seg som speidere eller som eksemplariske turgåere. Overfor leserne understrekte Laudal på denne måten at hæren var i ett med samfunnet. Kapteinen skrev at da avdelingen var kommet over fjellet til Suleskard, traff de på en gammel kvinne som "hilste oss med disse ord: "Velkomne skal de vera til Skuleskard alle hop [sic]" [og] da følte vi at her var det godt å være"¹⁹⁵. Leserne får et inntrykk av idyll og av et problemfritt forhold mellom sivile og militære, noe kaptein Laudal sannsynligvis etterstrebet.

Tidligere samme år gikk 4. divisjons underoffisersskole over Hardangervidda på ski. En slitsom tur med kulde og dårlig utstyr. Sjefen, Kaptein Lars Anton Gladstad, skrev i *NMT* at da skolen kom ned til Røldal på den sjette dagen:

[...] ble den mottatt av voksne og barn som hadde tatt oppstilling langs veien og sang fedrelandssangen idet skolen marsjerte igjennem. Vi var jo trette og slitne, men det var et gripende øieblikk, og alle strammet sig op så godt som mulig var.¹⁹⁶

Også kaptein Gladstad valgte å understreke det idylliske og det problemfrie i møtet med det sivile samfunnet, og dette preget hele artikkelen. Han viser i likhet med kaptein Laudal til nasjonale verdier, og til hvor godt de ble mottatt av lokalbefolkningen. Begge fortellingene virker troverdige, og skolene kan ha blitt møtt med bare velvilje på utmarsjene. Om de likevel støtte på negative reaksjoner, så har de ikke brakt dem videre. Når de to kapteinene valgte å

¹⁹³ "Litt om 3.divisjons skoles marsj sommeren 1930" i *NMT* 1930, s.822

¹⁹⁴ Op. cit. s.824

¹⁹⁵ Op. cit. s.825

¹⁹⁶ "4. divisjons skoles marsj over Hardangervidda vinteren 1930" i *Norsk Militært Tidsskrift* årgang 1930, s. 389

understreke det positive, og å insistere på minst mulig avstand til befolkningen, er det sannsynligvis hva leserne forventet.

Episoder med ordensvern og sikringsoppdrag i forbindelse med sosiale konflikter ble ikke gjenstand for egne artikler i *NMT*. Informasjon om faktisk kontakt mellom samfunn og militære avdelinger var svært begrenset, utenfor skoler og øvelser. I en artikkel i 1934 tok premierløytnant Halfdan Christian Sommerfelt til orde for opprettelse av frivillige arbeidsavdelinger i fredstid, under kommando av ingeniørbefal. For å illustrere hva slike avdelinger kunne utrette, redegjorde premierløytnanten for vei- og bruarbeid utført av sapperrekrutter fra Trøndelag i 1932, etter en flom i Sunndalen.¹⁹⁷ Sommerfelt la vekt på det samfunnsnyttige i arbeidene, og viste til at dette var god trening for befalet, men "[d]et viktigste, som i våre dager ikke nok kan understrekes, er dog at [disse arbeidene] gjør vår hær populær"¹⁹⁸. Premierløytnanten mente at de som ikke ble innkalt til rekruttskole burde få muligheten til å delta i frivillige arbeidsavdelinger for å drive samfunnsnyttig arbeid og redusere arbeidsløsheten.^{199 200}

Det er liten grunn til å tvile på at kampanjer som den i Sunndalen gjorde hæren populær i folket. Det forekom likevel utkommanderinger som var alt annet enn populære i alle lag av befolkningen, og noen av dem ble beskrevet eller nevnt i *NMT*.

I et innlegg i 1927 skriver oberstløytnant Georg Trumpy om storstreiken i 1921:

Ved en leilighet, i 1921, gjaldt det for vår regjering å avverge i fødslen uroligheter som ellers ingen lengere kunde ha hindret fra å bryte ut. Fra om aftenen til om morgenen stod fremtryllet sikkerhetsvakter overalt hvor det var nødvendig. Landet blev spart for skam og skade.²⁰¹

Oberstløytnanten var ute etter å forsvare det norske militssystemet, "en milits med faste kadrer"²⁰², som etter hans mening var spesielt smidig og tilpasset norske behov og forhold. Samtidig trakk han fram et eksempel som var allment kjent men uvanlig i *NMT*. Trumpy mente tydeligvis at en slik aksjon var uproblematisk, og at den endte godt. Andre tekster var mindre positive.²⁰³

¹⁹⁷ "Arbeidsavdelinger", i *NMT* 1934, s.272

¹⁹⁸ Op. cit. s.276

¹⁹⁹ Op. cit. s.277

²⁰⁰ Hans Fredrik Dahl viser i *Vidkun Quisling, en fører blir til*, s.185-186 at Quisling i sin tid som forsvarsminister fra 1931 til 1933 interesserte seg for en sivil verneplikt lik premierløytnant Sommerfelts forslag om arbeidstjeneste. Det er likevel ikke grunn til å se artikkelen i *NMT* som uttalt sympati for Quisling eller for Nasjonal Samling.

²⁰¹ "Militssystem og militær administrasjon." i *NMT* 1927, s.333

²⁰² Op. cit. s.330

²⁰³ Blant annet Olaf Valeur uttrykte skepsis overfor bruk av militære styrker mot arbeiderne. Det svekket hærens anseelse i folket. "Hva er grunnen til hærens og flåtens forfall?" i *NMT*, årgang 1929 s. 990

Oberstløytnant Trumpy skriver ikke om han selv hadde noe med beredskapen i 1921 å gjøre. Andre offiserer skrev om det de opplevde selv. Sommeren 1931 var preget av sterke arbeidskonflikter, og fra Hvalsmoen ble brosoldater fra rekruttskolen og befalsskoleelever sendt til Kløftefoss, hvor de løste opp en tømmerhaug som satt fast i Snarumselva og truet med å ødelegge broene nedenfor. Sivile tømmerfløtere nektet å utføre arbeidet på grunn av konflikt med arbeidsgiverne. Sjefen for rekruttskolen, Kaptein Nils Eggan, skrev en beretning om skolen hvor oppdraget ved Kløftefoss ble omtalt.²⁰⁴

Eggan skrev om sprengninger i elva for å løse opp tømmervasene, men også om sikringstiltak med vakter og piggrådsperringer. Arbeidet var spennende på mer enn en måte, og ”... på land kunde der ventes demonstrasjoner av mindre fredelig art da der stadig gikk rykter om at flere hundre demonstranter var i anmarsj.”²⁰⁵ Eggan viste også til den politiske siden av konflikten ved å nevne frammøtte aktivister som ville få soldatene til å avbryte arbeidet²⁰⁶.

Kaptein Eggan trakk med stor tydelighet fram brorekruttene utsatte posisjon, mange av dem var kollegaer av de streikende arbeiderne:

Brorekruttene kom under arbeidet i en vanskelig stilling. Mange av dem var jo i streik under arbeidskonflikten, og her blev de beordret til å utføre et arbeide som faktisk var blokert. Arbeideravisene betegnet også arbeidet som streikebryteri, og mange av rekruttene var engstelig for å bli chikanert og for å miste sitt levebrød når de kom hjem.²⁰⁷

Nils Ivar Agøy behandler episoden, og forteller om hvordan brosoldatene som først var frivillige ble beordret til å gjøre jobben. Agøy skriver at kaptein Eggan reagerte negativt på at mange av brorekruttene, på grunn av slett ledelse fra fylkesmannens side, unødige havnet i en tvangssituasjon hvor deres militære status som brosoldater kom i konflikt med deres sivile stilling som organiserte fløtere. Fire rekrutter ble senere dømt for ordrenekt. Eggan skal ha gjort rede for sin frustrasjon i en senere rapport til sine overordnede i 1. Distriktskommando (1DK). Agøy viser også til artikkelen i *NMT*.²⁰⁸

Kaptein Nils Eggan valgte altså å skrive om episoden som en del av sin skildring av rekruttskolen i 1931. Det året var det mange artikler om rekruttskoler i *NMT*, sannsynligvis på oppfordring fra redaksjonen, og Eggans artikkel føyde seg inn i rekken med beskrivelser av undervisning og øvelser. Eggan var ikke nødt til å skrive om episoden i Kløftefoss, som ikke passet inn i det som var vanlig i artikler om rekruttskoler i *NMT*. Ingeniørsoldatene var ofte på

²⁰⁴ ”Fra rekruttskolen på Hvalsmoen” i *NMT* 1931, s. 943

²⁰⁵ Op. cit. s.946

²⁰⁶ Ibid

²⁰⁷ Op. cit., s.946 og s.947

²⁰⁸ Agøy 1997, s. 333-334

oppdrag eller øvelser utenfor leiren, som en del av rekruttskolen, og derfor var det nok naturlig for Eggan å nevne utrykningen til Kløftefoss. Han nøyde seg imidlertid ikke med å gjøre rede for den tekniske siden av oppdraget, det farlige arbeidet med tømmer og dynamitt, han tok også med motsetningene mellom de sivile fløterne og militæravdelingen han var sjef for.²⁰⁹

Eggan kan ha ønsket å gi uttrykk for egen harme over situasjonen, ved å gjøre rede for lojalitetskonflikten som hans rekrutter kom ut i. Han kan også ha ønsket å støtte de fire rekruttene som ble dømt i etterkant av episoden, ved å vise at de hadde forståelige motiver for å ha nektet ordre, eller han ville vise skogsarbeidermiljøet at de soldatene som utførte arbeidet ikke hadde hatt noe selvstendig ansvar for det. Eggan henvendte seg likevel ikke til fløterne eller til deres familier, men til *NMTs* primære leserkrets, offiserene. Eggans reaksjoner på måten den militære siden av aksjonen hadde artet seg kan ha brakt ham i en vanskelig stilling i forhold til andre offiserer, som muligens misbilliget hans forsvar av brorekruttene som nektet å la seg beordre til å jobbe med den enorme tømmervasen. I så fall kan hensikten med artikkelen ha vært et forsøk av Eggan på å renske seg selv. 1DK og Kommanderende general delte likevel Eggans kritiske holdning til måten de sivile myndighetene hadde håndtert saken på²¹⁰, så Eggan hadde liten grunn til å føle seg utsatt i forhold til sine kollegaer.

Kaptein Nils Eggans artikkel er et sjeldent eksempel på en beskrivelse av en direkte konflikt mellom forsvar og sivile. Kapteinen var neppe ute etter å advare mot engasjement i det sivile samfunnet, i likhet med premierløytnant Sommerfelt så han positivt på veiarbeider og lignende oppgaver.²¹¹ Det er mer nærliggende å tro at han ønsket å vise farene forbundet med kontroversielle oppdrag, fordi disse kunne utløse konflikter mellom soldatenes militære og sivile roller. I en militshær var dette nødvendigvis en viktig side ved enhver innkalling eller beordring, fordi soldaten forble en sivil i uniform. Dette er kanskje det klareste budskapet Eggan hadde i sin artikkel, samtidig som han beroliget sine lesere ved å vise at de aller fleste av brorekruttene fulgte ordre til tross for press utenfra.

I artikkelen viste kaptein Nils Eggan stor forståelse for rekruttene vanskelige situasjon, og han beskrev arbeidskonflikten og de streikende arbeiderne på en nøytral måte uten tegn til fordømmelse eller sinne. Når Eggan unngikk politiske kommentarer kan det skyldes at han mente disse ikke ville vært på sin plass. Den nøytrale tonen kan også skyldes at

²⁰⁹ ”Fra rekruttskolen på Hvalsmoen” i *NMT* 1931, s.946

²¹⁰ Agøy 1997, s. 334-335

²¹¹ ”Fra rekruttskolen på Hvalsmoen” i *NMT* 1931, s. 943

problemet han var opptatt av ikke var de streikende fløterne, men måten de sivile myndighetene behandlet avdelingen hans på. Målet for ingeniøravdelingens oppdrag var å eliminere den trusselen som tømmervasen representerte, ikke å nøytralisere de streikende fløterne. Uavhengig av dette må Eggans tekst leses som en artikkel om militær inngripen i en arbeidskonflikt, og som en beskrivelse av sosiale realiteter og konflikter i samfunnet. I en så åpen form var begge deler uvanlig i *NMT*.

Kaptein Olav Sætrang var sjef for garnisonskompaniet på Værnes høsten 1920, og hadde ansvar for rekruttutdanningen. I Sætrangs artikkel i *NMT* i 1925 om leiraviser skrev han, i forbindelse med *Værnes Tidende* utgitt høsten 1920, følgende:

Da efter en måneds forløp ca. en tredjedel av styrken måtte detasjeres som vaktkommando til Trondhjem, betalte så godt som hele denne styrke før avreisen kontingenten for den resterende måned for å få bladet daglig tilsendt i Trondhjem.²¹²

Vaktkommandoen varte ifølge Sætrang halve rekruttskolen, og i hele denne tiden ble kontakten mellom styrken på Værnes og ”den svære vaktetasjering til Trondhjem”²¹³ opprettholdt i *Værnes Tidende*²¹⁴.

Dette vaktetasjementet ble ikke beskrevet som en del av rekruttskolen eller som en øvelse. Den var tydelig uforutsett for leirkommandant Sætrang, og det er derfor nærliggende å tro at vakten ble kalt inn som beredskap mot mulige sosiale uroligheter. Denne avståelsen av en vaktstyrke var ikke emnet for artikkelen til Olav Sætrang, og kapteinen nevnte den kun for å gjøre rede for avisens liv. Sætre nevnte ett oppdrag som i likhet med tømmer Sprengingen i Snarumselva kan ha vært kontroversielt blant sivile. Kaptein Eggans artikkel viser at det ikke var umulig å skrive om sosiale konfliktsituasjoner i *NMT*, men det at Kaptein Sætrang skrev så lite om dette vaktetasjementet kan tyde på at han syntes det var upassende eller at han ikke trodde det ville interessere hans kollegaer. Beretningen om *Værnes Tidende* er for øvrig også en historie om hvordan en rekruttskole kunne utgjøre et sammensveiset, sosialt fellesskap.²¹⁵

Antimilitarister som dukket opp under rekruttskoler blir ofte beskrevet som et problem for offiserene med ansvar for skolene, og som et friksjonsmoment mellom militære og sivile. Forfattere som nevnte dette i *NMT* viste til at det var et kjedelig problem, men uten videre betydning. To beskrivelser av rekruttskoler i 1931 forteller om besøk av aktivister, uten at de

²¹² ”Dagblad på eksersersplassen”, i *NMT* 1925, s. 374

²¹³ Op. cit. s. 374

²¹⁴ ”Dagblad på eksersersplassen”, i *NMT* 1925, s. 374-378

²¹⁵ “Dagblad på eksersersplassen”, i *NMT* 1925, s. 371-379

to rekruttskoleforstanderne opplevde det som et stort problem. Begge to insisterte på at rekruttene ikke lot seg påvirke, ja til og med ble irriterte på antimilitaristene.²¹⁶

Organisasjoner utenfor forsvaret

To typer sivile organisasjoner i Norge i mellomkrigstiden er særlig interessante for problemstillingene i denne oppgaven. Det var på den ene siden foreninger som innenfor loven arbeidet med å styrke forsvarsevnen, fra skytterlag til Norges Forsvarsforening og Leidangen, på den andre siden sammenslutninger med høyreaktivistisk preg og paramilitære trekk som skal ha stått mange offiserer nær, i hovedsak Samfundshjelpen og Samfundsvernet. Norske partier og interesseorganisasjoner nevnes nesten ikke i *NMT*, men de kan spores indirekte i politiske uttalelser. Jeg ser nærmere på slike uttalelser i underkapitlet om politiske ideer.

Lite ble skrevet i *NMT* om skytterlagene. Skyttervesenet trer fram som en velkjent, men lite populær, organisasjon. I en artikkel i 1917 skriver oberstløytnant Heyn van Kervel Kjerulf at:

Der hersker inden enkelte officerskredser hos os en surhet likeoverfor arbeidet i skytterlagene, som jeg mener er uberettiget. Og istedenfor at arbeide i skytterlagene, kritiserer de bare det arbeide andre der utfører.²¹⁷

Oberstløytnanten var tydelig misfornøyd med sine kollegaers holdning til skytterbevegelsen. Når han valgte å påpeke andre offiserers manglende forståelse for skytterlagenes virksomhet i en såpass krass tone, er det grunn til å tro at offiserene han skrev om var ganske mange, eller i betydningsfulle posisjoner. I 1928 skrev kaptein Konrad Sundlo at han hadde vært skytterlagsmedlem i tretti år. Som ung løytnant prøvde han å vekke interesse for en type øvelsesammunisjon hos sine overordnede, men "... rette vedkommende var ikke skytterinteresserte", og de hadde heller ikke stor forståelse for løytnantens skyteøvelser.²¹⁸ Offiserer som brant for skytterlagene så ut til å føle at de møtte lite gehør hos kollegaene. De ble også kritisert for å være bakstreverske, slik Sundlo fikk høre det i en korreks han mottok fra oberstløytnant Jens Ludvig Gerner i 1931. Gerner skrev der at han ikke undervurderte en skytterbevegelse han selv hadde vært medlem av i mange år, men at de militære verdiene som Sundlo knyttet til blinkskyting "... smaker svært av de gamle skytterlagsbegreper om

²¹⁶ "Fra rekruttskolene 1931." I og III, i *NMT* 1931, s.948 og s.959

²¹⁷ "Baneskyting-praktisk skytning" i *NMT* 1917, s.11

²¹⁸ "Skyteøvelser og skytning" i *NMT* 1928, s.324

“en skytter bak hver busk”.²¹⁹ Gerner var opptatt av samarbeid mellom forskjellige våpen, og da fikk treningen i skytterlagene begrenset militær verdi.

Kjerulf var den offiser som skrev mest om skytterlagene i *NMT*, og som oberst kom han i 1927 med en lengre artikkel om skytterlagene og forsvaret. Han var fremdeles ikke fornøyd med offiserenes holdninger til skytterlagene, og i 1927 foreslo han obligatorisk medlemskap i skytterlagene for fastlønnet befall inntil fylte 45 år.²²⁰ Hvis befalet var aktive i skytterbevegelsen så ville det føre med seg ”... et naturlig samarbeide mellem arméen og skytterlagene”²²¹. Kjerulf mente med andre ord at offiserene ikke deltok i særlig grad, at samarbeidet var svakt og at tvang burde kunne løse saken.

Alt i alt virker skytterlagene uviktige sammenlignet med andre temaer i *NMT*. For noen offiserer var skytterbevegelsen tydeligvis en hjertesak, og denne interessen passet med en militær holdning hvor folket i våpen var et ideal. Skyttervesenets betydning for militær trening ble framhevet, naturlig nok siden en av forutsetningene for offentlig støtte til skytterlagene var lagenes bidrag til forsvarsevnen. Oberst Kjerulf skrev at skytterlagene over lang tid hadde støttet hæren ved å lære ungdommen å skyte.²²² Han insisterte på at ny taktikk i forbindelse med innføringen av automatvåpen stilte høyere krav til skyteferdighetene hos soldatene, og at det var innlysende at hæren trengte hjelp fra skytterbevegelsen.²²³ Obersten var ikke bare interessert i skytteorganisasjonens tekniske betydning for forsvarsevnen, han insisterte også på at den ”... har styrket fedrelandsfølelsen hos den frivillig skytende ungdom...”²²⁴.

Når skytterlagenes bredere, nasjonale betydning ble trukket fram er det naturlig å tro at lagene også ble tillagt en videre rolle enn bare skyteopplæring. Det er likevel den frivillige skytingens verdi for militærtjenesten som står i fokus, ikke skytterlagenes potensial som væpnede avdelinger. Agøy viser til kriseplanleggingen mot indre fiender rundt 1920, hvor det ble foreslått å rekruttere skytterlagsfolk som del av en frivillig borgervæpning²²⁵. Jeg har ikke funnet spor av ønsker i *NMT* om å bruke skytterlagene som selvstendige avdelinger eller som ordensvern, under ledelse av offiserer eller ikke.

Norges Forsvarsforening (NFF) nevnes ikke ofte ved navn, men omtalen av foreningens virke viser at den hadde en mer sentral betydning enn skytterlagene. NFFs innsats

²¹⁹ “Den nye skyteinstruks og norsk taktikk.” Gerner i *NMT* 1931, s.573

²²⁰ ”Arméen og det frivillige skyttervesen” i *NMT* 1927, s.15

²²¹ Ibid

²²² Op. cit. s.7

²²³ Op. cit. s.12

²²⁴ Op. cit. s.7

²²⁵ Agøy 1997 s.205

for å bedre forsvarsmaktens anseelse i samfunnet og styrke forsvarsviljen appellerte tydeligvis til mange offiserer. I 1936 ble NFFs minneskrift i anledning organisasjonens 50års-jubileum anmeldt i *NMT* av redaktør oberstløytnant Johannes Schiøtz. En overstrømmende positiv tone i teksten vitner om redaktørens sympati for foreningen, og om dens betydning for leserne. Schiøtz skrev at NFFs informasjonsarbeid var en imponerende innsats til beste for Forsvaret²²⁶, og at minneskriftets fremstilling av foreningens historie "...gir et levende inntrykk av hva vi skylder Forsvarsforeningen for hva den har gjort, for hva den gjør og for hva den kommer til å gjøre."²²⁷ Schiøtz viste til tidsskriftet *Norges Vern* og pekte på at redaktøren kaptein Jon Dugstad hadde gjort mye for forsvaret, og trakk fram betydningen av menn som Fridtjof Nansen og generalmajor Gulbrandsen.²²⁸ Oberstløytnant Schiøtz viste også til at foreningens generalsekretær insisterte på at NFF alltid hadde holdt en upolitisk kurs.²²⁹

Redaktør Dugstad blir av Agøy beskrevet som en offiser som var mer aktivistisk enn det som var vanlig blant norske offiserer, med hyppige angrep på venstresiden og en uttrykt positiv holdning til hærens inngripen i samfunnet.²³⁰ Når oberstløytnant Schiøtz roste ham, er det nærliggende å tro at han også støttet ham på dette området og kanskje også var enig i at Dugstads tidsskrift ikke var preget av noe politisk standpunkt. Schiøtz nevner likevel ingenting om NFFs eller *Norges Verns'* betydning utover deres propaganda for forsvaret, og ikke engang NFFs innsats for frivillig militæropplæring blir nærmere omtalt i *NMT*.

Samfunnsvernet nevnes ikke ved navn i *NMT* i perioden. Dette kan ikke skyldes at offiserene var ukjente med organisasjonen, og beviser heller ikke at de var uinteresserte i den. Mange offiserer skal ha vært medlemmer, og en mann som grunnleggeren av Samfunnshjelpen kavalerioffiseren Christopher Fougner skrev regelmessig i *NMT*, uten at dette førte til omtale av verken Samfunnshjelpen eller Samfunnsvernet.²³¹ At disse organisasjonene lå i en juridisk gråsoner kan forklare hvorfor de ikke var synlige i *NMT*. Jeg har heller ikke funnet omtale av Norges Leidangslag, kjent som Leidangen. Hans Fredrik Dahl viser til at Leidangen fikk tilslutning fra et betydelig antall offiserer da det ble dannet,

²²⁶ "Bøker. Forsvarsforeningen i Norge gjennom femti år." i *NMT* årgang 1936, s. 410

²²⁷ "Bøker. Forsvarsforeningen i Norge gjennom femti år." i *NMT* årgang 1936, s.411

²²⁸ Op. cit. s.410 og s.411

²²⁹ Op. cit. s.410

²³⁰ I *Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940* skriver Nils Ivar Agøy på side 233 at Dugstad i 1923 "krevde at kommunistiske befalingsmenn måtte holdes utenfor hæren", og at NFF støttet dette. På side 430 og på side 431 viser Agøy at Dugstad fra 1919 til rundt 1935 kraftig agiterte for at hæren burde brukes mot den indre fienden.

²³¹ Christopher Fougner var kavalerioffiser, født inn i storbondemiljøet i Hole og aktivt medlem av Bondelaget. (Rovde 1995, ss. 306-307) Det var sannsynligvis hans doble tilhørighet, Bonde og Offiser, som lå bak hans kamp mot fagforeningene og hans høyre-radikale aktivisme i mellomkrigstiden. Hans politiske holdninger var lite synlige i hans artikler i *NMT*.

også offiserer med Venstre-sympatier, men at organisasjonen raskt ble politisk omstridt og knyttet til reaksjonære offiserer og klasse-strid.²³² Leidangen ble dannet på offentlig initiativ og med offentlig støtte, og når den ble verken kommentert eller kritisert i *NMT* var det ikke av juridiske grunner.

Militær opplæring og militær organisering utenfor forsvaret kan ha vært et faglig konflikttema blant offiserene, men dette ville ikke vært grunn god nok til å hindre omtale siden *NMT* ikke unnlot å vise uenighet i offiserskorpset. Utenlandske paramilitære organisasjoner og borgervern ble nevnt i *NMT*, og også i et tilfelle et forslag om å opprette en lignende frivillig organisasjon i Norge. Frivillig militær opplæring ble omtalt, spesielt i forbindelse med skytterlagene som nevnt ovenfor, men også spredte hentydninger utenom.

I en artikkel i *NMT* i 1929, tok premierløytnant Olaf Valeur et oppgjør med grupper og forhold i samfunnet som etter hans mening hadde ført til forsvarets nedgang i Norge.²³³ Valeur trekker fram som en positiv ting "... frivillige militære øvelser [som] har sin største betydning i kraft av det gode eksempel og den åpenbart ideelle offervilje ..."²³⁴. Premierløytnanten la vekt på frivillighetens moralske betydning, ikke dens faglige verdi. Han skrev eksplisitt at det var "...en viss fare i den voksende tendens til å overvurdere dette frivillige arbeids militære verdi..."²³⁵. Premierløytnant Valeur legger vekt på frivillighet som ideologisk verdifullt, samtidig som hans kritiske vurdering av de frivillige øvelsenes militære verdi gir en innsikt i hva offiserer flest mente om dette arbeidet.

I en artikkel i *NMT* i 1932 lurte Conrad Segelcke²³⁶ på om man ikke kunne opprette "... en territorialhær, milis, landevern [...] der kunde stå i frivillighetens tegn og ikke til stadighet behøvet å rope på bevilgninger?"²³⁷. Segelcke holdt på at både privatpersoners og landets økonomi slet under for høyt skattetrykk²³⁸, og målet hans var "å styrke landets forsvar uten at vår skattebyrde blir forøket"²³⁹. Disse ideene plasserte Segelcke nær opp til høyreaktivistiske grupper i mellomkrigstiden, som ønsket både en sterk stat og en kraftig

²³² Dahl 1991, ss.183-185

²³³ "Hvad er grunnen til hærens og flåtens forfall?" i *NMT* 1929, s.990

²³⁴ Op. cit. s.996

²³⁵ Ibid

²³⁶ Conrad Segelcke hadde, så langt jeg vet, ingen tilknytning til Forsvaret. Det uklart hvorfor hans artikkel ble antatt, men det er mulig at hans ideer fant sympatiske ører i redaksjonen. Det er interessant at den eneste som omtaler dette emnet i full bredde, frivillige militære organisasjoner utenfor Skytterbevegelsen, var en sivilist.

²³⁷ "Sparepolitikk-forsvarspolitik", i *NMT* 1932, s.501

²³⁸ Op. cit. s.497

²³⁹ Op. cit. s.501

sparepolitikk.²⁴⁰ Han insisterte på at frivilligheten ikke skulle koste staten noe, og brukte som eksempel engelske frivillige avdelinger som finansierte seg selv.²⁴¹ Om det betød at han ønsket å gjenopprette en borgerlig milits i likhet med tidligere tiders norske ”borgergarder, gule og grønne kor etc.”²⁴², er usikkert. Fokus i artikkelen er på forsvar, ikke på sosial uro.

Valeur og Segelcke hadde til felles et syn på militær frivillighet som politisk og ideologisk korrekt. Begge la vekt på å styrke forsvarsevnen, men Valeur ville neppe ha kunnet akseptere Segelckes forslag om en selvstendig, frivillig forsvarsinstitusjon. Valeur var tydelig skeptisk til en slik organisasjons faktiske effektivitet. Begge forfattere skrev om militær trening utenfor forsvaret, og ved siden av omtalen av skytterlagene viser det at frivillig, militær trening i seg selv ikke var tabubelagt.

Heller ikke Samfunnshjelpens og Samfunnsvernets ideologiske profil som det bestående samfunnets støttespillere, eller mistanken om at det samme gjaldt Leidangen, kan i seg selv forklare tausheten om dem i *NMT*. Frivillige korps i Danmark, Finland og Italia ble omtalt, med ulik vekt på de politiske og ideologiske sidene av dem. De danske frivillige korpsene ble beskrevet i detalj i en artikkel av kaptein Oswald Nordlie i *NMT* i 1916, med vekt på deres militære kapasitet og deres nytte for Danmarks forsvar. Nordlie skrev om deres raske reaksjonstid at ”...de kan mobilisere hurtig. Signalet til samling kan chefen gi naarsomhelst uten at avvente almindelig mobiliseringsordre”²⁴³. Nordlie tok spesielt for seg Akademisk skytterkorps, med åpenbar sympati for korpsets tradisjoner og borgerlige profil.²⁴⁴ Til tross for Nordlies vekt på ytre fiender, var beskrivelsen av rask reaksjonstid, selvstendig innkalling og rekruttering fra samfunnsbevarende klasser konsistent med en milits som hadde beredskap mot sosiale og politiske opprør blant sine oppgaver.

De finske skyddskårene, prototypiske hvitegarder i den norske arbeiderbevegelsens øyne, omtales i flere artikler i *NMT*. Disse artiklene handler stort sett om den finske borgerkrigen, og forfatterne viste klar sympati for deres konservative og antirevolusjonære profil. Beskrivelser av skyddskårene i tiden etter borgerkrigen var i mindre grad politiske. I premierløytnant Odd Lindbäck-Larsens artikkel i 1930 om finsk forsvarspolitik og forsvarsvilje ble skyddskårene beskrevet i detalj.²⁴⁵ Premierløytnanten, som var adjoint i

²⁴⁰ Rolf Danielsen viser at sentrale trekk i det han kaller høyreaktivismen var sparepolitikk og hard front mot arbeiderbevegelsen (Danielsen 1984, ss.172-173) Hvorvidt Conrad Segelcke delte disse ideene er uklart, men artikkelen vil sannsynligvis ha blitt oppfattet slik av mange lesere i samtiden.

²⁴¹ ”Sparepolitikk-forsvarspolitik”, i *NMT* 1932, s.500

²⁴² Op. cit. s.499

²⁴³ ”Frivillige korpser i Danmark” i *NMT* 1916, s.357

²⁴⁴ Op. cit. ss.359-361

²⁴⁵ ”Hærene i dag i forskjellige land. Finnlands forsvar.” i *NMT* 1930, s.588

Generalstaben, insisterte på at kårene var en organisasjon for frivillig militæropplæring og beredskap, uten noen spesiell sosial eller politisk rolle. Lindbäck-Larsen skrev likevel:

Den almindelige opfatning at skyddskårenes opgave er rettet innover, at de er et "samfundsvern" i den forstand, er feilaktig. Selvfølgelig spiller denne ting også en viss rolle, men hovedoppgaven er å danne en hær side om side med den regulære til forsvar av Finland mot ytre fiender.²⁴⁶

Når premierløytnanten følte seg nødt til å nevne skyddskårenes innenrikspolitiske rolle, og samtidig brukte betegnelsen "samfundsvern", så er det nærliggende å tro at skyddskårenes stilling i Finnland ble brukt i norske diskusjoner rundt Samfunnsvernet. Ikke å nevne beredskap mot indre trusler i en omtale av skyddskårene ville sannsynligvis ha framstått som useriøst. At Lindbäck-Larsen bevisst prøvde å bagatellisere kårenes politiske betydning er tydelig i hans korte beskrivelse av Frihetskrigen. Han nevnte ikke den finske borgerkrigen med et ord, en konflikt som var det historiske og ideologiske grunnlaget for skyddskårene.

I en av sine artikler om Italia i *NMT*, skrevet i 1930, beskrev artillerioffiseren premierløytnant Odd Grahm den italienske fascistmilitsen, de tidligere svartskjortene. Han pekte på at militsen hadde endret funksjon fra indre beskyttelse av fascismen til å bidra i forsvaret av landet²⁴⁷, men Grahm viste også militsens fortsatte politiske rolle ved å nevne dens ansvar for "... å etablere den spesielle domstol for forbrytelser mot statens sikkerhet," og ved å påpeke at den "...danner [...] det politiske politikorps"²⁴⁸. Grahm må ha tatt for gitt at fascistmilitsens fortid som politiske kampgrupper, hvis hovedformål var å bekjempe og ødelegge fagforeninger og andre politiske institusjoner på venstresiden, må ha vært kjent blant mange av leserne. Når Grahm valgte en positiv tone i omtalen av militsen er det sannsynlig at han regnet med å nå fram til offiserer som så med sympati på slike aktiviteter.

Disse artiklene viser at det var plass i *NMTs* spalter for de som sympatiserte med høyreorienterte paramilitære organisasjoner, så lenge disse var utenlandske. Samtidig viser forskjellene i omtalen av de finske skyddskårene og av den italienske fascistmilitsen at det sannsynligvis var lettere å trekke inn politikk og ideologi jo lengre borte det omtalte objektet var. *NMT* kan ha unngått å trykke artikler om de norske, paramilitære organisasjonene for ikke å provosere arbeiderbevegelsen og andre som var kritiske til forsvaret. Det var likevel andre artikler i *NMT* i mellomkrigstiden som må ha gjort nettopp dette, i den grad tidsskriftet ble lest utenfor offiserskorpset. Det var trolig interne forhold i offiserskorpset som hindret omtale av Samfunnsvernet, Leidangen og lignende sammenslutninger. Det er nærliggende å

²⁴⁶ "Hærene i dag i forskjellige land. Finnlands forsvar." i *NMT* 1930, s.588

²⁴⁷ "Hærene idag i forskjellige land. Italias forsvar." i *NMT* 1930, s.620

²⁴⁸ Op. cit. s.623

tro at beskrivelse av, eller propaganda for, disse organisasjonene i *NMT* kunne ha ført til en splittende debatt som offiserene ønsket å unngå.

Militarisme og nasjonalisme

Når krig og forsvar ble diskutert i *NMT* kom forskjellige holdninger fram, mest nasjonale eller militaristiske. Skepsis til overdreven idealisering av det nasjonale, og særlig av det militære, var også tilstede i tidsskriftet.

Oberstløytnant Gunnar Schnitler omtalte Ersnt Jüngers roman *In Stahlgewittern* i en oversikt over håndbøker fra det tyske riksværnet i 1923. Oberstløytnanten beskrev tyske støttropper med beundring og romantiserte forfatterens erfaringer. Han delte tilsynelatende ukritisk Jüngers idealer om at "... følelsen av pligt, ære og indre værdi..." hørte hjemme på slagmarken.²⁴⁹

Et ekko til denne holdningen er notisen om Erich Maria Remarques bok *Im Westen nichts Neues*, sannsynligvis skrevet av premierløytnant Bjørn Olafssøn Christophersen. Notisen er ingen anmeldelse, men tar opp et konservativt, tysk offisersblads angrep på forfatteren og på boken. Christophersen sier om Remarques bok at "den er stemplet som "en grov fornærmelse mot den tyske hær og den tyske frontsoldat" ”²⁵⁰. Premierløytnanten gjengir de tyske offiserenes kritikk, som er et angrep på forfatterens integritet, uten å stille spørsmål og uten å sette denne kritikken i perspektiv. Av den grunn er det rimelig å tro at også premierløytnant Christophersen mente det var galt av Remarque å skrive en bok som i følge tyske offiserer rammet tysk krigerære. I omtalen av disse to bøkene ser de to norske offiserene ut til å godta tyske ideer om krigens egenverdi og betydning, ideer som kan bedømmes som militarisme, og de må ha gått ut i fra at leserne i det minste godtok deres innstilling.

En motvekt til ideologisk forskjønning av krigen var øyenvitner, om ikke til krigen selv så til sporene etterlatt av krigen. I en artikkel i *NMT* i 1919 fortalte oberstløytnant Axel Otto Grüner om en reise til fronten i Frankrike, tre uker etter krigens slutt.²⁵¹ Sammen med 14 andre offiserer fra nøytrale land besøkte han slagmarker, skyttergraver og ødelagte byer og marker. Oberstløytnanten kommenterte inngående forhold av militær interesse, men var merket av inntrykkene. De femten offiserene besøkte Verdun-avsnittet og fort Vaux. Grüner beskrev slagmarken der som et "... bølgende hav, granathul ved siden av granathul i det uendelige..."²⁵² som etterlot følgende inntrykk:

²⁴⁹ "Fra det tyske riksværn." i *NMT* 1923, s.290 og s.291

²⁵⁰ "Forskjellig" i *NMT* 1929, s.882

²⁵¹ "En frontreise og meddelelser om enkelte militære franske forhold" i *NMT* 1919, s.145

²⁵² Op. cit. s.154

[...] det trøstesløse bilde av og til krydret med en hjelm, en kappe, en geværkolbe eller andre vaaben- eller utrustningsgjenstande, en hodeskalle, et laarben eller et sønderskutt gravkors. Død og fordærvelse overalt. Det er en dødens have man oppholder sig i.²⁵³

Oberstløytnant Grüner var tydelig rystet, og lite tilbøyelig til å idealisere frontlivet og krigen. Han var likevel fylt av beundring for frontsoldatene og deres oppofrelse, og han la vekt på det verdifulle i nasjonal offervilje:

Vi forlot imidlertid fort Vaux med et indtrykk av lysende beundring over, hvad her er præsteret for fædrelandets forsvar og over hvad mennesker kan holde ut, naar viljen er der.²⁵⁴

Denne dobbelte holdningen, avsky for krigen og beundring eller respekt for den militære og nasjonale offerviljen, ble formidlet i andre artikler i *NMT* lenge etter krigens slutt.

Overbevisning om at verdenskrigen var vettløs, eller at den var blitt ført på vettløst vis, trekker en annen vei en hyllest av offervilje. En artikkel, skrevet av rittmester Harald Broch i generalstaben, tok for seg krigføringen i den lave fjellkjeden Vogesene på vestfronten. Broch skrev om de hyppige kampene om fjelltopper og høydedrag:

[...] disse tilsynelatende uvertige stridende om høider som i seg selv lite verd hadde for operasjonene for øvrig. På Vieil Armand fallt 60 000 franskmenn og tyskere, uten at dette svære manndrapet fikk noe større å si for tilstanden i Vogeserne, enn si for utfallet av hele krigen.²⁵⁵

Rittmester Broch skrev grundig og detaljert i denne artikkelen om taktikk og strategiske problemer knyttet til krigføring i fjelltrakter, med vekt på faglige vurderinger.²⁵⁶ Hans kritiske verdiutsagn kan ses som et resultat av artikkelens faglige natur, men skilte seg da fra andre fagartikler i *NMT* uten slike verdiutsagn. Sannsynligvis ga rittmesteren uttrykk for ekte avsmak for krigens nedslaktninger.

Kritiske holdninger til krigføring som sådan var ikke uvanlige, ikke bare relatert til første verdenskrig men også til krig i sin alminnelighet, og i likhet med rittmester Brochs artikkel kom de oftest fram som en del av faglig relaterte krigsskildringer. Ukritiske holdninger til krig dukket også opp i *NMT*, i større antall etter hvert som den første verdenskrigen kom på avstand, og spesielt i en ideologisk eller nasjonal sammenheng.

I en artikkel over Møre infanteriregiment nr. 11 sin historie, skrevet av premierløytnant Ragnar Buckhardt, beskrev premierløytnanten kampene i 1808 og 1814 med

²⁵³ Op. cit., s.154 og s.155

²⁵⁴ ”En frontreise og meddelelser om enkelte militære franske forhold” i *NMT* 1919, s.155

²⁵⁵ ”Strid i fjell og skog” i *NMT* 1928, s.483

²⁵⁶ ”Strid i fjell og skog” i *NMT* 1928, s.474

stor innlevelse og stolthet over regimentets bidrag.²⁵⁷ Hva Buckhardt mente en kunne forvente av regionens soldater i tilfelle av en ny krig beskriver han således:

Men møringene og romsdalingene vil – om det blir nødvendig – hevde de stolte tradisjoner som fanenavnene forteller om og som deres fedre har skrevet med sitt blod.²⁵⁸

Premierløytnant Buckhardt knyttet det regionale til det nasjonale når han hevdet at dagens ungdom nok ville følge den oppfordringen som ble hugget inn i en bauta reist i 1908 til minne om en av regimentets helter, kaptein Dreyer:

”Hugheilt livet han gav for sit land
Kjem Norig i fare – gjer du som han”²⁵⁹

Buckhardt ga inntrykk av at viljen til å ofre seg for nasjonen burde gå foran andre kvaliteter hos ungdommen. Forbindelsen til militstradisjonen, møringer og romsdalinger i våpen, gir likevel et folkelig preg til løytnantens blomstrende militarisme og nasjonalisme.

Premierløytnant Buckhardt skrev at det var viktig at folket var villig til å slåss for landet om nødvendig. Noen artikler gikk lengre og trakk fram krigens betydning for den nasjonale utviklingen. I en artikkel i *NMT* i 1936 siterte kaptein Annas Bollmann oberst Angell i boka *Syvårskrigen for 17. mai*:

”Vi vil minnes at 17. mai og grunnloven vår ikke er skrevet med blekk alene, men også med blod.”²⁶⁰

Kaptein Bollmann var opptatt av krigshistoriens betydning for folkesjelen, og protesterte mot en materialistisk historieskriving som la mer vekt på kulturelle bevegelser enn på krig²⁶¹. Han skrev at det var viktig for norske gutter å ”... få stillet sin lengsel efter dåd ved å lese om våre fedres kamper og om krigens store menn.”²⁶² Bollmann insisterte på at interesse for krig og beundring for krigshandlinger måtte være en grunnleggende del av en nasjonal selvforståelse. I troen på krigens positive kraft sto artikkelen hans ikke alene, lignende ideer finnes i andre tekster i *NMT*. Bollmann skilte seg ut med en misjonerende og i stor grad samfunnsrefsende tone som sannsynligvis hang sammen med at artikkelens emne egentlig var politisk. Hans hovedinspirasjon var Benito Mussolini, hvis tanker om krig han siterte i begynnelsen av artikkelen.²⁶³

²⁵⁷ ”Møre infanteriregiment nr.11” i *NMT* 1933, s. 475

²⁵⁸ Op. cit. s.502 og s.503

²⁵⁹ ”Møre infanteriregiment nr.11” i *NMT* 1933, s.503

²⁶⁰ ”Pro Patria Mori” i *NMT* årgang 1936, s. 254

²⁶¹ Op. cit. ss.253-255

²⁶² ”Pro Patria Mori” i *NMT* 1936, s.254

²⁶³ Op. cit. s.252

Buckhardt og Bollmann understreket, på forskjellig vis, at det var viktig at sivilbefolkning og hær delte samme idealer. Motsatt kan også vekt på korpsånd, de militæres isolasjon fra det sivile samfunnet, ha vært et utslag av militarisme. I en anmeldelse av et hefte utgitt ved Garden i 1927 pekte rittmester Harald Broch på at korpsånd hadde særlig verdi for militære avdelinger. Rittmesteren viste til at i de store militærstatene var korpsånd nært knyttet til militæravdelingenes flerårige tjenester og garnisonsliv. Dette førte til at soldatene hele livet følte seg "... i ett med avdelingen, dens tradisjoner og dens ære"²⁶⁴. Som en motsetning skrev rittmesteren at "[i] en militshær som vår med kortvarige våbenøvelser [...] er det ingen lett sak å skape denne militære korpsånd blant soldatene"²⁶⁵. Broch tok høyde for de spesielle forholdene i det norske forsvaret og skrev at "[d]et må i særlig grad bli ved våre befalsskoler og våre garnisonsavdelinger at slik korpsånd kan skapes"²⁶⁶.

Det er rimelig å tro at rittmester Broch ønsket sterkere korpsånd innen det norske forsvaret, noe som igjen kan ha betydd at han så fastere former og tettere sammenknytning innenfor hæren som et ideal. I sammenligningen mellom militærstatenes hærer og Norges militshær, kom militshæren dårlig ut. Det betyr ikke nødvendigvis at Broch ønsket å bryte med militstanken, han ønsket at soldatene også skulle være en del av korpsånden, men vekten på korpsånd heller enn på for eksempel nasjonalfølelse kan tyde på at han ønsket at den norske hæren skulle bli mer selvbevisst.

I sin artikkel om fredssaken i 1929 skrev oberst Nyquist at nasjonalisme var en fare for freden når den blomstret hos stormaktene, men at det nok ikke var mulig å utrydde den fordi "... dessverre synes meget å tyde på at det nasjonale instinkt er likeså grunnfestet i menneskenaturen som erotiske, seksuelle og andre drifter."²⁶⁷ I Norge derimot var nasjonal agitasjon ufarlig fordi norsk ekspansjon ved hjelp av makt var utenkelig. Nyquist brukte grønlandssaken som et eksempel på dette, og slo fast at "[d]et eneste vi praktisk talt opnådde var å ergre danskene og kaste et visst latterlighetens skjær over enkelte av våre nasjonale ildsjele."²⁶⁸ Nyquist var overbevist om at norsk nasjonalisme allikevel var nødvendig, fordi "[f]jerner man nemlig det nasjonale moment fra vårt folk, berøver man det samtidig enhver reel berettigelse som selvstendig folk."²⁶⁹ Nyquist rangerte nasjonalismer etter størrelse, de minste var ufarlige og de største var en trussel mot omgivelsene. Han overveide ikke om nasjonalistisk aktivisme kunne ramme noen innenfor det norske samfunnet, og han betraktet

²⁶⁴ "Bøker, *Garden i tekst og bilder*" i *NMT* 1927, s.1094

²⁶⁵ Ibid

²⁶⁶ Op. cit. s.1095

²⁶⁷ "Internasjonal fredspolitik" i *NMT* 1929, s.1047

²⁶⁸ Op. cit. s.1046

²⁶⁹ "Internasjonal fredspolitik" i *NMT* 1929, s.1046

norsk nasjonalisme instrumentelt, som en nødvendig faktor for å sikre landets og statens eksistens.

Norske offiserer som skrev i *NMT* understrekte ofte standens betydning for stat og samfunn, i fortiden eller i samtiden. Ingen gjorde dette sterkere enn riksantikvar Harry Fett som i Norsk Militært Tidsskrifts minnehefte til hærens 300-års jubileum, utgitt i 1928, trakk inn lange, idehistoriske og realhistoriske linjer for å vise hvor viktige de militære lederne var for den kulturelle utviklingen.²⁷⁰ Han skrev en hyllest til offiserskorpset, ved å fremstille korpsets historie som en kontinuerlig bevaring av "... militærvesenets innerste kjerne, dets bærende tradisjon, nemlig den klassiske verneide."²⁷¹ Riksantikvaren stilte opp i *NMT* med sterkt autoritære og konservative tanker om det militære. Det er nærliggende å tro at det var nettopp derfor han ble antatt i minneskriftet, men i samme publikasjon skrev også arbeiderpartipolitiker og professor ved universitetet Edvard Bull den eldre. Historikeren slo fast at "... rent statslig sett er militær oppløsningen utvilsomt et hovedledd i det gamle Norges forfall."²⁷² Dette må ha vært behagelige ord for leserne, for mange artikler i *NMT* insisterte nettopp på at svekkelsen av forsvaret i mellomkrigstiden var en fare for nasjonen.

Uavhengig av deres ulike ideologiske standpunkt, så hadde Fett og Bull det til felles at de understreket militærvesenets betydning for nasjonen på en måte som stemte overens med vanlig tankegods i militærhistoriske beretninger i *NMT*. Offiserene og militærvesenet hadde i denne tankegangen ikke bare vernet landet, men vært nødvendige i nasjonens utvikling. I sin artikkel tolket oberst Nyquist norsk nasjonalisme litt annerledes, som et grunnlag for nasjonen og ufarlig så lenge den ikke sporet til ekspansjon. Nyquist kan tolkes slik at Forsvaret riktignok var nødvendig for nasjonen, men det var underordnet den folkelige nasjonalismen som ga både militæretaten og landet eksistensberettigelse. Obersten viste også en uvanlig grad av selvironi på landets vegne.

De militaristiske ideene hos Buckhardt og Bollmann stemmer overens med en militarisme av Berghahns første type. Begge to ønsket at militære idealer og forkjærlighet for nasjonal krigerære skulle prege folket. Harald Brochs og særlig Axel Grüners tekster fungerte som et korrektiv til slike tanker, og var i det hele mer representative for norske offiserers ganske nøkterne oppfatning av krig. Fordømmelsen av Erich Maria Remarque og beundringen for Ernst Jünger er noe annet enn folkelig militarisme. Her er det soldatens ære og virke som er saken, ikke kontakten med folket. I sitt innlegg om korpsånd la ikke Harald Broch vekt på

²⁷⁰ "Vernerne" i *Minnefest den norske hærs gjenreisning 1628* i *NMT* årgang 1928, s. 127

²⁷¹ Op. cit. s.127

²⁷² "Hær og stat i det gamle Norge" i *Minnefest den norske hærs gjenreisning 1628* i *NMT* årgang 1928, s.28

ære, men tilsynelatende ønsket han at det militære fellesskapet skulle være mer opptatt av seg selv. Slike holdninger kan ha vært et grunnlag for en militarisme av Berghahns andre type.

Det politiske systemet og partipolitikk i *Norsk Militært Tidsskrift*

Partipolitikk dukket sjeldent opp i *NMT* i mellomkrigstiden, og de kraftige politiske rivningene i Norge var lite synlige. Forsvarspolitikken ble kommentert, men politiske aktører ble nesten ikke nevnt ved navn. Politiske holdninger var likevel synlige i artikler og innlegg, både i meninger, i kommentarer til det norske samfunnslivet og i beskrivelser av utenlandske fenomener. Jeg vil forsøke å skille ut holdninger og sortere dem, for å nærme meg en forståelse av hvilken vei politikken påvirket offiserskorpset.

I motsetning til andre politiske spørsmål ble forsvarets politikk jevnlig omtalt i *NMT*. Artiklene var kritiske til at forsvaret i offiserens øyne var blitt politisk nedprioritert, og forfatterne la skylden for dette på det politiske miljøet eller på folkeviljen. De borgerlige partienes ansvar for forsvarets økonomisk vanskelige situasjon ble ikke skjult, men heller ikke eksplisitt framhevet. Den ofte harske kritikken mot sittende regjeringer og mot borgerlige aktører på Stortinget var indirekte og gikk på handlinger og planer som offiserene var misnøyd med.

Tegn til at noen offiserer var misnøyd også med Stortinget og regjeringen som institusjoner, som deler av det demokratiske systemet, forekom mest i svak eller utydelig form. Et unntak til dette er premierløytnant Olaf Valeurs artikkel i *NMT* i 1929.²⁷³ Han kritiserte både statsforfatning, partier og Storting for å være ansvarlige for forsvarets forfall, ikke bare på grunn av politiske valg men også på grunn av systemets svakheter. Valeur framholdt at forsvaret var avhengig av "... Stortingets årlige bevilgninger og de ofte nokså tilfeldige, usakkyndige, og lunefulle avgjørelser."²⁷⁴ Partiene deltok i en kamp om å gi forskjellige grupper i samfunnet flest mulige fordeler og konkurrerte om å ta seg best ut for velgerne på kort sikt, noe som for hæren førte til et "klåfingret og unødvendig reformjageri".²⁷⁵ Valeur ønsket å frigjøre Forsvaret fra Stortingets kontroll, og artikkelen kan derfor oppfattes som antiparlamentarisk. Antiparlamentarisme kan spores også i enkelte andre tekster, men som helhet er forfatterne i *NMT* mer preget av lojalitet til makthaverne enn av systemskepsis.

²⁷³ "Hva er grunnen til hærens og flåtens forfall?" i *NMT*, årgang 1929 s. 990

²⁷⁴ Op. cit. s.994

²⁷⁵ Op. cit. s.995

I en artikkel i NMT i 1929 tok kaptein Otto Ruge opp hvordan militære og politiske ledere forholdt seg til hverandre. Han mente konflikter og kommunikasjonsproblemer var uunngåelige, og forklarte det med den menneskelige faktor:²⁷⁶

Her er et faktum vi må regne med, fordi vi må regne med mennesker. Her er altså et problem å løse, det å få statsmenn og militære chefer til å arbeide sammen uten knirk. [...] begge parter [...] beveger sig i et grenseområde hvor der ingen skarpe grenser er mellom statsmannens fag – politikken – og generalens fag – operasjonene.²⁷⁷

Ruge beskrev samarbeidsproblemer under en krig, men det er rimelig å tro at han også tenkte på forholdet mellom politikere og offiserer i fredstid. Kapteinen viste at i et demokrati er det nødvendig å ta hensyn til folkevilje og parlament, og at militære ledere må ta inn over seg politiske behov.²⁷⁸

Penger utgjorde i mellomkrigstiden det største stridsemnet mellom offiserer og politikere. Bevilgningenes størrelse stred med offiserenes forståelse av hva som måtte til for å opprettholde et slagkraftig forsvar. I en artikkel om artilleriets plass i hæren skrev oberst Olaf Colbjørnsen Abildgaard at ”landets økonomiske evne er ikke stor, og den bevilgende myndighets lyst til å bevilge penger til krigsmateriell er iallfall for tiden ennu mindre”²⁷⁹. Misnøyen med politikerne er tydelig nok, men Abildgaard insisterte på at når offiserer fremmet krav om ny utrustning ”bør det være innlysende at en drøftelse av spørsmålet som bortser fra disse [økonomiske] momenter får en rent teoretisk karakter”²⁸⁰. Også i forslag og i krav som ble stilt til politikerne måtte offiserene i følge oberst Abildgaard ta inn over seg de politiske realitetene.

Ruge og Abildgaard pekte på interessemotsetninger mellom militære og sivile, men i motsetning til Olaf Valeur var de helt klare på at det var forsvaret som måtte tilpasse seg politikernes makt og ikke omvendt. Forskjellen mellom holdningene som Valeur representerte og de som Ruge og Abildgaard holdt på var ikke nødvendigvis politikernes legitimitet. Ruge og Abildgaard skilte seg ut ved å være bevisste på politikens betydning. Ruges tanker om politikk og militærfag var også klarsynte i den forstand at han nærmet seg en moderne forståelse av sivil-militære relasjoner, slik de er blitt beskrevet av Huntington og Abrahamsson.

I ”Ungsocialismens kamp mot forsvaret” trykket i NMT i 1918 ble den politiske venstresiden anklaget for å være forsvarsfiendtlig og revolusjonslysten. Den sannsynlige

²⁷⁶ ”Politikk og Krig” i NMT årgang 1929, s. 857-858

²⁷⁷ Op.cit. s. 858

²⁷⁸ Op. cit. ss.859-861

²⁷⁹ ”Hvorledes bør styrkeforholdet mellem infanteriet og hærens artilleri fastsettes?” i NMT 1925, s. 493

²⁸⁰ Op. cit. s.495-496

forfatteren redaktør og major Ivar Hellesnes peker samtidig på at Norge ”allerede i over hundrede aar har eiet en fri forfatning, grundlagt på den ved den franske revolution seirende respekt for menneskerettighetene”²⁸¹. Vekten på nasjonale, demokratiske tradisjoner sammen med kraftige utfall mot venstresidens revolusjonslyst var en vanlig kombinasjon i uttalelser fra høyresiden i norsk politikk i 1920-årene, og det spesielle ved denne artikkelen er at den ble trykket i *NMT* og ikke innholdet i seg selv.²⁸² En ser her at politisk praksis hadde betydning for offiserenes ytringer.

I en artikkel i *NMT* viet hærens 300-års jubileum i 1928, blir igjen venstresidens fiendtlige innstilling til forsvaret åpenlyst bemerket.²⁸³ Denne artikkelen, skrevet av avdelingssjef i generalstaben major J. Laurantzson, handler om forsvarsordningen av 1927, og både de borgerlige partiene, de borgerlige pasifistene og arbeiderbevegelsen blir direkte eller indirekte beskyldt for å svikte landets interesser ved å svikte forsvaret. Den politiske venstresiden er viet mindre plass enn de borgerlige pasifistene, men blir kritisert i ordelag som ikke levner noen tvil om hvor forfatterens politiske sympatier var. Ifølge Laurantzson samarbeidet den borgerlige fredsbevegelsen med arbeiderbevegelsen om å ødelegge forsvaret, i hans øyne en “... alliance mellem virkerlighetsfjern idealisme og skruppelløs opportuniste...”²⁸⁴. Majoren nevner likevel ikke revolusjonsfare fra eller antidemokratiske ideer i arbeiderbevegelsen, i motsetning til Ivar Hellesnes ti år tidligere. I Laurantzsons artikkel er sosialister og kommunister fiender av forsvaret, ikke av forfatningen.

I en artikkel i *NMT* i 1935 gjenga kaptein Erik Hafslø Qvam et foredrag han holdt i Oslo Militære samfunn i november 1934.²⁸⁵ Emnet for foredraget var propagandaens betydning for krig, og for å få fram sine ideer trakk han inn politiske forhold i samtiden. Han la vekt på autoritære ideers nye betydning i Europa, og på hvilken makt de politiske regimene i Tyskland og i Sovjetunionen hadde i eget land:

Allerede 15 år efter den siste verdenskrig er der i Europa ca. 300 millioner mennesker som ikke lenger har adgang til å tenke selv, på kommando arbeider de, på kommando demonstrerer de og på kommando vil de gå i døden for sin nye idé.²⁸⁶

Qvams beskrivelse passer ikke helt på Tyskland i 1934, men han viste at han hadde forstått kraften i totalitære ideer. Det originale med kaptein Qvams artikkel var at han omtalte

²⁸¹ ”Ungsocialismens kamp mot forsvaret” i *NMT*, årgang 1918, s. 62

²⁸² Andreas Norland viser i *Hårde Tider*, s. 41-42, til Fridtjof Nansen som i en tale på Fedrelandslagets åpningsmøte i Oslo 29. januar 1925 la fram lignende ideer.

²⁸³ ”Omkring hærordningen av 1927” i *Minnefest den norske hærs gjenreisning 1628 s.185*, i *NMT* 1928

²⁸⁴ Op.cit s.186, i *NMT* 1928

²⁸⁵ ”Idéer som kampmiddel” i *NMT* 1935, s.661

²⁸⁶ Op. cit. s.676

Tyskland negativt i en slik sammenheng, og ikke Sovjetunionen alene. Spørsmålet er om denne endringen også er sporbar i kapteinens holdning til innenrikspolitik.

Qvam viste respekt for institusjonene ved å slå fast at "[d]et er Stortinget som bestemmer hærens materielle styrke,"²⁸⁷ men han beskrev folket som splittet:

Alle bærer nu fredssaken i sin munn, men de vil ikke ta et ansvarlig standpunkt til hvorledes man skal undgå krigen. De vil gjerne se krigsfaren som truer deres særinteresser, men andre krigsfarer vil de ikke se.²⁸⁸

Han mente tydeligvis at både arbeiderbevegelsen og borgerskapet var for selektive i sine trusselbilder, de ene fryktet Tyskland og de andre Sovjetunionen. Qvam la vekt på at politisk strid var normalt, at "... denne tilspissede kamp om samfunnsformen som vi oplever idag [...] bare [er] en kortvarig episode i vårt folks liv."²⁸⁹ I denne artikkelen ville Erik Qvam at offiserene skulle samle folket for felles innsats for forsvaret, samtidig som han godtok de politiske skillelinjene i samfunnet.

Hvilke politiske ideer kaptein Qvam selv hadde gikk ikke klart fram av artikkelen, men også andre offiserer tok forholdsvis lett på de politiske motsetningene. I 1926 kom major Olaf Siverson inn på betydningen av radikale politiske meninger, og Siverson påpekte i en artikkel i *NMT* at studenter i 1880-årene hadde vært i opposisjon til det bestående, slik de igjen kunne søke til samfunnskritiske politiske ideer i mellomkrigstiden.²⁹⁰ Majoren viste at han ikke oppfattet studentenes radikale valg som noe dramatisk ved å bruke som eksempel en konservativ akademiker som "... var på gråten; ti hans sønn var blitt bolscheviker. Studentenes sinn er altså ikke i ro. De roper på fremgang og ikke på retrett."²⁹¹

Hobson og Kristiansen påpeker at størsteparten av offiserskorpset sognet til den borgerlige fløyen av politikken. Dette er tydelig i *NMT*, men artiklene i tidsskriftet viser også at hele spekteret av borgerlig politikk var representert i mellomkrigstiden. Målsak og avholdssak dukket opp i noen artikler. Begge settes inn i en militær kontekst, men venstrebevegelsens ideologiske argumenter var tydelige.

I en artikkel i *NMT* i 1924 tok major Einar Sagen for seg betydningen av et norsk hærmål. Sagen hadde skrevet *Hermannsboki* noen år før, landsmålutgaven av *Soldatens bok*. Majoren ville endre skriftspråket i hæren, fordi "[s]tilen eller *segjemåten* er unorsk i alle våre handbøker og reglement."²⁹² Sagen tok til orde for en gradvis utvikling av språket i hæren og

²⁸⁷ "Idéer som kampmiddel" i *NMT* 1935, s.677

²⁸⁸ Op. cit. s.678 og s.679

²⁸⁹ Op. cit. s.679

²⁹⁰ "bemerkninger om «Norsk Taktikk»" i *NMT* 1926, s.569

²⁹¹ Ibid

²⁹² "Norsk Her-mål" i *NMT* 1924, s.480

kom ikke spesifikt inn på norskdomsideologi, men når han skrev at ”... tidi er enno ikkje komi til å spela på *alle* norske strengjer...”²⁹³ viste majoren at for ham var målstrev og nasjonalisme sammenknyttet.

I artikkelen om hærmålet var Sagen moderat i sine forslag til faktiske endringer. Årsaken til dette var sannsynligvis at målspørsmålet var omstridt. Det var blant bidragsytere i NMT en ganske utbredt irritasjon over endringer i fagspråket, som offiserene følte var presset på dem utenfra. Oberst C. Gulbranson skrev i en artikkel i *NMT* i 1927 at myndighetene støttet språkreformer i hæren for å vise ”... at de «forstår sin tid» og ikke mangler det «nasjonale sinn» som frakjennes dem som ikke vil gjøre arméen til arena for sproglige bessermachere.”²⁹⁴ Gulbranson var kanskje like mye opprørt over det han oppfattet som en konkurranse i nasjonalfølelse, som han var over ord og uttrykk som var fremmede for ham.

Avholdssaken ble tatt opp av kaptein Gabriel Andersson Frøholm i en artikkel i *NMT* i 1930. Frøholm var opptatt av å holde alkoholen utenfor forsvaret, og motstanden mot den gjeldende alkohollovgivningen beskrev han som ”... den umsynslause kamp som dei rusdrykkinteresserte fører for å vekke folks hat og uvilje mot dei lovene som skal avgrensa alkoholmisbruken...”²⁹⁵. Alkohol var ikke tillatt i forsvaret, så en kamp mot alkohol i hæren kan ikke ha vært kapteinens egentlige ærende. Sannsynligvis var han ute etter å forsvare rusmiddelpolitikken og avholdssaken, med eksempler fra militærhistorien og med fokus på hvor skadelig alkohol kunne være for forsvarsevnen. At avholdssak og nasjonalisme hang sammen viste Frøholm når han skrev at ”[f]råhald og nøgsemd skaper ein sterk nasjon, ein nasjon med stor vernekraft...”²⁹⁶, og at han tenkte mer på folket enn på hæren er tydelig når han skrev ”[s]kal vi kunne halda burte alkoholbruken frå heren, må det norsket folket læra den sanninga at ein alltid er best faren utan alkoholbruk”²⁹⁷. Sammen gir Sagen og Frøholm en klar indikasjon på at venstrenasjonalisme, målsak og avholdssak også levde blant landets offiserer.

Høyreradikale, fascister og andre reaksjonære

Hans P. Hosar viser til at nærmere 23% av de som gikk ut av Krigsskolens øverste avdeling mellom 1919 og 1939 var tilknyttet Nasjonal Samling (NS) i kortere eller lengre tid.

²⁹³ ”Norsk Her-mål” i *NMT* 1924, s.479

²⁹⁴ ”Taktiske kjepphester” i *NMT* 1927, s.917

²⁹⁵ ”Rusdrykk og vernekraft” i *NMT* årgang 1930, s.473

²⁹⁶ Op. cit. s.477

²⁹⁷ Op. cit. s.478

Blant offiserer som var uteksaminert før 1919 var det færre som var tiltrukket av NS, og andelen sank kraftig også i kullene på 1930-tallet.²⁹⁸ Dette indikerer en kraftig tilslutning til høyre-radikale ideer blant offiserene, men ikke noen absolutt dominans. Rimeligvis burde en slik utvikling være synlig i *NMT*.

Rolf Hobson og Tom Kristiansen viser til Donald Cameron Watt og skriver at blant europeiske offiserer i tiden etter første verdenskrig var det et antall som sto fram som ultranasjonalister, og at dette gjaldt også i Norge. Hobson og Kristiansen knytter dette til et ønske om å forsvare nasjonen mot revolusjon og en vilje til å sette seg opp i mot en nedrustning som truet de militære apparatene. De legger vekt på at disse ultranasjonalistene var deklarasjonelle, det vil si at de var mer opptatte av å uttrykke seg enn av å handle.²⁹⁹

Hvis ultranasjonalisme kan sidestilles med høyreaktivismen var det mange spor av dette i *NMT*, men nasjonalisme kom i mange avskygninger i *NMT*. Også den historiske venstrenasjonalismen kan spores i radikal form, og ofte er det vanskelig å skille forskjellige nasjonalismer fra hverandre, slik de kom til uttrykk i *NMT*. Den ultranasjonalismen som Watt tenkte på var sannsynligvis av den høyre-radikale typen. Sterkt høyreorienterte utsagn var til stede i mange artikler i *NMT* i mellomkrigstiden, men disse holdningene var ikke homogene og tydet ikke på felles tilhørighet for de som kom med disse ytringene.

Forholdet til kommunismen, revolusjonen og Sovjetunionen var ofte framme. Ingen skrev med større regularitet om dette enn Konrad Sundlo. I en lang rekke artikler trekker han fram den militære situasjonen i Sovjetunionen, den militære trusselen derfra og kommunismens undergravende virksomhet. Disse tekstene kan tolkes som uttrykk for trusselbilder, men deres sprikende innhold peker mer i retning av ideologiske standpunkter. Det var vanlig å trekke inn en sovjetisk, kommunistisk trussel i artikler i *NMT*. Et eksempel på dette er major Otto Ruge som i 1930 drøftet svensk forsvarsdebatt, i anledning av en nylig utkommet bok som la vekt på trusselen fra Sovjetunionen. Majoren gjenga forfatterens mening om Sveriges situasjon hvis Sovjetunionen skulle angripe og okkupere Finland:

Sverige [kunne] få å verge sig mot denne stormakts naturgivne trang til å føre verdensrevolusjonens evangelium videre ut i verden, med ild og sverd som Muhamed i sin tid utbredte sitt evangelium.³⁰⁰

Sundlo skilte seg ut i forhold til slike uttalelser ved konstant å være opptatt av Sovjetunionen og den kommunistiske trusselen, samtidig som han trakk inn eldre, ideologisk pregede ideer om den russiske faren. Kjennskap til Sundlos posisjon som aktivt medlem av Nasjonal

²⁹⁸ Hosar 2000, s.208

²⁹⁹ Hobson 2001, s. 160

³⁰⁰ ”Antingen – Eller. Freds- och försvarsproblemet i saklig belysning.” i *NMT* årgang 1930, s. 686

Samling (NS) farger tolkningen av artiklene hans, men tekstene viser ikke i seg selv en tilknytning til major Vidkun Quisling.³⁰¹

Adolph Munthe, Quislings nære kampfelle både i Nordisk Folkereisning og i NS, viste utvetydig sin støtte til Quisling. Generalstabskapteinen Munthe skrev lite i *NMT*, et av hans bidrag var en lang og grundig presentasjon av Quislings bok *Russland og vi*, etter at Quisling var blitt forsvarsminister i 1931. Kapteinen siterte lange utdrag fra boken, men viste også egen støtte til Quisling ved å konstatere at ” ”Nasjonal nyreisning i nordisk ånd” - det er altså etter statsråd Quislings mening botemidlet mot Bolsjevik-Russlands renker og anslag”³⁰². Botemidlet Munthe viser til har ingenting med militære forhåndsregler å gjøre, det er Quislings nasjonale nyreisning som gjelder. Her beveger Munthe seg fra å anmelde Quislings bok til å omfavne Quislings norske utgave av fascismen.

Hentydninger til italiensk fascisme var hyppige i *NMT*. Odd Brynjulv Grahm viste over lang tid interesse for Italia og stor beundring for Mussolini, en beundring som kom klarest til uttrykk i en artikkel om Mussolinis krigsdagbok i *NMT* i 1930. Han viser her sin begeistring, bevart fra premierløytnant Grahms eget møte med den italienske lederen:

For nedskriveren herav som har hatt den glede å snakke med Italias «Duce» personlig, er hans krigsdagbok som en ny audiens. Mannen, mennesket, føreren – «Il Duce» – står på ny levende for mig. De granskende øine og «il sorriso di Mussolini» trer frem[...]³⁰³

I 1929 skrev Premierløytnanten om italienske militærkurs for studenter:

Ved disse kurser, igangsatt av den nasjonale regjering, blir de unge også de mest effektive talsmenn for den militære bevissthet som et stort folk må ha av hensyn til troen på fremtiden.³⁰⁴

Grahm godtok her fascismens vekt på militarismens betydning for en sunn nasjon. Spørsmålet er i hvilken grad premierløytnanten så for seg at disse ideene skulle gjelde også for Norge. Sympati for Italia var sannsynligvis hans viktigste motivasjon, ved siden av en beundring for fascismen som ikke ble fulgt av forsøk på å tilpasse ideene i artiklene til norske forhold.

Grahm skrev mange artikler og notiser i *NMT*, og i en bokanmeldelse i 1932 kom den nyutnevnte kapteinen inn på grønlandssaken og gammelt norsk land:

[Theo Findahl] sender sin bok ut i det psykologisk riktige øieblik, nettopp som striden om Grønland optar oss så sterkt, og gir oss i sannhet en tankevekkende skildring av det norrøne rike som sank i grus [...]³⁰⁵.

³⁰¹ Hans Fredrik Dahl viser i *Vidkun Quisling, en fører blir til*, s.432 at Konrad Sundlo var et entusiastisk men ikke sentralt medlem av NS. Sundlos entusiasme er tydelig i *NMT*, hvor han skriver mye og i en lett og underholdende stil.

³⁰² ”«Russland og vi»” i *NMT* 1931, s. 703

³⁰³ ”Mussolinis dagbok” i *NMT* 1930, s. 909

³⁰⁴ ”Den italienske ungdom og riksforsvaret” i *NMT* 1929, s. 868

³⁰⁵ ” *Theo Findahl: Riket som brast.*” i *NMT* 1932, s.82

Dette kan tolkes som hentydninger til et norsk *irredente*, uforløste territorier slik Mussolini var opptatt av det for Italias del, men det kan ha også ha vært utslag av norsk nasjonalisme uten instrumentell kobling til fascismen. Theo Findahl var knyttet til Norrønalaget Nidaros dannet i 1926, hvor også daværende kaptein Hans Hiorth var medlem.³⁰⁶ Dette grønlandslaget spilte tilsynelatende ingen stor rolle etter 1926³⁰⁷, så denne anmeldelsen tyder ikke på noe betydelig engasjement fra Grahms side. Etter Italias invasjon av Etiopia ble Grahms omtale av det italienske regimet mer diskret, men i et oppgjør med oberst Schnitlers versjon av Italias innsats i verdenskrigen fastslo kapteinen at det var de alliertes forfordeling av Italia etter krigen som førte til angrepet på Etiopia. “Kimen til erobringen av dette land må ikke søkes i tanken om hevn for Adua 1896, men er i første rekke en frukt av Versailles-freden.”³⁰⁸ Til tross for at Mussolinis popularitet i Norge sank etter invasjonen i Etiopia forble Grahm trofast overfor sin italienske helt. Det er sannsynlig at kaptein Grahm virkelig var påvirket av fascismens ideer, og at han så norske fenomener som Grønlandssaken i lys av den aktivistiske ideologien.

Kaptein Bollmanns artikkel i 1936, ”Pro Patria Mori”, var også skrevet med referanse til Mussolini.³⁰⁹ Bollmann satte, i motsetning til Grahm, Norge i sentrum for sin artikkel og sa seg enig i kaptein Erik Qvams ønske om å samle folket på tvers av politiske skillelinjer. Han var opptatt av krigens betydning men insisterte også på aktivisme i fredstid, ”[d]et er *offensivens ånd* – i krig som i fred – det er denne ånd som skal bære gjerningen og verket”³¹⁰. Kapteinen så for seg at noen måtte ta ansvar for å utvikle Norge i riktig retning:

Den organisasjon som evner å utløse de vitale krefter som ligger latent hos norsk ungdom av idag, og lede disse krefter i riktig leid, tror jeg vil få æren av å ha gjort en fedrelandsk gjerning iblant oss av høi etisk og nasjonal rang.³¹¹

Bollmann henvendte seg til offiserene som leste *NMT*, og organisasjonen han pekte på var hæren og dens opplæring av rekrutter. Det er nærliggende å tro at han helst så for seg en ny, landsomfattende og dominerende organisasjon i denne rollen, eventuelt en hær svært ulik samtidens militshær. Vekt på aktivisme, samlende nasjonalisme, militarisme, antimaterialisme og nasjonal nyordning fikk ulønnede kaptein Annas Bollmanns politiske grunnsyn til å framstå som fascistisk.

³⁰⁶ Blom 1973, s.373

³⁰⁷ Blom 1973, ss.127-130.

³⁰⁸ “Vurderingen av Italias innsats i Verdenskrigen.” i *NMT* 1937, s.459

³⁰⁹ ”Pro Patria Mori” i *NMT* årgang 1936, s.252

³¹⁰ Op. cit. s.256

³¹¹ Op. cit. s.257

Få artikler viste sympati for nasjonalsosialismen, selv om vennskap til og interesse for Tyskland var vanlig. Tyske nasjonalsosialistiske ideer vekket likevel begeistring hos noen, noe som var klarest hos major Hans Sommerfelt Hiorth. I en anmeldelse i 1934 av en tysk bok viet arbeidstjenesten i Hitlers første tid som rikskansler skrev Hiorth om hvordan denne tjenesten på landsbygda skulle vekke ungdommens fedrelandskjærlighet og forene by og land.³¹² Majoreren fremla her forfatterens ideer, men viste sin tilslutning til ideologien når han skrev:

Vi får inntrykk av at undervisningen vil føre all ungdom inn i den ideologi som har vært den åndelig bærende kraft i den nasjonale revolusjon som førte til det 3. rike.³¹³

Undervisningen som Hiorth siktet til var ”undervisning i statspolitikk” med blant annet ”rase-lære” på programmet.³¹⁴

Majoreren godtok tilsynelatende den nasjonalsosialistiske ideologien som underbygget boken han anmeldte, og viste godvilje for regimet når han skrev at forfatteren ”... lar som innledning [til boken] selveste Gøring rykke ut...”³¹⁵. Major Hiorth og hans kollega Major Nils Christoffer Bøckman utga året før en brosjyre med tittelen *Vårt land, vår plikt* som foreslo en obligatorisk arbeidstjeneste hvor all tjenestedyktig ungdom skulle bidra til å bygge landet. I et tilsvarende til en rosende beskrivelse av brosjyren i *NMT* i 1933³¹⁶, skrev Bøckman at de to offiserene ikke først og fremst ville avhjelpe arbeidsløsheten.³¹⁷ For dem gjaldt det større ting:

Opgaven er den store nasjonale oppgave å bygge landet, å skaffe plass og livsmuligheter for en raskt økende befolkning. Den norske rases befolkningstilvekst hemmes i dag, og dette nedsetter rasens verdi.³¹⁸

Bøckman tok den italienske saneringen av store sumpområder i bruk som forbilde, noe som ga leseren assosiasjoner til italiensk fascisme,³¹⁹ men når han la vekt på at arbeidet skulle føre med seg ”... norsk folkerases vekst...”³²⁰ nærmet han seg nasjonalsosialistisk tankegodt.

Konservative og reaksjonære ytringer uten klar tilknytning til fascisme eller nasjonalsosialisme var ikke uvanlige i *NMT*. Et eksempel her var premierløytnant Olaf Valeur. Løytnanten med antiparlamentariske tendenser, og et krast syn på disiplinens betydning, skrev

³¹² ”BØKER *Helmut Stellrecht: Der Deutsche Arbeitsdienst*” i *NMT* 1934, s.254

³¹³ Op. cit. s.254 og s.255

³¹⁴ Op. cit. s.254

³¹⁵ Ibid

³¹⁶ ”Vårt land, vår plikt. En arbeidsplan.” i *NMT* 1933 s.753. Skrevet av Høyesterettsadvokat Christopher Borchgrevink. Han roset initiativet, men mente at bare arbeidsløse burde delta.

³¹⁷ ”Vårt land, vår plikt” i *NMT* 1933, s. 841

³¹⁸ Ibid

³¹⁹ Op. cit. s. 842

³²⁰ Ibid

i sin artikkel i 1929 at etter middelalderens storhetstid "... bør en vesentlig del av vår politiske historie trykkes med sort skrift og sørgerand."³²¹ Norge var blitt et lite land uten politisk ærgjerrighet og med stor fredsvilje, noe som førte med seg Forsvarets forfall. Han hevdet et konservativt syn på kjønnsrollene, og mente at "... kvinnenes voksende politiske innflytelse [...] militært sett må bety en svekkelse."³²² Valeur ønsket nok ro og orden i samfunnet, men mente samtidig at hæren stilte seg åpen for angrep fra venstresiden ved å gripe inn i sosiale konflikter:

At hæren ved visse anledninger er blitt brukt til å verne om lov og orden, har styrket opfatningen av hæren som en klassehær, et middel i borgerskapets tjeneste, og dette har stort sett ikke bidradd til å øke hærens popularitet.³²³

I artikkelen drøftet Valeur hva som kunne gjøres for å styrke forsvaret, og det var da naturlig for ham å bekymre seg for forhold som kunne ødelegge forsvarsviljen blant rekruttene. Samtidig viste han ingen påtrengende redsel for arbeiderbevegelsen, bare en generell utålmodighet med all "naivitet og idealitet"³²⁴ som truet det norske forsvarets eksistens.

Oppsummering

Avstanden mellom forsvaret og samfunnet utenfor er ikke stor i *NMT* i mellomkrigstiden. I artikler som ikke har et overveiende militærteknisk innhold dukker sivile temaer og forhold opp. Grensedragninger forekommer, men hovedinntrykket er et militært tidsskrift som ikke har en klar avgrensning til sivile spørsmål. Det betyr ikke at holdningene til sivile alltid var positive. En mistenksomhet til regjerende politikeres hensikter med og andre samfunnsaktører meninger om forsvaret er tydelig, og et ønske om å framholde en militær egenart likeså. Likevel er holdningene som kommer fram ikke særpreget militære.

Forholdet til rekruttene ble vanligvis beskrevet som positivt. Det er et vanlig trekk at rekruttene roses for god holdning. Offiserene var ikke enige om hvordan lærergjeringen på rekruttskolene burde utføres. Noen holdt på streng autoritet og kompromissløs disiplin, andre trodde på pedagogikk og så ut til å kunne godta slakk disiplinen så lenge læringsmålene ble nådd.

Artikkelforfattere og andre skribenter i *NMT* var forsiktige med å trekke inn organisasjoner som sto utenfor forsvaret, med få unntak ble det med hentydninger. En gruppe

³²¹ "Hvad er grunnen til hærens og flåtens forfæll?" i *NMT* 1929, s.991

³²² Op. cit. s.993

³²³ Op. cit. s.994

³²⁴ Op. cit. s.993

som var nesten fraværende var norske organisasjoner med en form for paramilitær aktivitet. Skepsis til frivillig militær opplæring var utbredt, selv til skytterlagene. Samfundshjelpen, Samfundsvernet og selv Leidangen ble helt utelatt, sannsynligvis fordi det var en for stor belastning å diskutere dem. Lignende utenlandske organisasjoner ble derimot omtalt, mest i positive vendinger.

Militarisme og nasjonalisme preger mange artikler, men militarismen er av blandet art. Noen offiserer insisterte på at krigerske idealer hadde betydning for samfunnets kultur, men krig omtales hovedsakelig som noe negativt og ingen så ut til å foreslå hæren som en politisk makt i samfunnet. Nasjonalisme var offiserenes ideologiske fellesnevner, men nasjonalismen kom i forskjellige utgaver. Nasjonen var hærens grunnlag for alle offiserer, og militstanken sto sterkt i *NMT*.

Et flertall av de politiske utsagn som dukker opp i artiklene kan karakteriseres som konservative eller høyre-radikale og de peker i retning av en konservativ, norsk offisersstand, med islett av høyre-aktivistiske eller høyre-ekstreme ideer. Dette var ikke uvanlig blant offiserer også i andre land, og stemmer med hva Abrahamsson forutser. Et betydelig tilskudd av mer venstreorienterte ideer svekker denne tolkningen, og viser et betydelig ideologisk spenn i offiserskorpset. Spennet ligger tett opp til det en finner i periodens borgerlige og høyreorienterte politikk i Norge, fra høyre-aktivister til liberale og radikale i partiet Venstre. Dette går på tvers av Kjellbergs spådom om at offiserskorpset ville utvikle homogene holdninger til tross for en bredere rekruttering.

Kapittel 4

Det norske forsvaret som institusjon

Bånd mellom offiserer

Hvis en forsker på en hærs militære yteevne er det naturlig å interessere seg for profesjonaliseringsgrad, teknologi, treningsmengde og tilgjengelige ressurser. Dette er faktorer som har betydning for alle sider ved et militært apparat, men hvis en ser etter ideer, idealer og holdninger sier militært potensial i seg selv likevel lite. En militæretat med fokus på egen kultur og eget samhold kan utvikle seg til en institusjon med særpreget ideologi og selvoppfatning, selv med dårlig ressurstilgang og lav militær slagkraft.

For å undersøke om det norske forsvaret var en sterk institusjon i mellomkrigstiden ser jeg etter organisasjonskultur og dens uformelle normer og verdier, i tråd med Christensen og medforfatteres kulturperspektiv³²⁵. Tilhørighet til en sterk institusjon og eksklusive normer kan føre til dannelse av korpsånd som Abrahamsson peker på. Offiserenes sosiale og profesjonelle situasjon i Norge i mellomkrigstiden gjorde det neppe mulig for offiserene å utvikle seg til en lukket gruppe bygget opp rundt egne normer og interesser, men selv uten en sterk korpsidentitet kan lojalitet til hæren og felles profesjonelle normer ha ført til at offiserene ga militære idealer rang foran sivile normer.

Felles normer må ha vært sterkest hos offiserer som var under operativ kommando, var tilknyttet de militære skolene eller arbeidet nær forsvarsledelsen. Bare forholdsvis få norske offiserer i mellomkrigstiden var i disse situasjonene på en og samme tid, siden de fleste i beste fall var knyttet til forsvaret på deltid. Felles standarder og internt samhold som Perlmutter er opptatt av må ha vært vanskelige å opprettholde i offiserskorpset, men i den grad de eksisterte må de ha vært synlige i *Norsk Militært Tidsskrift (NMT)*.

Viser ideer og holdninger uttrykt i *NMT*, og relasjonene mellom offiserene slik de kom til uttrykk der, en stor grad av uniformitet og sterke, profesjonelle relasjoner? For å nærme meg et svar på dette spørsmålet vil jeg se etter tegn på samlende faglige normer, disiplin og hierarki blant offiserene. En organisasjonskultur må ha vært felles og ikke splittet for å ha kunnet virke institusjonaliserende. Tegn til at flere ulike kulturer sameksisterte kan bety at den militære institusjonen var svak og ikke homogen. Motsatt vil en betydelig grad av faglig enighet, felles oppfatning av interesser, vekt på hierarki og gjensidig respekt tyde på at

³²⁵ Christensen 2006, se drøftinger i innledningskapitlet

offiserene hadde felles profesjonelle normer og verdier, en betingelse for at forsvaret kan ha vært en sterk institusjon.

I dette kapittelet vil jeg konsentrere meg om kilder hvis faglige innhold er organisasjonsendringer, taktiske og strategiske spørsmål samt offiserenes status. Jeg vil også se på forholdet mellom offiserene slik det kan tolkes ut i fra tonen i innlegg og debatter, uavhengig av emne.

Feltorganisasjon og forsvarsordninger

Den nye, internasjonale militære kunnskapen som kom ut av verdenskrigen var ikke kompatibel med den norske hærens feltorganisasjon, og både budsjettproblemer og fagmilitære spørsmål la press på hærordningen fra 1909. Behovet for endringer i hærens organisasjon på alle nivåer, utløste levende og langvarig diskusjon i *NMT* i etterkrigstiden og fram til 1930-tallet. Det faglige eller politiske grunnlaget for foreslåtte eller gjennomførte endringer ble drøftet og kommentert, men også hvordan hæren best kunne tilpasse seg disse endringene.

Hvilke konsekvenser erfaringene fra verdenskrigen måtte få for organiseringen av de norske feltavdelingene la grunnen for en omfattende meningsutveksling, med særlig fokus på infanterikompaniet, og i mindre grad på kavaleriskvadronen. Ulike tolkninger av hvor relevant kamper på kontinentale slagmarker var for krigføring under norske forhold, ga forskjellige meninger om hvor store endringer som var nødvendige. Denne diskusjonen kan tolkes både som bearbeiding av aktuelle, militære temaer og som uttrykk for motsetninger i offiserskorpset.

En debatt som pågikk i *NMT* under store deler av 1920-tallet handlet både om behovet for flere automatvåpen i den norske hæren, og om en burde følge britiske og kontinentale forbilder og splitte infanterikompaniet i små, delvis selvstendige feltformasjoner som bedre kunne motstå automatvåpnenes dødbringende effektivitet. Seierherrenes praktiske erfaringer med fiendtlig automatvåpenild, og teorier om hvordan slik ild burde møtes, var spennende nytt for norske offiserer. Oberst Harald Ingvar Johannessen skrev i *NMT* i 1919³²⁶ en artikkel som ved hjelp av diagrammer forklarte hvordan engelsk infanteri under krigen utviklet nye taktiske former som korsformasjoner, ruteformasjoner og lukekolonner. Han konkluderte med at det ville være heldig å prøve ut denne nye taktikken i Norge. Obersten hadde fått disse demonstrert i England, og mente bestemt de ville passe inn i norsk terreng.³²⁷

³²⁶ "Nye taktiske former." i *NMT* 1919, s.258

³²⁷ Op. cit. s.269

Noen offiserer ser ut til å ha hatt en motsatt innstilling, og vært avvisende til taktiske nyvinninger. Oberst Johan Mohn Nyquist skrev i en artikkel i 1920 om ny infanteritaktikk at ”[k]un må i angrepet skytterlinjene av hensyn til de fiendtlige mitraljøser gjøres noget tynnere...”³²⁸. Nyquist insisterte her på å beholde skytterlinjen, en tradisjonell taktikk for disponering av infanteristyrker som under verdenskrigen ble diskreditert, og obersten tok også vestmaktenes øverstkommanderende marskalk Foch til vitne for at verdenskrigen i bunn og grunn ikke hadde endret krigskunsten.³²⁹ Andre offiserer mente at omfattende endringer måtte komme. Kaptein Hans Hiorth, på det tidspunktet sjef for 5. divisjons underoffisersskole, skrev i NMT i 1920 at ”[vi] står i dag med et fotfolk [...] langt fjernet fra det almindelige, europæiske infanteri...”³³⁰.

Utover på 1920-tallet ble det alminnelig å vedgå at store endringer var nødvendige, selv om uenigheten ikke ble borte. Kaptein Wilhelm Faye i Generalinspektørens stab skrev i 1921 i artikkelen “Det gamle og det nye” at ”[d]iskusjonens bølger går høiere enn nogensinne hos os som i andre land...”³³¹, men insisterte samtidig på at det var nødvendig å komme fram til resultater som kunne nedfelles i forskrifter. Faye var ellers opptatt av at endringer ikke måtte bryte for mye med innøvd taktikk og rutiner.³³² Det var i det hele tatt ikke begeistring for endringer som dominerte debatten. Mange offiserer holdt på gamle idealer, eller var usikre på hvor realistiske mange av reformene var.

En artikkel i NMT i 1922 (signert S.B., sannsynligvis oberst Birger Sinding-Larsen) tvilte på befalets evne til å følge hærens nye retningslinjer om kamp i spredt orden. Forfatteren mente at norske offiserer ville få så store problemer med å lede et oppsplittet kompani at han advarte mot å forsøke dette i en kampsituasjon hvis det ikke var helt nødvendig.³³³ I 1924 gikk Oberst Jørgen Fredrik Ordning så langt som å insistere på at ”[v]årt infanteri er en våbenart i opløsning...”³³⁴, noe han forklarte med en for stor grad av spesialisering. Denne spesialiseringen, nødvendig på grunn av ny våpenteknologi og ny organisering, skapte et infanteri som i følge ham var mindre kampdyktig enn et som kunne eksersere og marsjere, selv om utrustningen bare var gevær, bajonett og ryggsekk. Samtidig som oberst Ordning viste sin kjærlighet til enkle og tradisjonelle kampformer, innrømmet han at maskingeværets innordning i infanterikompaniet var nødvendig. Han var likevel redd for at

³²⁸“Infanteritaktikken efter verdenskrigen” i NMT 1920, s.472

³²⁹ Op. cit. s.473

³³⁰ Hvad er moderne infanteri.” i NMT 1920 s.217

³³¹ “Det gamle og det nye” i NMT 1921 s.227

³³² Op. cit. ss.227-230

³³³ “De nye retningslinjer inden infanteriet.” i NMT 1922, s.387

³³⁴ “Infanterikompaniets opsetning.” i NMT 1924, s.441 (ved en inkurie s.341 i heftet)

for mye vekt på automatvåpen kunne svekke infanteriavdelingene enda mer, mest på grunn av for lite øvede menige og befal.³³⁵

Obersten ønsket at infanteriet skulle beholde sentrale egenskaper fra før verdenskrigen og tidligere. Kaptein Ole Midelfart var opptatt av det stikk motsatte i en artikkel i *NMT* i 1925.³³⁶ Han ville innordne alle nye stridsmidler i grupper som skulle være infanteriets minste enheter³³⁷. Midelfart kritiserte et utsagn av oberst Ording om at innlemmelse av maskingeværet i infanterikompaniet ødela infanteriets viktigste egenskaper og sa at det var "... vanskelig å vite om man skal gråte eller le av en sådan påstand. Det tyder på et mere enn almindelig moralsk mot at en høiere officer tør fremsette den skriftlig."³³⁸

Oberst Nyquist var i 1925 fortsatt en kritisk røst i debatten. I en diskusjon om kombinerte gevær- og maskingeværlag i infanterikompaniet skrev Nyquist at å utdanne lagledere blant vernepliktige til "... rene taktikere der kan operere med kombinert styrke – det nærmer seg vel til noget av det humoristiske..."³³⁹, og understrekte poenget sitt ved å bemerke at det ikke var sikkert at selv kompanisjefer forsto seg på å disponere maskingeværer riktig i en kampsituasjon.³⁴⁰ Obersten var langt fra fornøyd med reformarbeidet og han var lenge kritisk til å fordele maskingevær til infanterikompaniets inndelinger. Når både kaptein i generalstaben Otto Ruge³⁴¹ og sjefen for Infanteriets skyteskole oberstløytnant Robert Melhuus³⁴² komplimenterte oberst Nyquist for hans engasjement i debatten om reorganiseringen av infanterikompaniet, heller enn å kritisere ham for å være bakstreversk, var det et tegn på at den reformviljen som var felles for Ruge og Melhuus hadde fått en dominerende posisjon.

Når endringer i forsvarrets overordnede organisering ble tatt opp i *NMT*, direkte eller indirekte, handlet det om hva slags hær landet trengte og om hvordan reformer slo ut for den eksisterende hæren. Nils Ørvik viser hvordan reformer med dype konsekvenser for hæren ble utformet uten at offiserskorpset fikk noen videre innflytelse. Forsvarsordningen av 1927 ble fastsatt på grunnlag av de budsjetttrammene som regjeringen fikk størtte for i Stortinget.³⁴³ Da forsvarsordningen av 1933 ble utarbeidet var det også økonomiske hensyn som lå under, men også en original militær tankegang. Ørvik regner som sannsynlig at Otto Ruge var den

³³⁵ Op. cit. s.441

³³⁶ "Infanterikompaniets opsetning" i *NMT* 1925, s.45

³³⁷ Op. cit. s.49

³³⁸ Op. cit. s.51

³³⁹ "Infanterikompaniets sammensetning." i *NMT* 1925, s. 395

³⁴⁰ Ibid

³⁴¹ i artikkelen "Infanteriets minste enhet." i *NMT* 1925, s.219

³⁴² replikk til oberst Nyquist i *NMT* 1925 s. 396

³⁴³ Ørvik 1960, ss.64-67

viktigste strategien bak ideen om å skaffe hæren en redusert ramme som kunne tillate både teknisk opprustning og lenge savnet oppøving av befal og soldater innenfor politisk gitte økonomiske vilkår.³⁴⁴

Skepsis til de nye forsvarsordningene var utbredt i *NMT*, og en artikkel av oberst Sinding-Larsen i 1928 er et eksempel på dette. Han fryktet at "... overgangen til de usikre goder i den nye organisasjonen samtidig skal bli undergang for de sikre goder i den gamle..."³⁴⁵, og han var tydelig irritert over at "[d]et ser undertiden ut til at alt vi har hatt – virkelige militære avdelinger, førere og soldater – skal ha vært enten for dyrt eller for dårlig, og at alt sammen derfor skal over bord."³⁴⁶ Oberstløytnant Johannes Schiøtz, sjef for Generalstabens historiske avdeling, skrev i 1935 at "[d]en norske hær blev organisasjonsmessig sterkt svekket ved den siste hærordning" og at hæren ikke lenger ville kunne ta på seg de samme oppgavene som før.³⁴⁷

Samtidig med uttalt skepsis til nye hærordninger kunne forsvaret av idealene knyttet til den gamle hærordningen av 1909 være både engasjert og dyptfølt. Daværende kaptein i generalstaben Carl Fleischers sølvmedaljevinnende oppgave i *NMT* i 1921 kan leses som et varmt forsvar for militstanken og dens betydning for folket.³⁴⁸ Hovedinntrykket i artikkelen er et ønske om å bevare mest mulig av hærens etablerte strukturer og at bare et forsvar tilpasset spesielle norske forhold kunne dekke norske behov. Slike tanker er synlige hos mange skribenter i *NMT*, om enn i mer ufullendt form.

Major Jacob Laurantzson var mindre krass i sin kritikk av forsvarsordningen av 1927, noe som kan forklares med at han var sjef for kommunikasjonsavdelingen i generalstaben og derfor hadde som jobb å gjennomføre endringene som forsvarsordningen la opp til. Like fullt ga han uttrykk for at forsvarsordningen var mangelfull og høyst kunne tjene som et utgangspunkt.³⁴⁹ At majoren så på forsvarsordningen som en midlertidig løsning for forsvaret, drevet fram av økonomiske hensyn, kom tydelig fram når han skrev at det var offiserskorpset ansvar å sikre at "... hæren står ferdig til å motta og [...] utnytte de økede bevilgninger som om ikke lenge uvegerlig vil komme"³⁵⁰. Stadige klager over at politikerne var for lite villige til å bruke penger på forsvaret kan tyde på at nye forordninger for hæren, som sammenfalt

³⁴⁴ Ørvik 1960, ss.183-187

³⁴⁵ "Ny instruks for utdannelsen under våbenøvelser." i *NMT* 1928, s.1021

³⁴⁶ Ibid

³⁴⁷ "De civile kommunikasjonsetater og tjenesten i de bakre linjer." i *NMT* 1935, s.334

³⁴⁸ "Hvilke fordeler og mangler byr systemet med opsetning av en hvervet hær, og kan et saadant system antas å passe for vore forhold." i *NMT* 1921, s.317

³⁴⁹ "Omkring hærordningen av 1927" i *Minnefest den norske hærs gjenreisning 1628* i *NMT* 1928, s.191

³⁵⁰ Ibid

med nedskjæringer både i budsjett og i mobiliserbart mannskap, ofte ble forstått mer som sparetiltak enn som moderniseringsplaner.

Forsvarsordningen av 1927 ble aldri helt gjennomført, og da nye reformer så ut til å bli nødvendige ble motstanden mot å oppgi det gamle systemet igjen tydelig. Carl Fleischer skrev i 1930 at dårlig økonomi ikke var en grunn til å godta at gamle rammer ble oppgitt, han stolte ikke på at det ville føre til noen kvalitativ forbedring som kunne veie opp for det kvantitative tapet i mobiliserbart personell.³⁵¹ Oberst Christopher Fougner sammenlignet i en artikkel i *NMT* i 1933, skrevet i forsvar av hans egen våpengren kavaleriet, forsvarsordningen av 1927 med den nye forsvarsordningen i 1933. Obersten mente endringene utgjorde "... et helt *nytt grunnsyn på vårt lands forsvar*..."³⁵² og at "... det dreier sig om å la falle den hær som ble bygget av den sterke folkerørsle som førte til frigjøringsverket i 1905..."³⁵³. Fougner mente at endringene var så store at det burde ha vært en sak for folket, ikke bare for fagmilitære. Han var skuffet over at folk flest var tilsynelatende uinteresserte, også fordi "... hæren har for vårt folk vært en bærende konstruksjon i folkets liv."³⁵⁴ Få artikler i *NMT* hadde mellomkrigstidens forsvarsordninger som tema, men disse dannet et bakteppe for mye av det som ble skrevet. Når forsvarsordningene ble omtalt eksplisitt var misnøye dominerende, få kommentarer var positive.

Verneplikt var et viktig prinsipp for mange offiserer. I sin artikkel i *NMT* i 1929 viser premierløytnant Olaf Bugge Valeur til innskrenkninger i verneplikt og utskrivning som grunnleggende forklaringer til dette forfallet.³⁵⁵ Verneplikten var en viktig sak også for Major Laurantzon. Han påpekte at "[m]an har brutt med den almindelige verneplikts prinsipp ..."³⁵⁶, og selv om han også viste til argumenter for å redusere årsklassene kommer det tydelig fram i artikkelen at han mislikte dette og var bekymret. Det grundigste forsvaret av verneplikts betydning var Carl Fleischers artikkel i *NMT* i 1921, skrevet under mottoet "Mann av huse" og presentert av Fleischer som et innlegg i debatten rundt en ny hærordning.³⁵⁷ Kapteinen påpekte fordelene med den lange tjenestetiden som en vervet hær kan bygges på, men holdt på at bare verneplikten kunne sikre et godt forsvar i Norge. Grunlaget for hans mange argumenter var at bred rekruttering lettere kunne gi tilstrekkelige militære ressurser fordi en vervet hær "... ikke [gir] adgang til at utnytte folkets hele kraft..." og "... gir et mindre godt

³⁵¹ "Maskinhær eller vernepliktshær." i *NMT* 1930, s.422 og s.423

³⁵² "Tordenskiolds soldater." i *NMT* 1933, s.576

³⁵³ Op. cit. s.577

³⁵⁴ "Tordenskiolds soldater." i *NMT* 1933, s.577 og s.578

³⁵⁵ "Hvad er grunnen til hærens og flåtens forfall?" i *NMT* 1929, s.990

³⁵⁶ "Omkring hærordningen av 1927" i *Minnefest den norske hærs gjenreisning 1628* i *NMT* 1928, s.187

³⁵⁷ "Hvilke fordeler og mangler byr systemet med opsetning av en hvervet hær, og kan et saadant system antas å passe for vore forhold." i *NMT* 1921, s.317

rekrutmateriel...³⁵⁸. Fleischers synspunkter var representative for mange offiserer utover ham selv.

En annen sak som samlet artikkelforfattere og debattører i *NMT* var betydningen av militærøvelser utover rekruttskolen. De viktigste øvelsene utover førstegangstjenesten var regimentsamlingene, hvor både menige og befal fikk nødvendig manøvertrening innenfor større enheter enn rekruttskolekompaniet. I en militshær med kort tjenestetid var disse nødvendige for å skape effektive feltavdelinger, og var derfor i en eller annen form en del av alle planer for forsvaret i mellomkrigstiden. Når offiserene var misfornøyde med at regimentsamlingene ble sløyfet var det også fordi det svekket offiserenes egen kompetanse.

Major Sagen luftet følelser han delte med mange når han i 1928 skrev at "[n]o er det korkje regimentsamling eller fyretak i marki. Offiserskorpset lærer lite eller inkje."³⁵⁹ En pensjonert Oberst Georg Trumpy understreket dette 10 år senere, da det igjen ble snakk om å avholde regimentsamlinger. Han holdt på at årlige regimentsamlinger måtte til for å holde hæren sammen, og han insisterte på hvor godt det fungerte den gang distriktsbefal, vernepliktig befal og soldater kunne møtes og trene i samme avdeling hvert år.³⁶⁰

Konsekvensene av ikke å avholde regelmessige regimentsamlinger gikk ikke bare på avdelingenes effektivitet. Noen offiserer følte at dette gikk direkte utover deres egen og kollegaers kompetanse. Major Karl Færden skrev i 1931 i *NMT* om en rekruttskole i feltartilleriet. Som sjef hadde det bekymret ham at "[d]e aller fleste blant oss er forferdende lite feltmessige!"³⁶¹ Majoren tenkte ikke på fysisk eller psykisk utholdenhet, det var rutinen han savnet, evnen til spontane reaksjoner og sikre valg. "Hos mange av de yngre har det formodentlig aldri eksistert. Hos oss andre sover det etter 12-14 års mangel på øvelse og anspennelse."³⁶² Major Færden var ikke redd for at et liv i det sivile, han var selv aktuar i Forsikringsrådet, skulle hindre offiserene i å holde seg i fysisk form eller i å forbli faglig oppdaterte. Han fryktet at evnen til å lede avdelinger skulle gå tapt, eller aldri bli oppøvd, på grunn av mangelen på militære øvelser av et visst omfang.

Selv om offiserene i fellesskap mislikte politisk vedtatte nedskjæringer i forsvarets finansiering og aktivitet, førte det ikke til noe som lignet på et felles standpunkt i møte med de nye forsvarsordningene. Disse bestod ikke bare av nedskjæringer, de hadde også som mål å tilpasse det norske forsvaret til den internasjonale, militære utviklingen. Offiserene som holdt

³⁵⁸ "Hvilke fordeler og mangler byr systemet med opsetning av en hvervet hær, og kan et saadant system antas å passe for vore forhold." i *NMT* 1921, s.392

³⁵⁹"Ny instrux for rekruttskolen ved infanteriet." i *NMT* 1928, s.1097

³⁶⁰ "Regimentsamlinger" i *NMT* 1937, s.485

³⁶¹ "Spredte inntrykk og erfaringer under rekruttskolen ved A.R.1. 1931." i *NMT* 1931, s.985

³⁶² Ibid.

sterkest på at modernisering etter utenlandske forbilder måtte være hærens høyeste prioritet støttet indirekte hærordnings-reformene ved å gå lengst i å forsvare endringer i hærens doktriner og rekruttopplæring. De som ville være forsiktige i å endre tradisjonelle teknikker og strukturer, og de som viste direkte uvilje til eller avsmak for radikale endringer, må ha blitt tolket som motstandere både av de nye ordningene og av reformiveren som fulgte med.

Denne uenigheten kan spores i artikler som kom med forslag til og meninger om hvordan rekruttskolen kunne tilpasses nye militære krav. Endringer i hærordningen førte med seg en prinsipiell utvidelse av rekruttskolens varighet, som ikke ble iverksatt før mot midten av 1930-tallet, samtidig med at repetisjonsøvelsene uteble. Offiserene var oppbragte over dette, men mange skrev likevel samvittighetsfulle, detaljerte forslag til hvordan rekruttopplæringen kunne møte de økte kravene som ny militær praksis og teori fordret innenfor en i realiteten redusert tjenestetid. Hvordan opplæringen skulle gjennomføres og hvilke grener av militærkunnskapen som skulle prioriteres var tema, og artiklene og debattinnleggene viser forskjellige prioriteringer på dette området.

En gjenganger i debatten om rekruttskolen var graden av spesialisering i forhold til behovet for avdelingsutdannelse. Denne debatten minner om meningsutvekslingen rundt organiseringen av infanterikompaniet, hvor spesialisering ble kritisert som en nedbrytning av klassiske soldateregenskaper. Samtidig var også offiserens posisjon et viktig aspekt, de færreste kunne håpe på å kommandere avdelinger utenfor rekruttskolen. En stor grad av enkeltmannsspesialisering ville bringe slik avdelingsledelse i fare, og svekke eldre og høyere graderte offiserers posisjon.

Oberst Sinding-Larsen skrev i NMT i 1928 om et forslag til nyordning av rekruttskolen som premierløytnant Leiv Oddssøn Klingenberg hadde framlagt at dette var "... et attentat mot rekruttskolens innarbeidede effektivitet"³⁶³. Obersten holdt på at rekruttene måtte lære å være en del av en regulær militær avdeling under fast kommando av offiserer som trengte erfaring i avdelingsledelse.³⁶⁴ I et svar til obersten insisterte premierløytnanten på at rekruttene individuelle opplæring i faggrupper var helt nødvendig for å få gode nok spesialister til de nye infanterikompaniene, og at videregående befalsskolering hørte hjemme i egentlige feltøvelser og ikke i rekruttskolen. Klingenberg talte sin egen gruppes sak, han foreslo at yngre krigsskoleutdannet befal skulle stille i rekruttskolen som ledere for faggruppene, noe som ville gi dem verdifull erfaring.³⁶⁵

³⁶³ "Ny instruks for utdannelsen under våbenøvelser." i *NMT* 1928, s.1021

³⁶⁴ *Op. cit.* s.1023

³⁶⁵ "Ny instruks for utdannelsen under infanteriets våbenøvelser" i *NMT* 1929, ss.31-33

I diskusjoner i NMT rundt organisering og strukturendringer kan en se en inndeling i militær teori, militær administrasjon og militær undervisning. Den militære teoretikeren diskuterte hvilke prinsipper det norske forsvaret burde rette seg etter, ofte i forhold til utenlandske erfaringer og internasjonal militær teori. Den militære administratoren var opptatt av forsvarets struktur, og diskuterte endringer i og forbedringer av den. Den militære læreren var opptatt av ansvaret for rekruttene, og av arbeidet i rekruttskolen. I tråd med Francesco Kjellbergs analyse var offiseren som pedagog en svært sentral skikkelse i forsvaret, som nær sagt alle forholdt seg til. Når taktiske retningslinjer ble diskutert var det den militære teoretikeren som dominerte, men han kom i mange varianter og med ganske ulikt fokus.

Enighet og uenighet om norsk taktikk

Diskusjonene rundt forsvarets organisasjon i *NMT* viste betydelig uenighet blant norske offiserer om hvordan man burde dra nytte av erfaringene fra verdenskrigen, og om hvordan en best kunne tilpasse seg våpenutviklingen. En del av denne debatten handlet om i hvilken grad norske forhold var så spesielle at bare en egen norsk taktikk var egnet til kamp i Norge, og er et godt eksempel på hvordan offiserene kunne fremstå som grunnleggende uenige i faglige spørsmål. Kaptein Carl Fleischer i generalstaben argumenterte i de to artiklene ”Norsk Taktikk”³⁶⁶ i *NMT* i 1925 for at norsk geografi og demografi gjorde det nødvendig med en egen norsk taktikk nedfelt i direktiver og instruksjoner som adskilte seg fra retningslinjer utarbeidet i andre land. Kapteinen viste til betydningen av den internasjonale, militære utviklingen også for den norske hæren, men holdt på at ”... de mellemeuropeiske stormakters taktikk – den nu moderne taktikk – ikke direkte kan anvendes under våre forhold.”³⁶⁷ Utover en nøktern vurdering av forskjellige taktiske prinsippers gyldighet i Norge, ønsket også Fleischer å framheve norsk særpreg. Han viste til erfaringene fra krigføringen mot svenskene i 1808 og 1809, og understreket at internasjonale krigserfaringer ble ”... omplantet på norsk bunn og blev her en av rettesnorene for den egenartede kampmåte som på norsk side blev utviklet.”³⁶⁸ Fleischer insisterte på at ”[i] vårt egenartede land vilde det være en feil om ikke de taktiske bestemmelser gav tilkjenne at det var i dette land de skulde anvendes.”³⁶⁹ Kapteinen var ikke bare ute etter å påvirke holdninger, i samsvar med andre uttalelser i denne debatten holdt han på at ”[d]et offisielle syn på norsk taktikk må

³⁶⁶”Norsk taktikk.” to artikler i *NMT* 1925 s.201 og s.267

³⁶⁷”Norsk taktikk” 2.artikkel i *NMT* 1925 s.273

³⁶⁸ Op. cit. s.275

³⁶⁹ Ibid

kunne finnes i våre taktiske direktiver.”³⁷⁰ Lignende ideer kom til uttrykk i artikler med svakere faglig innhold, men med samme hovedbudskap. Den norske hæren burde ta i bruk kampmåter som var tilpasset norske, geografiske forhold, forhold som måtte gi norsk taktikk et særpreg som en kunne finne igjen i norsk krigshistorie.

Andre offiserer la i sterkere grad vekt på hvordan Norge og nordmenn skilte seg fra andre land og folk, og at hæren måtte ta hensyn til dette for å kunne kjempe mot fremmede militære styrker. Hentydninger til den norske befolkningens særlige karakter og spesielle egenskaper, både fysiske og psykiske, var en del av debatten. Gjennom arbeid og fritid skulle nordmenn ha utviklet en fysisk og psykisk styrke, og en fortrolighet med norsk klima og terreng, som kunne gi den norske hæren et fortrinn i kamp mot bedre skolerte utenlandske hærstyrker under krigføring i Norge, på betingelse av at en egen norsk taktikk erstattet utenlandske forbilder. Major Hans Hiorth oppsummerte disse ideene i en annen artikkel med tittelen ”Norsk taktikk”³⁷¹, i *NMT* i 1927. Han mente taktikken måtte være nasjonal fordi spesielle norske erfaringer kunne bøte på Forsvarets ressursmangel, og fordi ”... soldatenes hårdførhet, deres motstandskraft likeoverfor værlaget, deres slitsomme daglige arbeide [...] gir dem en styrke[...] som militært kan utnyttes ved hærferd i landet vårt”³⁷². En betingelse for å kunne etablere en norsk taktikk var å bestemme ”*folkelynnets militære reaksjon*”³⁷³, som Majoren mente han kunne finne i norsk sagatids og middelalders uredde og pågående krigere. Hjorth argumenterte også for å bygge militær lydighet på en særegen og frivillig norsk disiplin han mente å finne i fangst- og arbeidslag, en disiplin som var ”... vokset frem av norsk lynne og erhversliv, tilmåtet etter rasen og blitt en integrerende del av dens disiplinære forutsetninger”³⁷⁴.

En nasjonal hær bygget på det norske folket kunne i denne tankegangen ikke organiseres eller ledes på samme måten som hærene i de store militærstatene. Et interessant poeng er at Sveits med sin rendyrkede militshær trekkes fram som et eksempel på et forsvar bygget på nasjonale forutsetninger. For norske offiserer som så Sveits som et eksempel kan militforsvar og nasjonal taktikk ha vært forbundet med hverandre. I et slikt perspektiv var det naturlig å regne folkets egenskaper som nødvendige egenskaper for hæren, folkekarakteren var hærens karakter. Løytnant Thorleif Salterød i Generalstaben omtalte en reform av den sveitsiske militshæren og erklærte følgende:

³⁷⁰ Op. cit. s.275

³⁷¹ ”Norsk Taktikk.” i *NMT* 1927, s.429

³⁷² Op. cit. s.430

³⁷³ Op. cit. s.436

³⁷⁴ Op. cit. s.431

Sveitserne arbeider etter de store linjer i spørsmålet om det nasjonale forsvar. Der er ingen hesblesende agitasjon hverken for eller imot, ikke noe knusleri, ingen hestehandlerpolitikk. Sveits har bygget op en hær som det står respekt av og som folket stoler på, fordi den er folket selv.³⁷⁵ ³⁷⁶

I sannhet et forbilde for norske offiserer når det gjaldt langsiktighet og ressursbruk, men det Salterød la avgjørende vekt på var det nasjonale aspektet ved den sveitsiske hæren.

Ideen om norsk taktikk kan tolkes som en form for konservatisme, innenfor en nasjonal tankegang. Selv om debatten dreide seg om å innføre nye taktiske instruksjoner for hæren, kunne motstandere av nye militære prinsipper finne en havn blant forsvarere av en norsk taktikk som ofte var skeptiske til nytten av nye våpensystemer og nye taktiske skjemaer. Troen på en særegen norsk taktikk kan også ha vært en myte i Tom Christensens og medforfatteres betydning av ordet. I myteperspektivet hører mytene hjemme i omgivelsene, de deles gjerne med andre, og historien om en norsk hær med en spesiell norsk kampmåte passer inn i en nasjonalistisk tradisjon. Tom Kristiansen viser til at det norske forsvarets lokale forankring førte til at "[f]orestillingene om Hærens nasjonale utspring og folkelige karakter lå til grunn for Forsvarets glansbildelignende selvforståelse fra slutten av 1800-tallet"³⁷⁷. Kristiansen siterer også oberst Henrik Angell som i 1906 skrev "... Hæren blev vort nationale samlingsmerke"³⁷⁸. Dette glansbildelignende samlingsmerket kan regnes som en myte hvis oppgave det var å styrke forsvarets nasjonale stilling, og som tilhengerne av en norsk taktikk bevisst eller ubevisst brakte videre.

Premierløytnant Erik Marius Andersen angrep bruken av nasjonale argumenter i debatten ved å kritisere en artikkel skrevet av kaptein Johannes Schiøtz i *NMT* i 1927, der generalstabskapteinen blant annet slo fast at "[n]orsk lænde, norsk lynne, norsk klima, norske avdelinger, skal danne grunnlaget for vor krigføring..."³⁷⁹. Johannes Schiøtz skrev videre, i samklang med Hans Hiorth, at nordmenn var spesielt egnet til å takle norsk terreng og klima.³⁸⁰ Løytnant Andersen viste liten respekt for sin eldre kollega når han avviste kapteinens tese om det norske folkets særlige hardførhet og skrev at "[k]aptein Schiøtz spiller her på de nasjonale strenger, men klangen i tonene blir disharmoniske, så stykket selv for et mindre musikalsk øre blir merkbart falskt."³⁸¹

³⁷⁵ "Ny forsvarsordning i Sveits" i *NMT* 1936, s.782

³⁷⁶ "Sveits' nye hærordning." i *NMT* 1939, s.503 omtaler i detalj innføringen av den nye forsvarsordningen.

³⁷⁷ Kristiansen 2008, s.16

³⁷⁸ Kristiansen 2008, s.17

³⁷⁹ "Norsk krigføring." Schiøtz i *NMT* 1927, s.343

³⁸⁰ *Op. cit.* s.346

³⁸¹ "Norsk krigføring" Andersen i *NMT* 1927, s.501

Myter er større enn organisasjonen hvor de er i bruk, de er også lite brukbare når praktiske oppgaver skal løses. Andersen avsluttet sin artikkel ved å slå fast at "[n]orsk lende og norsk lynne byr ikke for vår armé på noen overveldende fordeler i en eventuell krig."³⁸² Dette var hovedargumentet mot en streben etter en særegen norsk taktikk, og motstanderne av disse tankene la vekt på at militær kunnskap dypest sett var universell. Kaptein Otto Ruge i generalstabten var den som klarest insisterte på at også norske militære måtte rette seg etter den internasjonale militære utviklingen. Han skrev i *NMT* i 1926 at for å kunne mestre de allsidige forholdene i Norge var det nødvendig med "... en *smidig kampteknikk*. En kampteknikk som bygger, ikke på noe særskilt lende eller på spesielle erfaringer [...], men på det prinsipale i vår tids kampteknikk"³⁸³, og det grunnleggende ved krigføring var det samme "[u]ansett om slaget utkjemper i Norge eller i Kina"³⁸⁴.

Offiserene som ikke godtok begrepet norsk taktikk kan forstås som moderne også i den forstand at de mente at de angrep myter og uholdbare tradisjoner. En slik opposisjon mellom tradisjonalister og modernister er ikke overraskende i en brytningstid slik den det norske forsvaret opplevde i tiden etter verdenskrigen, med mange utfordringer for organisasjonen og svinnende ressurser å møte dem med. Denne uenigheten kom opp i dagen i *NMT* og var synlig for alle.

Når norske offiserer ble så engasjerte av spørsmålet om en mulig norsk taktikk for infanteriet, kan en fundere på om det var militærtaktikk i seg selv som fenget dem. Endringer i kampmåte og i oppsetting av avdelingene førte med seg omveltninger i rekruttutdannelsen, og i kravene til offiserene. Utdannelse var offiserenes viktigste arbeid for forsvaret, og mange offiserer kan ha vært redde for å komme til kort når omstilling ble nødvendig. Debatten om norsk taktikk hadde mye til felles med debatten om ny infanteritaktikk i *NMT* like etter verdenskrigen, hvor faglig usikkerhet spilte en betydelig rolle. Flere forfattere av artikler som forsvarte det de må ha oppfattet som særlige norske forsvarstradisjoner, i særlig grad Carl Fleischer, var imidlertid både erfarne og kunnskapsrike og gir ikke inntrykk av å ha vært faglig svake. Det er derfor lite trolig at redsel for ikke å takle omveltninger var den viktigste motivasjonen bak ønsket om at en særpreget norsk taktikk skulle bli toneangivende i hæren.

Intensiteten i denne debatten kan ha skyldtes ulik forståelse av hva hæren skulle være, og ikke bare en strid mellom det gamle og det nye. Vekten på en nasjonal taktikk, en norsk måte å krige på, kan forstås som en vekt på det nasjonale og som noe mer enn et alibi for å

³⁸² "Norsk krigføring" Andersen i *NMT* 1927, s.502

³⁸³ "Manøvertaktikk og kampteknikk" *NMT* 1926 s.782

³⁸⁴ Op. cit. s.784

forsvare gamle tradisjoner og innarbeidede metoder. Flere av deltakerne insisterte på at de ville bytte ut taktiske direktiver preget av europeisk tankegang med bestemmelser som var genuint norske, noe som kan tolkes som et ønske om en nasjonal reising i forsvaret. En toneangivende deltaker i debatten, rittmester Harald Broch i generalstaben, skrev i 1926 følgende:

”[v]årt land gjennomgår for tiden en nasjonal, for ikke å si nasjonalistisk, renessanse av mektig omfang. Vi skal finne frem til oss selv, få vår egen kultur og vår egen nasjonale bevissthet. [...]Det er på tide at vi også kommer til klarhet over hvad der rummes i begrepet ”norsk taktikk””³⁸⁵

Broch så norsk taktikk som en del av den kulturpolitiske fornorskingen som pågikk i samtiden. Dette forsterker inntrykket av at begrepet var en myte hvis rolle var å integrere forsvaret i den pågående nasjonsbyggingen. Denne myten var i så fall høyst aktuell og ikke bare avhengig av eldre tradisjoner. Broch selv inntok en mellomposisjon. Han var kritisk til de som hadde en overdreven tro på et norsk, militært særpreg, og han insisterte på å ta hensyn til krigens erfaringer. Rittmesteren var samtidig skeptisk til taktikk og direktiver som speilet stormaktenes krigserfaring, og ville at norske taktiske direktiver skulle speile norske egenskaper og norske begrensninger.³⁸⁶

Til tross for motsetningene lå erfaringene fra verdenskrigen i bunnen av debatten, og den faglig begrunnede uenigheten var i hvilken grad det ville vært mulig å ta i bruk de foregående tiårenes militære nyvinninger i en krig på norsk jord. Det ble etter hvert færre militærfaglige konflikter i NMT, men utover faglige diskusjoner kan en spore en trang til å finne et spesifikt norsk grunnlag for hærens doktriner og virkemåter, og debattene i NMT tyder ikke på at det i førkrigstiden oppsto en dypere enighet mellom på den ene siden forsvarerne av en særlig norsk taktikk og på den andre siden offiserer som så utenlandsk militær utvikling som det viktigste referansepunktet for det norske forsvaret. De sterkeste forsvarerne av en egen norsk taktikk kan ha ment at de som var uenige med dem var villige til å ofre den nasjonale siden av forsvaret, det vil si hærens forankring i folket.³⁸⁷

³⁸⁵“Grunnlaget for vår taktikk” i *NMT* 1926 s. 139

³⁸⁶ Op. cit. ss.137-157

³⁸⁷ I sine artikler “Førefallet. Militære foretak på overgangsføre.” i *NMT* 1939, s. 73 og “Tranga, 25. april 1808” i *NMT* 1939, s. 494 tok oberst Hans Hiorth opp temaet med særegne norske forhold, norsk krigshistorie og deres betydning for krigføringen. Hiorth skrev for øvrig en lang rekke artikler i *NMT* om vinterkrigføring. Artikler som forsvarte arven fra hærordningen av 1909 kan også tolkes som positive til norske forsvarstradisjoner, f.eks. “Maskin eller vernepliktskår.” i *NMT* 1930 s. 411, av Carl Fleischer

Omgangstone, hierarki og konflikter

Hierarki er en del av enhver organisert militærstyrke, og er synlig også i egne omgangsformer mellom militære. Respekt for hierarki er en naturlig del av en militær organisasjonskultur, og hvis det norske forsvaret var en sterk institusjon ville hierarkiet stått sterkt. Til tross for at fagartikler ikke var en del av norske offiserers tjenesteplikter, så vil jeg hevde at hvordan offiserene forholdt seg til hverandre i den militære deloffentligheten sier noe om hvilken plass hierarkiet hadde i organisasjonskulturen i det norske forsvaret i mellomkrigstiden. *NMTs* betydning som felles arena for offiserene gjør omgangstonen der særlig representativ.

Avvik fra en respektfull tone var sammenfallende med sterk uenighet. Diskusjonene som oppsto rundt et omstridt emne gir i mange tilfeller inntrykk av at posisjonene på hver side var uforenlige. Dette inntrykket ble forsterket når flere enn to skribenter var innblandet. Høflighet, dannelse og gjensidig respekt har sannsynligvis vært viktige normer i et ambisiøst militært tidsskrift som *NMT*, men innlegg som uten omsvøp tok hardt på andre offiserers bidrag ble likevel antatt av redaksjonen.

Debatter kunne føres høflig og behersket, da i tråd med den profilen som redaksjonen sannsynligvis ønsket å opprettholde, men av og til også med betydelig varme og krass omtale debattantene i mellom. De åpenbare årsakene til meningsforskjellene var faglige uoverensstemmelser, og en kunne av den grunn forvente et saklig og objektivt språk. I flere tilfeller ser det likevel ut til at mer subjektive motiver dukket opp, med uttalelser som nærmer seg personangrep i tillegg til saklige argumenter. Bakgrunnen for slike angrep ser ut til å ha vært utålmodighet med det som ble oppfattet som manglende profesjonalitet, i hovedsak mangel på toleranse overfor offiserer som brøt med det som for mange var ufravikelige profesjonelle normer. Hva som var ufravikelig for noen var ikke det for andre, og kanskje nettopp fordi disse profesjonalitetsnormene ikke var enerådende i *NMT* ble angrepene desto mer bitende. Disse krasse meningsytringene var en del av større debatter om grunnleggende strategiske eller taktiske spørsmål, men rettet mot enkeltbidrag og enkeltoffiserer.

En debatt i 1931 tok for seg den nye skyteinstruksen som var en del av fornyingen av hærens taktikk. Det var ikke enighet i *NMT* om betydningen av eller om innholdet i instruksen, og flere offiserer deltok i en debatt om denne. Major Konrad Sundlo, etter eget utsagn ivrig skytterlagsmann, var fornøyd med at stående skyting var en del av instruksen fordi det var en naturlig skytestilling for soldater som slåss i skogsterreng. Han mente at det ikke ville være mulig å skyte raskt med en god sjanse til å treffe målet uten å stå oppreist, og

at instruksen derfor stemte overens med norsk terreng og norsk taktikk. Som bevis for sine påstander trakk han fram elgjakta, hvor stående skyting var en nødvendighet.³⁸⁸ Oberstløytnant Jens Ludvig Gerner, i et tilsvarende i *NMT*, kritiserte ham blant annet for ikke å forstå betydningen av ny våpenteknologi.³⁸⁹ Gerner uttrykte seg strengt men likevel høflig. Premierløytnant Thorleif Salterød, aspirant i Generalstaben, latterliggjorde derimot majoren ved å peke på at "[i] krig er begge parter væbnet, på elgjakt bare den ene"³⁹⁰.

I en annen utveksling var det en annen yngre offiser, tydelig ambisiøs og ivrig, som i et innlegg i *NMT* i 1927 klaget på forbudet mot å øve semaforering i hæren. Her forteller premierløytnant Anders Ringnes i *Garden* at han brukte pauser i treningen til å lære bort denne gamle, manuelle kommunikasjonsteknikken til rekrutter, inntil en høyere offiser eksplisitt forbød ham om å gjøre det. Premierløytnanten ga uttrykk for at han var blitt hindret i en nyttig aktivitet siden rekruttene hadde likt undervisningen og faktisk hadde benyttet det han hadde lært dem³⁹¹. I et ironisk og irettesettende motsvar viste oberst Julius Allum til at semaforering var en avleggs og farlig teknikk, og at "[n]ærmere å utvikle eller diskutere dette har dog ingen aktuell betydning, systemet er avskaffet og kommer ikke igjen."³⁹²

At en oberst kunne tillate seg å være krass mot en løytnant som klaget på en ordre han hadde mottatt er ikke overraskende, og heller ikke at en oberst valgte å behandle en useriøs major med strenghet. Mer slående er det at en ung løytnant kunne tillate seg å latterliggjøre den samme majoren, tatt i betraktning forskjellene i grad og ansiennitet. At dette svaret ble akseptert av redaksjonen i *NMT*, i likhet med de andre eksemplene ovenfor, kan skyldes at løytnanten forsvarte moderniteten mot det gammelmodige, i tråd med hva generalstaben og sannsynligvis også redaksjonen i *NMT* stod for. Samtidig ble artikler med tradisjonell eller svak faglig profil antatt av *NMT*, og siden de var mange er det ingen grunn til å tro at disse ble tatt med for å fremme en moderniserende agenda ved å la modernistene latterliggjøre dem. Det virker mer som om disse diskusjonene utfoldet seg av seg selv og at redaksjonen i *NMT* nøyde seg med å gi dem plass å utfolde seg i.

Det er flere eksempler på at yngre offiserer i debatter opponerte mot offiserer med lengre ansiennitet og høyere grad, i seg selv ikke overraskende da redaksjonen så ut til å ønske debatt og diskusjon velkommen, men de yngre var standhaftige og gikk i flere tilfeller de eldre hardt inn på livet. Et eksempel på dette er meningsutvekslingen i 1927 mellom

³⁸⁸ "Den nye skyteinstruks og norsk taktikk." Sundlo, i *NMT* 1931, s.346

³⁸⁹ "Den nye skyteinstruks og norsk taktikk." Gerner, i *NMT* 1931 s.572

³⁹⁰ "Den nye skyteinstruks og norsk taktikk." Salterød, i *NMT* 1931 s.577

³⁹¹ "Forbud." i *NMT* 1927 s.774

³⁹² "Signalering – Forbud." i *NMT* 1927, s.929

kaptein Johannes Schiøtz og premierløytnant Erik Andersen om norsk taktikk, som utløste et tilsvarende fra en tydelig såret og forurettet Schiøtz.³⁹³ Et annet eksempel er kaptein Midelfarts angrep på oberst Ording i 1925 angående reorganiseringen av infanterikompaniet.

Spørsmålet er hvordan det var mulig for Midelfart å omtale Ording på denne måten. En oberst og regimentsjef var en viktig mann, tilsvarende en general og divisjonssjef i en større arme. Forholdene i den norske hæren kan ha vært så små at avstanden mellom en kompanisjef og en regimentsjef ikke ble oppfattet stor nok til at uenighet hadde noe å si, men det er likevel naturlig å tro at den yngste offiseren av hensyn til sin karriere ville ha unngått å fornærme den nevnte obersten på det groveste. Nå kan det hende at kaptein Midelfart, født i 1877, ikke var opptatt av noen videre militær karriere. I tillegg til sin stilling som kompanisjef var han medlem av Hærens intendanturkommisjon, og han hadde en fortid som kompanisjef ved krigsskolen. Det gjenstår at slik tiltale var akseptert.

Kaptein Midelfart var etablert og ikke lenger ung. Denne forklaringen er ikke tilstrekkelig til å forstå premierløytnant Salterøds mangel på respekt for major Sundlo, eller premierløytnant Andersens latterliggjøring av kaptein Schiøtz. Det kan virke som om trangen til å uttrykke seg og forsvare sine meninger var viktigere enn plikten til å respektere sine overordnede utenfor en strengt definert tjenestesituasjon.

Når innlegg med krass omtale av offiserskollegaer fikk spalteplass i NMT kan det tyde på at leserne var villige til å akseptere denne språkbruken, og når begge leirene i moderniseringsstriden var representerte i tidsskriftet tyder det på at leserne kjente seg igjen i denne striden. At motsetningene var store og at de kunne sette sinnene i kok kan med andre ord ikke ha overrasket leserne, og dermed heller ikke offiserskorpset. Oberstløytnant Gerner, oberst Allum, premierløytnant Salterød og kaptein Midelfart kan forstås som representanter for Perlmutterts kollega-gruppe, der de slår ned på det de oppfatter som avvikende uttalelser. Denne gruppen var likevel ikke dominerende i NMT, og hvis den ikke var dominerende i tidsskriftet så er det sannsynlig at den heller ikke var sterk i offiserskorpset.

Det er vanskelig å se tegn til at redaksjonen i NMT prøvde å forsone individene eller leirene som sto i mot hverandre i disse debattene, like lite som det er tegn til sensur av en av partene. Redaksjonen hellet likevel mot militær profesjonalitet og faglighet som de viktigste verdiene i artikler og innlegg, og en profesjonell og faglig holdning var sannsynligvis for dem det samme som god framstillingsevne og analytisk grundighet koblet sammen med hensyntagen av den internasjonale, militære utviklingen. Dette kommer tydelig fram når en

³⁹³ "Norsk krigføring Et tilsvarende fra premierløytnant E.M. Andersens artikkel." *NMT* 1927, s.787

ser på hvilke kriterier som gjaldt når innsendte prisoppgaver ble bedømt og eventuelt premiert. Norsk Militært Tidsskrifts prisoppgave var meget viktig blant offiserene i perioden, og medaljevinnerne utgjorde langt på vei offiserskorpsets intellektuelle elite.

Når NMTs redaksjon ikke forsøkte å gjøre egne verdier dominerende i tidsskriftet, men tvert i mot satte på trykk motsatte synspunkter og tillot krasse utvekslinger mellom offiserene, er det neppe bare for å oppnå variasjon blant artiklene og gi alle en mulighet til å uttale seg. Sannsynligheten er stor for at redaksjonen visste at offiserene var splittet i disse spørsmålene, uten at redaksjonen kunne skjule det. Det kan bety at redaksjonen, ved ikke bare å fremme egne og generalstabens synspunkter, ga avkall på en del av sin normative makt fordi de visste at denne makten var begrenset av store forskjeller og medfølgende uoverensstemmelser innad i offiserskorpset.

Offiserene som interessegruppe

Fagpressens eksistens bunnet i et fellesskap blant offiserene. Tilknytningen til forsvaret, utdanning og faglig interesse ga grunner til å tegne abonnement. Leserene kan ha søkt hovedsakelig faglig fellesskap i tidsskriftene, men de var også talerør for offiserenes egeninteresser. Hvis det var stor enighet blant offiserene når det gjaldt økonomiske interesser og status i samfunnet, og hvis de sto sammen i å forsvare dem eller i å kreve endringer for å tilfredsstille dem, kan det ha styrket offiserenes korpsånd. Hvis offiserenes personlige særinteresser var viktigere enn deres faglige interesser kan det ha svekket forsvaret som institusjon. Hvis faglige interesser og særinteresser derimot var nøye sammenknyttet kan det tyde på en sterk institusjonell tankegang blant offiserene.

Et tidsskrift som *NMT* var ikke, i motsetning til *Vor Hær* eller *Pro Patria*, den mest naturlige kanalen for å diskutere krav eller interesser knyttet til de forskjellige kategoriene i Forsvaret. Hva som ble skrevet i *NMT* om særinteresser var desto mer viktig på grunn av tidsskriftets identitetsskapende rolle.

Kritikk av den gjeldende forsvarspolitikken i mellomkrigstiden ble gjerne blandet sammen med en kritikk av offiserenes dårlige kår, og med at stadig flere offiserer så ut til å miste sin faste tilknytning til forsvaret. Denne kritikken ble ikke imøtegått i *NMT*, og siden emnet var så viktig som det var for offiserene som gruppe er det nærliggende å tro at offiserene følte seg truet. Det var likevel offiserenes betydning for forsvaret som ble framhevet, og heller enn offiserenes skjebner som individer handlet kritikken om at forsvaret

ble svekket når offisersstanden fikk dårligere vilkår. Enkeltoffiserers problemer i perioden ble ikke nevnt, den sosiale siden ble bare framhevet når rekrutteringen til yrket ble diskutert.

I en artikkel i *NMT* i 1918 skrev oberst Lars Mjelde at ingen kandidater til eksamen artium det året ønsket å bli fast ansatt offiser, og at offisersmangelen dette ville føre til bare kunne løses ved "... anstændig løn for officererne" ³⁹⁴. Obersten understreket dette argumentet ved å skrive at offiserenes sosiale posisjon var svakere enn før og at "... officerernes økonomi [er] yderligere forringet til det likefrem umulige..." ³⁹⁵. Mjeldes ord er representative for artikler og innlegg som berørte dette temaet også senere i mellomkrigstiden. Kaptein i generalstaben Adolph Fredrik Munthe skrev i 1934 at yngre stabsoffiserer ikke kunne studere på fritiden fordi de var avhengige av sivile biinntekter ved siden av offisersgasjen, i hvert fall hvis de hadde stiftet familie. ³⁹⁶

Flere artikkelforfattere påpekte at det neppe noen gang hadde lønt seg å begynne en karriere som offiser, sett i forhold til andre yrker hvor utøverne hadde lignende bakgrunn eller utdanning. Offiserenes oppofrende holdninger, knyttet til fedrelandskjærighet eller til et spesielt forhold til yrket, ble trukket fram som viktigste årsak til at unge mennesker søkte til forsvaret, både før og da. Disse tankene nærmer seg Abrahamssons framlegg om at nasjonalisme, koblet til et gitt trusselbilde, er det sikreste rekrutteringskortet for den militære profesjonen. ³⁹⁷ Der Abrahamsson vektlegger sviktende rekruttering til offisersutdanningen som det viktigste resultatet av yrkets lave prestisje utenom krisetider, var artikkelforfatterne i *NMT* mer opptatt av at de fleste som tok krigsskoleutdanning neppe så på offisersyrket som en karrierevei på grunn av dårlige arbeidsforhold.

Vekten på det faglige og det institusjonelle, heller enn på det personlige, i diskusjonen om sosiale spørsmål gjaldt ikke for militærhistoriske artikler. Offiserenes betydning i fortidens samfunn, og deres problemer med å få endene til å møtes den gangen også, diskuteres uten at det militærfaglige trekkes inn i særlig grad. Flere artikler viser også offiserene som en egen gruppe i fortidas samfunn, med tradisjoner og felleskapsbånd. Siden dette var en vanlig trend i *NMT* må en gå ut i fra at offiserenes sosialhistorie fenget leserne. Dette kan tyde på at offiserene var interesserte i egen gruppes sosiale liv og ikke bare egen og kollegaenes faglige betydning.

Status kan ha samme betydning som økonomi når en gruppe i samfunnet er misfornøyd med sin situasjon. I *NMT* kommer det ofte fram, direkte eller indirekte, at

³⁹⁴ "Underofficerer – officerer." i *NMT* 1918 s. 540

³⁹⁵ Ibid

³⁹⁶ "Opøving av troppeførere og stabspersonell." i *NMT* 1934 s.300

³⁹⁷ Abrahamsson 1971, ss.119-122

svekkelsen av forsvaret i mellomkrigstiden også brakte med seg lavere status for offiserene. Nedskjæringer og medfølgende kutt i den militære aktiviteten ble trukket fram som en årsak til dette prestisjetapet, men også de forskjellige antimilitære politiske grupperingene ble sett som en trussel mot offiserenes anseelse. I de fleste artiklene som nevner dette er det likevel forsvarets tap av status som nevnes først, og den sosiale betydningen fenomenet hadde for offiserene som enkeltpersoner kommer i annen rekke. Statuskamp var likevel ikke begrenset til en konflikt med den sivile omverdenen, den gjaldt også offiserene imellom.

Kritikk av generalstaben som organisasjon var tydelig i NMT i perioden. Til tross for at det norske forsvaret rekrutterte bredere til generalstabstjeneste enn det som var vanlig i andre land, må denne kritikken av stabsarbeidet også forstås som en kritikk av stabsoffiserene. I denne sammenhengen blir forsvar av egeninteressen ikke lenger en kamp mot omverdenen men en teigkamp innad i offiserskorpset, hvor intern status var territoriet det ble kjempet om.

I NMT i 1927 skrev major Olaf Siverson en artikkel hvor han la ansvaret for Tysklands nederlag i første verdenskrig på den tyske generalstaben. Majoren skrev at dette var en viktig sak som burde undersøkes nærmere ”... for vårt eget lands skyld”³⁹⁸. Artikkelen tar for seg den tyske generalstabens organisasjon og dens planer for krig, men det viktigste budskapet var hvordan en ensrettet generalstab kan ha en negativ virkning på militær og politisk beredskap. Major Siverson mente tydeligvis at dette også gjaldt Norge. At slike tanker kom på trykk i et tidsskrift som sto generalstaben nært kan være et tegn på at denne mistilliten til stabsarbeidet må ha hatt en viss forankring i offiserskorpset, og derfor ikke kunne ignoreres av redaksjonen.

Offiserer med betydelig fartstid i generalstaben i Oslo var også i tjeneste utenfor hovedstaden, så det er rimelig å anta at avstanden mellom stabsoffiserer og andre offiserer ikke kan ha vært stor. Et skille mellom stabsoffiserer og offiserer utenfor stabene er likevel synlig. I en artikkel om rekruttskoleforstanderens posisjon i rekruttskolearbeidet nevnte oberstløytnant Gerner ”... stabsoffiseren som i lengre tid har vært borte fra troppsarbeidet..” og som i arbeidet med rekruttene kan trenge råd fra ”... den eldre, drevne kompanichef...”³⁹⁹. Et annet eksempel på distanse mellom stabsoffiserer og andre offiserer er en artikkel skrevet av Major Viken NMT i 1928, om den pågående fornorskingen av militærspåket. I følge ham ble dette arbeidet drevet på en tilfeldig måte, og han lot skinne igjennom at dette var den militære ledelsen i Oslo sin feil. Majoren påpekte riktignok at det var ”... lenge siden jeg var

³⁹⁸“Systemet.” i *NMT* 1927 s.777

³⁹⁹ “Rekruttskoleforstanderen.” i *NMT* 1929, s.375

så nær ”centrum” at jeg hadde noen føling med arbeide og plan der”, men at det på avstand virket som om den militære språksaken ”... for tiden driver omkring i en planløshetens chance-seilas”⁴⁰⁰.

Gerner viser til et skille mellom troppsoffiserer og stabsoffiserer, artikkelen til Viken indikerer en opposisjon mellom sentrum og periferi. Begge artiklene formidler en følelse av avstand til stabsoffiserer, at begge artikkelforfatterne var høyere offiserer viser at det ikke bare var et spørsmål om grad men om posisjon. At major Viken skrev sin artikkel i Fredrikstad, og tjenestegjorde i Follo, viser at dette problemet heller ikke gjaldt avstanden til Oslo.

Det viktigste grunnlaget for offiserenes rang i forsvaret var krigsskolen og utdannelsen derfra. At denne både i omfang og kvalitet overgikk den alle andre grupper i forsvaret hadde var offiserene enige om, likeså at rekrutteringskravene skilte den fra annen militær utdanning. Like fullt var det debatter som gikk på hvordan undervisningen ble utført på Krigsskolen, og på hvordan denne preget kadettene og påvirket deres videre karriere i forsvaret. Artikler i *NMT* viser en motsetning mellom de som holdt på harde, kompromissløse holdninger både i utdanning og under øvelser og de som mente at forståelse og samarbeid skapte bedre offiserer og ikke minst bedre arbeidsforhold.

I 1916 skrev redaksjonen at moderne pedagoger svekket den militære utdannelsen, fordi ”... pædagogernes indflydelse er stor, og den middelmaadighetens bøg, som de har ryddet pladsen for ved at fordrive kappelysten, er i god vekst...”⁴⁰¹ Redaktøren i 1916 var oberstløytnant Birger Fredrik Sinding-Larsen, sjef ved infanteriets skyteskole. Han var tydeligvis tilhenger av konkurranse som pedagogisk middel i krigsskolen. Oberstløytnanten var misfornøyd med at uniformsdistinksjoner som skilte ut de beste elevene ble sløyfet, og mente at de som ikke tålte at de beste ble hevet over de andre var ”... anlagt for surhet og anden ukameratslighed...”⁴⁰².

Olaf Valeur skrev ett innlegg i 1916 og var opptatt av kameratskapets betydning under utdannelsen, som han mente ble ødelagt når det ble lagt for stor vekt på å skille elevene fra hverandre. Valeur mente også at de som utmerket seg tidlig fikk en ufortjent fordel på Krigsskolen, og som også kunne bestemme karriereløpet etter fullført skole.^{403 404}

⁴⁰⁰ “Sprog og terminologi.” i *NMT* 1928, s. 434

⁴⁰¹ ”Kappelyst.” i *NMT* 1916, s.542

⁴⁰² ”Kappelyst.” (2) i *NMT* 1916, s.626

⁴⁰³ ”Kameratskap og kappelyst.” i *NMT* 1916, s.622

⁴⁰⁴ Andre artikler i debatten: ”Kappelyst.” Gulbranson i *NMT* 1917, s.46; ”Kappelyst” Viken i *NMT* 1917, s.50

Tekster som omhandlet ikke-offiserer i forsvaret var også farget av statuskamp. Dette gjaldt særlig underoffiserene som i motsetning til menige hadde en tilknytning til forsvaret av samme type som offiserenes. Tanken om at underoffiserer og offiserer egentlig tilhørte samme gruppe, med forskjellig grad men ikke av forskjellig stand, ble slått fast på politisk hold da befal ble felles betegnelse på begge kategoriene i 1930, som en følge av forsvarsordningen av 1927.

I *NMT* er det liten sympati for tanken om at underoffiserene kunne være offiserenes likemenn. Artikkelen av oberst Lars Mjelde i 1918 var et svar på en artikkel opprinnelig trykket i *Tidens tegn*, siden inntatt i *Underofficersbladet*, hvor oberstløytnant Kjerulf i 6. divisjon foreslo å gjøre dyktige underoffiserer til kapteiner for å bøte på mangelen på kompanisjefer i 6. divisjons distrikt. Mjelde omtalte her underoffiserene på en krass måte.⁴⁰⁵ Oberst Mjelde mente at underoffiserenes utdanning ikke tillot dem å utføre oppgavene til en kompanisjef på en tilfredsstillende måte, og at underoffiserene som støttet slike forslag ønsket urettmessig å overskride nødvendige grenser mellom underoffiser og offiser bare for å kunne smykke seg med epåletter. Mjelde mente hele forslaget fikk støtte i *Underofficersbladet* fordi underoffiserene ønsket "... paa en meget billig og letvint maate at skaffe standsforskjellen avveien"⁴⁰⁶.

Obersten avsluttet artikkelen med å foreslå at alle underoffisersskoler ble lagt ned, de var i hans øyne middelskoler som ikke ga verken en tilstrekkelig militær utdanning til å være til nytte for forsvaret, eller en god nok allmenndanning til at underoffiserene kunne hevde å være offiserenes likemenn. For å erstatte det profesjonelle befalet som underoffisersskolene var ment å gi forsvaret, foreslo artikkelforfatteren å gi de beste rekruttene kort befalsopplæring for å kunne bruke disse i kortere eller lengre tid som befal, uten fast ansettelse og uten egentlig selvstendige oppgaver.⁴⁰⁷ Mjeldes språkbruk tyder på at forsvar av offiserenes standsidentitet var viktigst for ham, slik at forslaget om å avskaffe fast ansatte underoffiserer kan leses som et ønske om å kvitte seg med brysomme konkurrenter.

Oberst Mjelde ville løse statuskampen i forsvaret ved ganske enkelt å fjerne underoffiserene som profesjonell gruppe, og på den måten la krigsskoleutdannet befal stå igjen som den eneste betydelige yrkesgruppen i hæren. I et forslag om radikal endring av offiserenes utdannings- og karriereløp i *NMT* i 1922 tok kaptein Hans Hiorth til ordet for en

⁴⁰⁵ "Underofficerer – officerer." i *NMT* 1918 s. 539

⁴⁰⁶ "Underofficerer – officerer." i *NMT* 1918 s. 542

⁴⁰⁷ Op. cit. s.546

annen løsning på statusproblemet.⁴⁰⁸ Hans Hiorth var i likhet med Carl Fleischer opptatt av at et norsk forsvar måtte bygges på norske forutsetninger, som Hiorth regnet som annerledes enn det meste en kunne finne i utlandet både når det gjaldt geografiske forhold og befolkning. Kaptein Hiorth var derimot ingen forsvarer av hærens indre strukturer slik han kjente dem. Han ønsket at den norske offisersutdannelsen skulle trekkes bort fra krigsskolen, og at utdannelsen skulle tilfredsstillende militarsidealet. Kapteinen ville at underoffisersutdannelsen skulle utgjøre grunnutdannelsen for alt befal, og at elevene til krigsskolen skulle rekrutteres blant de beste underoffiserene. Utdannelse på krigsskolen og praksis i troppeavdelinger skulle veksele med hverandre, og befalets karriere og muligheter til høyere militær utdanning skulle være merittbasert og begrenset i tid med klare aldersgrenser.

Kaptein Hiorth var opptatt av at hans modell ville gjøre det lettere å rekruttere offiserer fra andre sosiale lag enn borgerskapet, noe han også ville sikre med rause statlige stipendordninger. Kapteinen, som i 1922 var sjef for 5. divisjons underoffisersskole, var opptatt av at det skarpe skillet mellom offiser og underoffiser var uheldig og i mange tilfeller urettferdig.⁴⁰⁹

Et brudd med krigsskoletradisjonen, som alle norske offiserer uansett posisjon var en del av, ville ha endret offiserskorpsets karakter. Abrahamsson⁴¹⁰ peker på militærakademienes betydning for profesjonalisering av offiserskorps, og hvis krigsskolen mistet sin lukkede karakter ville også offiserene miste sin eksklusive tilhørighet til en faggruppe. Å flytte utdannelsen ut av den tradisjonelle krigsskolen samtidig med å la alle offiserer begynne som underoffiserer ville ha gjort det vanskelig for den norske offisersstanden å hevde seg som egen stand, og det sosiale skillet mellom offiserer og underoffiserer ville ha blitt uklart.

Hiorth må ha vært innforstått med at forslagene hans innebar slike endringer, og han kan tolkes dit hen at han ønsket å oppløse den norske offisersstanden slik den eksisterte på 1920- og 1930-tallet. Hensikten, etter hans egne ord, var å styrke forsvaret ved å skaffe til veie et mer tallrikt og bedre utdannet befal. Kapteinen ville også ha slutt på den tradisjonelle ordningen med fastlønnet befal som levde av sivile biinntekter.⁴¹¹

Paradoksalt kunne Hiorths forslag ha ført til et langt sterkere og bredere militært fellesskap, hvis deltakelse i det sivile livet ville blitt mindre enn før og hvor de heltidsansatte offiserene ville ha vært naturlige ledere. Hiorth ønsket ikke nødvendigvis å øke avstanden mellom det militære og det sivile, og heller ikke å øke offiserenes makt. Hans vekt på bredere

⁴⁰⁸ "Den militære enhetsskole." i NMT 1922 s.558 del 1 og s.618 del 2

⁴⁰⁹ "Den militære enhetsskole." i NMT 1922 ss.563-571

⁴¹⁰ Abrahamsson 1972, s.24

⁴¹¹ Op.cit. s.569

rekruttering til offisersyrket og mer tid i øvelser og i rekruttskoler for alt befall, tyder på at han ønsket å styrke båndene mellom hær og folk. Hiorth brøt ikke militsidealet med sitt forslag.

Mange som skrev i *NMT* var opptatte av forholdet mellom underoffiserer og offiserer, og av den grunn er det rimelig å tro at dette også gjaldt blant leserne og dermed i offiserskorpset. Lars Mjelde og Hans Hjorth fant radikalt forskjellige løsninger på problemet. Begge offiserene fikk sine artikler trykket i *NMT*, så selv om offiserenes status må ha vært viktig for alle offiserer var det trolig ikke enighet om hva denne statusen skulle bygge på.

Oppsummering

Norsk Militært Tidsskrifts betydning som normsetter gjorde bladet til en viktig del av en norsk, militær institusjon i mellomkrigstiden. Tidsskriftets eksistens og særpreg, sammen med den interessen som mange offiserer med forskjellig posisjon og med forskjellig bakgrunn viste som bidragsyttere, er i seg selv et argument for at en egen militær institusjonskultur var levende i Norge i mellomkrigstiden. Det store mangfoldet som preget artikler og innlegg i *NMT* i perioden tyder samtidig på at både institusjon og institusjonskultur ikke kan ha vært homogen.

Når tekster i et tidsskrift bryter med dominerende normer kan det være tegn på åpenhet og selvtillit, men det er så store forskjeller i doktriner og meninger og så mange debatter med sterke meningsutvekslinger at ingen uttalte, militære doktriner eller normer var enerådende i *NMT*. Det er sannsynlig at hvis redaksjonen i *NMT* godtok artikler som brøt med det en rimeligvis kan regne som redaksjonens egne holdninger, så var det fordi uenigheten blant offiserene var så stor på så mange områder at det ikke var mulig å skjule dette i tidsskriftet. Dette må ha svekket *NMTs* rolle som normgivende organ, noe som i seg selv svekker ideen om det norske forsvaret som en sterk institusjon. Offiserskorpsets selvstendige ansvar for å opprettholde riktige, profesjonelle holdninger så ut til å svikte, all den stund uenigheten var så stor. Perlmutters kollega-gruppe spilte ikke sin rolle, eller den var ikke sterk nok.

Forsvaret i mellomkrigstiden er blitt beskrevet som et konkurransepreget miljø, hvor offiserene likte å tydeliggjøre andres feil og gjerne viste skadefryd. En slik tradisjon kan være årsaken til den krasse tonen som ofte er synlig i ordskiftet. Selv om dette var tilfellet forble den faglige uenigheten stor, og mangelen på respekt for hierarkiet var framtrædende. Når omgangstonen i et normsettende militært tidsskrift ikke passet med militær disiplin, var det et tegn på at de militære normene var svake også offiserene imellom.

I det kulturelle perspektivet⁴¹² var normene slik de kom til uttrykk i *NMT* ikke egnet til å skape en sterk organisasjonskultur. Betydningen av et nasjonalt forsvar, forsvarssakens edelhet og offiserenes viktige posisjon som nasjonens forsvarere er derimot noe alle artikkelforfattere ser ut til å være enige om. Disse grunnleggende ideene var egnet til å gi et solid grunnlag for en militær institusjon, men felles doktriner til å støtte opp under denne ideologien manglet. Troen på spesifikke norske, militære forutsetninger og på nødvendigheten av en ”norsk taktikk” kunne ha vært en slik felles doktrine, men i stedet for å utgjøre et felles, faglig grunnlag var disse ideene noe av det som så ut til å splitte norske offiserer mest.

Ideen om en særpreget norsk taktikk så ut til å henge sammen med et forsvar av militære tradisjoner og av hærordningen av 1909. I *Norsk forsvarshistorie bind 3* peker Hobson og Kristiansen på at uenighet om de nye hærordningene i mellomkrigstiden skapte stor uenighet og bitterhet blant offiserene.⁴¹³ Motstanden mot endringene til det verre som så mange offiserer klaget over kunne ha vært et grunnlag for fellesskap, men debattene i *NMT* tyder på at det var mer enn politiske vedtak det var strid om, det var klare skillelinjer mellom det en kan kalle tradisjonister og modernister. Tonen i meningsutvekslingene viser at motsetningene ikke var overfladiske, men stakk dypt nok til å gjøre offiserene uhøflige mot hverandre.

I tillegg til uenigheten rundt grunnlaget for et nasjonalt forsvar, viser tekstene i *NMT* at oppfatningen av offiserenes rolle i forsvaret heller ikke var lik hos alle som skrev i tidsskriftet. Statusproblemer offiserene imellom og i forhold til underoffiserene gir et bilde av usikre offiserer, selv om de nok følte seg som en gruppe med egne tradisjoner. Betydningen av offiserenes historiske arv og deres felles bakgrunn fra krigsskolen var noe mange var tydelig stolte av, men det var også rom i *NMT* for angrep på krigsskolesystemet og på undervisningsmetodene som tradisjonelt ble brukt i offiserenes grunnutdanning.

Artiklene og innleggene i *NMT* viser en sterk følelse av fellesskap bygget på ideen om et nasjonalt forsvar, noe som peker på at offiserskorpset oppfattet forsvaret som en institusjon de selv hadde et særlig ansvar for. Tekstene viser også store meningsforskjeller mellom offiserene. Disse meningsforskjellene gjaldt sentrale områder for offiserskorpset og for hæren, og de var omfattende nok til å så tvil om hvorvidt norske offiserer var varig preget av en institusjonskultur. Kildene peker ut det norske forsvaret som en institusjon, i motsetning til bare å ha vært en organisasjon, men disse kildene viser samtidig at det var snakk om en svak institusjon med store, interne motsetninger.

⁴¹² Se Christensen og medforfattere i teoriavsnittet i innledningen

⁴¹³ Hobson2001, s.191

Kapittel 5

Konklusjon

Svar på problemstillingene

I innledningen spør jeg om hva slags forhold det var mellom offiserene og sivilsamfunnet, og om offiserene hadde en oppfatning av forsvaret som kunne være i konflikt med samfunnets interesser. Før jeg kan svare på dette spørsmålet, vil jeg se på de andre problemstillingene fra innledningen.

En av problemstillingene er hva slags trusselbilder kildene viser. Jeg har funnet at offiserene var mest opptatte av ytre fiender, men at de også så for seg trusler i eget land. Ved verdenskrigens slutt ble arbeiderbevegelsens radikalisering en trussel for mange av offiserene, og dette kom tydelig fram i *Norsk Militært Tidsskrift (NMT)*. På 1920- og 1930-tallet ble det ikke skrevet åpenlyst i *NMT* om revolusjonsfare i Norge, trolig fordi emnet splittet offiserene og trolig heller ikke kunne regnes som faglig relevant for fellesskapet. Om arbeiderklassens revolusjonære sinnelag ikke lenger skremte alle offiserene, så overtok nylig ankomne finske innvandrere og kvener trusselrollen, i sammenheng med en frykt for finsk ekspansjonsvilje.

De faglige debattene handlet uten unntak om hva som skulle til for å bekjempe en utenlandsk hær som angrep Norge, og denne hæren ble regelmessig beskrevet som både større, bedre trent og tyngre bevæpnet enn den norske. Ingen diskusjoner om taktikk tok for seg situasjoner som kan likestilles med opptøyer eller bevæpnet opprør.

Ytre trusselbilder som dukket opp i *NMT* var forskjellige av natur. Et generelt trusselbilde var felles, selv som underlag i opphetede faglige diskusjoner. Dette trusselbildet var både konkret, en fremmed hærmakt, og abstrakt, uten klare bilder for hvordan, hvorfra og når trusselen ville inntreffe. Spesifikke trusselbilder bygget på strategiske argumenter, og jo mer presise de var, jo mindre passet de med argumenter i andre artikler. Først gjaldt dette Sverige og Finland, og utover på 1930-tallet kunne en ane konturene av Tyskland som den mest sannsynlige fienden. Et konkret men langt på vei uspesifisert trusselbilde var høylytt og bygget på ideologi, og framstilte Sovjetunionen som Norges og Europas største trussel. Fordi dette trusselbildet så åpenbart var løsrevet fra faglige kriterier skulle en tro at det var framsatt av outsiders i offiserskorpset eller burde ha vært skjøvet til side av redaksjonen. Ingen av delene var tilfellet. Slike artikler og hentydninger var vanlige, og vanligst hos Konrad Sundlo uten at dette hindret ham i å avansere til regimentsjef.

Indre trusselbilder var ikke fraværende i *NMT*, de var derimot få og begrenset i tid. Utvetydige advarsler om revolusjonsfare og undergraving av forsvaret dukket opp bare en gang, i 1918. Artikkelen var imidlertid politisk, operative forhold ble ikke berørt, og en lignende salve ble ikke avfyrt senere i perioden. Antydninger til antimilitaristers og pasifisters skadelige innflytelse på forsvarsevnen var derimot vanlige, uten at det kom nye beskyldninger om revolusjonære tiltak i Norge. Avsky eller frykt for revolusjonære krefter var en del av mange artikler, men de handlet om revolusjon og borgerkrig i utlandet, særlig i Tyskland, Finland eller Russland.

Mange tekster som tok for seg Sovjetunionen viste lignende holdninger. Disse artiklene tyder på at følelsene som støttet opp om revolusjonsfrykt i 1918 ikke forsvant i offiserskorpset, men i *NMT* kom de bare indirekte til uttrykk. Mer varig enn frykten for voldelige tendenser i arbeiderbevegelsen var mistroen til etniske minoriteter i Nord-Norge. Denne mistroen bygget imidlertid mer på ytre trusselbilder enn på indre, mistanken var nok at nyankomne eller langtidsetablerte innvandrere fra Finland kunne komme til å støtte et finsk forsøk på annektere deler av Finnmark, og det indre trusselbildet forsvant når Finland ikke lenger ble regnet som en trussel. Kildene viser mer generelt en manglende forståelse for samiske og kvenske samfunn i Nord-Norge.

Kildene viser at ytre og indre trusselbilder ikke var separate fenomener i *NMT*. Etniske minoriteter som trussel var knyttet til et ytre trusselbilde, og Sovjetunionen som trussel mot Norge var knyttet til ideologi og samtidig til det en rimeligvis kan regne som mistro til den norske arbeiderbevegelsen. Ytre trusselbilder dominerte likevel hele perioden i *NMT*, både når strategi, taktikk og forsvarspolitik ble tatt opp. Over tid er det tydelig at indre trusselbilder mistet betydning utover på 1920-tallet og konkrete ytre trusselforståelser ble stadig sterkere på 1930-tallet fram mot krigsutbruddet høsten 1939. Det er rimelig å tro at dette hadde sammenheng både med den innenrikspolitiske utviklingen i Norge og den utenrikspolitiske utviklingen i Europa.

I hele perioden begrunnet offiserene nødvendigheten av et sterkt forsvar med fremtidige trusler om krig. Dette tyder på at de var pessimister når det gjaldt freden, i tråd med ett av punktene i Abrahamssons militære tankesett. Nedrustning, internasjonalt samarbeid og pasifisme kunne omtales med respekt, men ble gjerne avvist som grunnløs eller overdreven optimisme. Konkret tro på krig var likevel ikke synlig før mot midten av 1930-tallet. Faginteresse så ut til å være en like stor motivasjon bak klagen om nedprioritering av forsvaret som en tro på nært forestående krig, så alarmisme preget ikke *NMT*. Et unntak var

omtalen av Sovjetunionen, der var alarmisme alminnelig. Til gjengjeld var denne alarmismen mer ideologisk enn faglig betont.

Jeg har også definert kontakten mellom sivile og militære som en problemstilling. Sivile ble som regel beskrevet som sympatiske og blide. I ett tilfelle skjedde møtet mellom militære og sivile i forbindelse med en sosial konflikt, og tonen i artikkelen var nøktern og upartisk i forhold til de sivile partene i konflikten. Hærens rolle som sikringsstyrker eller ordensvern ble meget sjeldent berørt i *NMT*, også kritikk av slike oppdrag var lavmælt. Jeg er kommet fram til at dette sannsynligvis skyldtes at temaet var omstridt i offiserskorpset og derfor ubehagelig. Det var også unødvendig konfliktstoff for offiserskorpset siden det kunne defineres som et sivilt og ikke egentlig militært anliggende.

Omtale av rekruttene er delt. Noen offiserer mente pliktfølelsen og disiplinen var mangelfull, andre så med begeistring på rekruttskolen som en sjanse til å fremme forsvarsviljen i folket. De fleste som skrev om rekruttskolen var positivt innstilt til de vernepliktige, og flere følte trang til å påpeke at ulik sosial bakgrunn ikke bestemte kvaliteten på soldatene. Det var ikke enighet offiserene imellom om hva som var korrekt disiplin, verken som form eller som effekt. Kildene viser at noen holdt på en sterk disiplin i tråd med kontinentale tradisjoner, andre tok avstand fra streng, formell disiplin og var mer opptatt av å være pedagoger. Mange av offiserene levde opp til Abrahamssons militære tankesett ved å regne streng disiplin som grunnleggende for deres gjerning som offiserer. Andre la mindre vekt på det. Det er rimelig å tro at alle ønsket å ha autoritet som offiserer, men det er åpenbart at ikke alle trodde at disiplin var nødvendig i alt.

Skepsis til sivil militærtrening var utbredt, og lite ble skrevet om praktiske tiltak for å styrke forsvarsevnen utenfor forsvarets egne institusjoner. De eneste av disse norske organisasjonene som nevnes i *NMT* i mellomkrigstiden var Norges Forsvarsforening (NFF) og skytterlagene. NFF ble lite omtalt, og da var det betydningen av foreningens propagandaarbeid som ble framhevet. Foreningen ble rost som en motvekt til pasifisme og antimilitarisme i samfunnet. Verdien av skytterlagene var omstridt blant offiserene, et tradisjonelt syn på infanteriets oppsetning og funksjon sammenfalt gjerne med et ønske om å styrke samarbeidet mellom skytterlagene og Forsvaret. Verken Samfunnshjelpen eller Samfunnsvernet nevnes i *NMT* i perioden. Jeg er kommet fram til at grunnen til at disse organisasjonene ikke ble nevnt, er at de var politisk kontroversielle innad i offiserskorpset. Denne hypotesen styrkes av at heller ikke Leidangen beskrives i *NMT*, en utelatelse som best kan begrunnes ut i fra politiske motiver.

Skillet mellom den sivile og den militære sfæren var uklar i mange artikler i *NMT*, det er vanskelig å se en klar grenseoppgang som gjaldt alle offiserer. Det beste eksempelet på dette er idretten. Konkurransedrett ble av noen utpekt som en rival til militære øvelser og som en trussel mot militære holdninger. Fysisk aktivitet var bra for folket og forsvarsevnen, men idrett for idrettens skyld måtte holdes unna det militære domene. Noen offiserer hadde derimot problemer med å skille det militære fra det sivile, og de mente at militær og sivil idrett skulle påvirke og styrke hverandre. I *NMT* er det en klar vilje til å holde på militære former, men en tydelig forankring i det sivile samfunnet skinner ofte igjennom når sivilt liv og sivile aktiviteter behandles i tidsskriftet.

I innledningen spør jeg om hva offiserenes politiske og ideologiske holdninger var. Politiske ytringer i kildene viser, som en kan forvente, at offiserene sognet til den borgerlige siden av politikken. Spennet i disse ytringene går fra ytterste høyre til det radikale Venstre, i tråd med dominerende politiske holdninger i borgerskapet og i middelklassen forøvrig. Klart utpenslede fascistiske holdninger er sjeldne, det samme er uttalt sympati for norske politikere på ytre høyre fløy. Kilder som viser høyre-radikale holdninger og støtter utenlandske høyre-radikale regimer er likevel ikke sjeldne. En mer sentrums- og venstreorientert holdning er synlig i artikler som fremmet venstrenasjonale kampsaker som avholds- og målsak og i tekster som avdramatiserte politiske konflikter og viste tro på at politiske motsetninger kan løses demokratisk. Offiserene tilfredsstilte tilsynelatende et annet av punktene i Abrahamssons militære tankesett, politisk konservatisme. Det politiske spennet som er synlig i *NMT* er likevel for stort til å kunne regnes som en felles politisk holdning, og det er ikke rimelig å tro at offiserenes politiske ideer primært ble bestemt av deres yrke.

En eksaltert militarisme, med vekt på militære idealers opphøyde verdi og heltemot, er tilstede i kildene og kan spores i hele perioden. Disse uttrykkene sammenfaller med militarisme av Berghahns første type, med et ønske om å vekke idealistiske følelser for Forsvaret i folket og en vilje til å holde stolte myter om norsk krigshistorie levende. En motvilje mot krig og en realistisk beskrivelse av krigens ødeleggelser er samtidig tydelig *NMT*. Det sivile samfunnets vekt i artiklene og en i hovedsak nøktern tilnærming til krig gjør at kildene ikke tegner et bilde av norske offiserer som var preget av en dominerende, militaristisk ideologi.

Nasjonen og nasjonalisme er i ulik grad en del av de fleste artikler som ikke er snevert tekniske. Selv om det nasjonale uttrykkes forskjellig er nasjonen og et nasjonalt forsvar en ideologisk fellesnevner, og offiserene oppfylte Abrahamssons forventning til nasjonalisme som en felles norm for offiserer.

Hvorvidt offiserene var en del av en sterk institusjon er et spørsmål i innledningen. Jeg har funnet at selv om offiserene hadde en felles profesjonell bevissthet, og var klar over at de delte interesser som i stor grad var truet, så viser kildene en svak fagkultur. En sentral norm som respekt for hierarki offiserene imellom var svak, og faglige fronter var steile. Det var ikke bare snakk om uoverensstemmelser slik en kan forvente i et fagtidsskrift, kildene viser tegn til grunnleggende uenighet om hva slags taktikk og strategi det norske forsvaret skulle tuftes på. Noen forskjeller kan skyldes ulikt faglig nivå, i seg selv et tegn på en svak institusjon, men også faglig sterke offiserer var kraftig uenige i viktige spørsmål. Interessen for *NMT*, både blant skribenter og lesere, viser et behov for samhørighet blant offiserene, men felles faglig- eller sosial kultur var trolig ikke et egnet grunnlag for en korpsånd.

Kildene viser mye misnøye med og også mye kritikk av politikere, politiske og faglige bevegelser og alle som ikke likte forsvaret. Denne misnøyen utviklet seg likevel ikke til en felles, alvorlig samfunnskritikk, og kildene viser politiske meninger som tilsvarte spennet i borgerlig politikk i mellomkrigstiden. Skepsis til militærkritikere og til politiske organisasjoner på venstresiden var utbredt, men respekt både for styreform og for sivilbefolkning var alminnelig. Det er sannsynlig at mange av de offiserene som hadde sympati for høyreaktivistiske ideer eller var tilsluttet høyreekstreme bevegelser ikke ønsket å gi uttrykk for dette i *NMT*. Dette kan ikke skyldes sensur eller at det på annen måte var umulig å få antatt tekster med slikt innhold, for artikler med støtte til høyreekstreme regimer i utlandet eller med høyreekstreme ideer rettet mot norske forhold kom på trykk. Det er sannsynlig at hensynet til fellesskapet hemmet uttrykk av politiske ideer og holdninger som var kontroversielle, på samme måten som kontroversielle organisasjoner ikke ble omtalt.

Forsvar av landet mot ytre fiender var offiserenes felles oppgave, som alle offiserer forholdt seg til. *NMT* var en viktig faglig arena, og jeg vil påstå at tidsskriftet også fungerte som en sosial møteplass. Det faglige fellesskapet var åpent og faglige konflikter var vanlige. Faglig uenighet kunne offiserene leve med uten at fellesskapet sprakk, fordi denne uenigheten var militær og dermed noe unikt som offiserene hadde til felles. Åpenlyse konflikter om samfunnsspørsmål kunne ha ødelagt *NMT* som møteplass, fordi i denne typen konflikter var offiserene ikke lenger bare militære. Kilder som viser meninger utover strengt faglige vurderinger indikerer at offiserenes meninger om samfunnet tilsvarte deres meninger som sivile, og som sivile representerte de hele spekteret av sosialt konservative og borgerlige nordmenn.

Kildene viser et offiserskorps som ikke fullt ut tilfredsstilte Abrahamssons militære tankesett. De var nasjonale, de var pessimister, alle var ikke alarmister i hele perioden, de var

ikke klart konservative og de var ikke alle like autoritære. Perlmutterers profesjonalisering gjennom sosialisering var svak og konfliktfull i kildene, en kan se konturene av en kollega-gruppe som forsøkte å prege fellesskapet uten å lykkes hele tiden. Kildene viser ikke et offiserskorps som kollektivt tilfredsstilte Huntingtons profesjonalismebegrep, både fordi de ikke var faglig samstemte og fordi de så åpenbart var opptatte av samfunnet rundt dem. På grunn av dette er det vanskelig å se konturene av en korpsånd, og i det perspektivet var ikke offiserene bundet bare til det skjelettet som var Forsvaret. Kildene peker på offiserer som var knyttet til forsvaret, men uten å være løsrevet fra det sivile samfunnet. Jeg finner av den grunn at det var vanskelig for offiserskorpset å ha holdninger til det sivile samfunnet som stred med hva samfunnet forventet av dem, for offiserene var en del av det sivile samfunnet selv.

Funnene i lys av litteraturen

Tom Kristiansen viser til at det mot slutten av 1800-tallet oppsto en motsetning i Forsvaret mellom nasjonale tradisjoner, som la vekt på hærens forankring i folket, og ny teknologi og militærvitenskap som var opptatt av funksjonalitet og effektivitet. Dette skillet førte til konflikter og forklarer mye av motstanden mot reformer i mellomkrigstiden.⁴¹⁴ Jeg har funnet lignende konfliktlinjer, som er synlige i faglige debatter i *NMT*. Kristiansen legger vekt på at dette skillet ble skapt av profesjonaliseringen og av teknisk modernisering. Kristiansen gir inntrykk av at det var en elite av profesjonaliserte, høyere offiserer som drev endringer igjennom på bekostning av mindre profesjonelle kollegaer lavere på rangstigen. Hans eksempel på motstand mot det teknokratiske forsvaret er da også en underoffiser i ingeniørvåpenet.⁴¹⁵

Kildene i denne oppgaven tillater et litt annet bilde. Flere av eksponentene for en egen norsk taktikk, en debatt der det nasjonale sto mot det allment militærvitenskapelige, var høyere offiserer. Deres motstandere hadde stor faglig argumentasjonsevne, men det var faglig sterke offiserer også blant de som holdt fast på at det var grunnlag for en egen norsk kampmåte. Carl Fleischer skiller seg ut som en av de faglig sterkeste bidragsyterne til *NMT*, men var også en konsekvent forsvarer av nasjonale, militære tradisjoner. Profesjonaliseringen av Forsvaret og den teknologiske utviklingen gir ikke noen fullstendig forklaring på hvorfor konflikten mellom tradisjonalister og modernister fremdeles var synlig i mellomkrigstiden. På

⁴¹⁴ Kristiansen 2008, s.18 og s.19

⁴¹⁵ Kristiansen 2008, s.19

begge sider av skillet var det krigsskoleutdannede offiserer, på begge sider studerte man militærteori og motsetningene var tydelige også i generalstaben og blant landets høyeste offiserer. Sannsynligvis var denne konflikten et resultat av styrken i forholdet mellom samfunnet og militæretaten, som ikke kunne settes ut av funksjon av profesjonalisering og teknikk alene.

Trusselforståelsene i *Tysk trussel mot Norge* tilsvarer i store trekk de ytre trusselbildene jeg har funnet i kildene. Kristiansen er opptatt av hvilken trusselforståelse som preget Forsvarets ledelse og regjeringen, og han skriver at den norske forsvarsledelsen ikke opplevde Sovjetunionen som en direkte militær trussel for Norge før Vinterkrigen⁴¹⁶. Dette stemmer med hvordan Sovjetunionen ble framstilt i *NMT* når faglig, rasjonell argumentering lå til grunn. Når ideologi og ikke militærfag farget beskrivelsene ble Sovjetunionen framstilt som en aggressiv fiende. Kristiansen forklarer at mange offiserer kunne frykte Sovjetunionen av politiske grunner⁴¹⁷, noe som er åpenbart også i *NMT*. Sett fra grunnplanet må Sovjetunionen likevel ha vært en reell militær trussel for mange offiserer. Denne trusselen var ideologisk skapt, og dermed ikke felles for alle på grunn av de store politiske forskjellene i offiserskorpset, men må ha hatt en virkning på mange enkeltoffiserers forhold til samfunnet.

Militæretaten og "den indre fiende" og *Norsk forsvarshistorie, total krig, nøytralitet og politisk splittelse* har mange problemstillinger felles med denne oppgaven. At min vinkling er annerledes betyr at jeg har kommet fram til litt andre svar. Nå er det slik at Nils Ivar Agøy på den ene siden og Rolf Hobson og Tom Kristiansen på den andre siden heller ikke har sett ting fra samme vinkel og naturlig nok heller ikke er kommet fram til de samme svarene. Dette har de ikke overlatt til leserne å finne ut av, de har selv understreket det kraftig i en polemikk dem imellom. Jeg vil prøve å gjøre rede for hvordan mine funn skiller seg fra disse to bøkene, og samtidig peke på hva jeg mener er en fornuftig tolkning av deres uenighet.

Det jeg oppfatter som Nils Ivar Agøys hovedtese er at de store beredskapsplanene mot indre fiender som han har avdekket var forbundet med en fokusendring fra ytre til indre fiender, som førte til at Forsvaret endret yrkesforståelse fra klassisk profesjonalisme med vekt på ytre fiender til Alfred Stepans ny-profesjonalisme med vekt på indre fiender.⁴¹⁸ Agøy går her fra undersøkelser av detaljerte planer utarbeidet av generalstaben, og studier av hvordan

⁴¹⁶ Kristiansen 2008, s.71

⁴¹⁷ Op. cit. s.69

⁴¹⁸ Agøy 1997 ss. 12-14,ss.426-429

noen av dem ble satt ut i livet, til generelle spørsmål om Forsvaret i sin helhet og dermed om hele offiserskorpset.⁴¹⁹

Denne oppgaven har som mål å undersøke sider ved offiserskorpset som gruppe og deres forhold til det sivile samfunnet, så det er naturlig å drøfte Agøys forståelse av hvordan dette forholdet utviklet seg. Jeg vil se på Agøys syn på militærets trusselbilder, på hva Agøy skriver om forholdet mellom offiserer og paramilitære organisasjoner og på muligheten for at forsvarets ledelse kunne ha mobilisert sikkerhetsstyrker i stort antall uten godkjenning fra politiske myndigheter.

Agøy påpeker at forsvarets offisielle trusselbilde måtte være ytre fiender, det vil si et forsvar av norsk territorium og norsk nøytralitet i tilfelle krig. Han mener imidlertid at offiserene forandret trusselbildet for egen del, på grunn av mangel på tydelige ytre fiender og en redsel for arbeiderbevegelsen og for revolusjon. Kildene til denne oppgaven indikerer at arbeiderbevegelsen var en bekymring ved verdenskrigens slutt, for så å forsvinne ut av bildet som en konkret og akutt trussel. Alle overveielser av krig, strategi og internasjonal politikk i *NMT* etter 1922 peker klart på et fokus på ytre fiender.

Agøy skriver at militær praksis i form av våpen og ferdigheter ikke sier noe om trusselbilder fordi våpen og ferdigheter duger ganske likt mot indre og ytre fiender.⁴²⁰ I Norge var militær praksis i hovedsak befalsøvelser og rekruttskoler mellom 1922 og 1937, ellers var offiserenes arbeid med taktikk og avdelingsvåpen mest teoretisk. Alle diskusjoner og artikler som omhandler våpen og taktikk i *NMT* handler om hvordan Forsvaret skulle kjempe mot en moderne, utenlandsk hær. Agøy trekker fram Akershus Kommandantskaps direktiver for gatekamp fra 1920⁴²¹ og Gardens instruks for gatekamp fra 1933 som et eksempel på hvordan Forsvaret ville forberede seg på en kamp mot sivile i Norge.⁴²² Diskusjonene i *NMT* handlet imidlertid om helt andre ting, om kampformer som ikke hadde noe å gjøre med indre opprør eller strid i urbane områder.

Hverken Forsvaret eller offiserene i sin alminnelighet var interesserte i å utvikle operativ kapasitet til å bekjempe indre opprørere, på bekostning av å lære rekruttene å slåss mot fullt oppsatte militære styrker. Dette betyr ikke at de ikke kunne bruke avdelingene til slikt, men det viser at forsvarets fokus på taktikk uten tvil handlet om ytre fiender, slik en kan

⁴¹⁹ Agøy insisterer i "Skjellsord og stråmenn, men ingen svar" i *Tidsskrift for Samfunnsforskning nr 2, 2002*, s.277 på at han *ikke* mener at indre fiender for militæretaten fikk rang over ytre fiender i mellomkrigstiden, fordi han i sin bok (Agøy 1997) skriver at dette spørsmålet ikke lar seg avgjøre. Drøfting og teori handler likevel i så stor grad om hvorvidt dette kan ha skjedd at det er rimelig å regne dette spørsmålet som en hovedtese i boken.

⁴²⁰ Agøy 1997, s.420

⁴²¹ Op. cit. s.181

⁴²² Op. cit. ss.282–283

forvente og slik Agøy også understreker at det måtte være av politiske grunner.⁴²³ Agøy mener imidlertid at offiserene hadde en skjult agenda, et alternativt trusselbilde som forklarer at planene for indre sikkerhetsberedskap var så omfattende og la beslag på så mye av Generalstabens tid.⁴²⁴ Agøy har konsentrert sine undersøkelser rundt Generalstabens arkiver og kontakter mellom de regionale stabene og Oslo. Det er grunn til å påpeke at arbeid med beredskapsplaner ikke i seg selv sier noe om eventuell bruk eller misbruk av disse planene. Det svekker også Agøys tolkning at han ofte tyr til de samme personene når han vil vise en aktivistisk eller alarmistisk holdning i forsvarrets ledelse.⁴²⁵ Nå kan en tenke seg at Generalstaben og andre deler av det sentrale, militære lederskapet var preget av sterk revolusjonsfrykt, eller var opptatt av å legitimere seg selv gjennom arbeidet med indre fiender. Det militære miljøet i Oslo utgjorde likevel ikke Forsvaret og heller ikke offiserskorpset. Agøy generaliserer og skriver blant annet:

Det konstitutive elementet var de fastlønte offiserene, de som brukte hele sin arbeidskraft på militære formål. Hva brukte de militære stabene tiden sin til?⁴²⁶

Agøy slutter at fastlønt betyr heltidslønt, og at heltidslønt var det samme som stabsarbeid. Det store flertallet av den delen av offiserskorpset som var nødvendig for å sette opp operative avdelinger var ikke fast knyttet til Generalstaben eller divisjonsstabene. I mellomkrigstiden hadde stadig færre fastlønte offiser heltidsstilling og blant offiserer som deltok i skoler eller øvelser var det en god del som ikke regnet seg selv som fastlønte.

For å få fram offiserskorpsets trusselbilder må en se på det som bandt offiserene sammen, ikke spekulere på hva stabene trodde på. Hvis Forsvaret hadde en skjult trusselforståelse som bestemte dets opptreden, så må denne forståelsen ha vært alminnelig blant offiserene. Funnene i denne oppgaven indikerer sterkt at hverken Forsvaret eller offiserskorpset skiftet fokus fra ytre trusler til indre trusler i mellomkrigstiden.

Agøy har påvist at et antall offiserer oppfattet arbeiderbevegelsen som en fiende av samfunnet, og derfor var ivrige på at Forsvaret skulle ta ansvar og demme opp for den revolusjonære trusselen. Dette er tydelig også i *NMT*, for selv om indre trusselopfatninger forsvant fort etter krigen var det utbredt mistro til arbeiderbevegelsen i artikler og innlegg.

⁴²³ Agøy 1997

⁴²⁴ Agøy 1997, ss.420-425

⁴²⁵ Menn som generalstabsoffiseren Adolphe Fredrik Munthe og generalmajor Carl H. Gulbranson går ofte igjen i Agøys fremstilling. De var begge på hvert sitt vis politiske aktivister, og neppe representative selv for offiserer i den sentrale ledelsen.

⁴²⁶ Agøy 1997, s.421

Agøy trekker fram redselen for Sovjetunionen som en drivkraft⁴²⁷, mens Tom Kristiansen viser at Sovjetunionen rangerte lavt blant Forsvarets strategiske trusselbilder⁴²⁸. Denne tosidigheten er tydelig i *NMT*. Sovjetunionen var på den ene siden ingen realistisk fiende militærfaglig sett, men på den andre siden en stor trussel når ideologi tok overhånd. Det er sannsynlig at de som så Sovjetunionen som en trussel også var de mest skeptiske til den norske arbeiderbevegelsen. Agøy tar feil når han gir inntrykk av at det er en selvfølge at denne redselen preget hele offiserskorpset, Kristiansen overser at Sovjetunionen som trusselbilde hadde en reell betydning i offiserskorpset.

Agøy framlegger som sannsynlig at de forskjellige paramilitære organisasjonene på høyresiden både hadde støtte fra forsvarlets ledelse og fra offiserskorpset. Han viser til at mange ledere i disse organisasjonene var offiserer, og særlig Samfunnsvernet fant hjelp og assistanse innenfor Forsvaret.⁴²⁹ Igjen generaliserer han, at disse borgervernene fant sympati og venner innenfor forsvaret betyr ikke at hele forsvarlets ledelse eller offiserskorpset i sin alminnelighet var tilhengere av disse. Agøy legger vekt på at kildene ikke viser nedlatende holdninger til private vern blant norske offiserer på begynnelsen av 1920-tallet.⁴³⁰ Det som preger omtalen i *NMT* av norske borgervern og av organisasjoner som drev med militær opplæring i Norge er at de ikke omtales, med unntak av skytterbevegelsen. Det som preger offiserenes omtale av frivillig militær opplæring i tidsskriftet er at den var svært begrenset og gjennomgående negativ. I følge kildene til denne oppgaven var nettopp nedlatende holdninger til privat militær virksomhet blant offiserskorpsets felles normer.

Selv om norske organisasjoner ikke omtales i *NMT*, er sympati og interesse for borgervern og paramilitære organisasjoner sporbare i omtalen av utenlandske paramilitære organisasjoner med konservativt og høyreaktivistisk preg. Den ene artikkelen som foreslo å opprette en ny, frivillig militær organisasjon var skrevet av en sivilist. Jeg hevder i denne oppgaven at årsaken til at norske væpnede organisasjoner ble så lite omtalt i *NMT* var at det var et omstridt tema blant offiserene. Det er ikke utenkelig at den samme forklaringen gjelder for forsvarlets ledelse, også der var det sannsynligvis en betent sak. At saken var omstridt forklarer ikke hvorfor vernene heller ikke ble åpenlyst fordømt i *NMT*, sett i lys av at kritikk av forsvarlets innblanding i sosiale konflikter forekom.

Agøy påpeker at det norske offiserskorpset var uvanlig godt integrert i det sivile samfunnet. Han trekker igjen en generell slutning, og ser ut til å anta at offiserskorpset

⁴²⁷ Op. cit. s.433

⁴²⁸ Kristiansen 2008 s.69

⁴²⁹ Agøy 1997, ss.206-215

⁴³⁰ Agøy 1997, s.206

identifiserte seg med de eiendomsbesittende klassene og derfor var naturlige støtter for borgervernene.⁴³¹ Jeg har funnet at offiserene delte en politisk tilhørighet på borgerlig side, men i hele spekteret av borgerlig politikk. De som hadde en konservativ, reaksjonær eller høyreaktivistisk profil kan ha vært aktive i borgervern, de som soknet til moderate, liberale eller radikale ideer holdt seg trolig for det meste borte fra dem. En kan tenke seg at begge grupper ville unngå en konflikt om vernene som kunne ha splittet det faglige fellesskapet offiserene tross alt hadde. Lignende årsaker kan forklare regjeringen Mowinckels unnvikende holdning da Samfunnsvernet fikk status som reservepoliti i 1928, å tvangsoppløse vernet ville ha splittet den borgerlige siden i politikken ytterligere.

Hvis Agøys forslag om at offiserskorpset i Norge adopterte en ny-profesjonell grunnholdning er riktig, er det ikke nok at de skiftet trusselbilde. Dette skiftet må ha fått dem til å søke en større politisk rolle. Agøy stiller spørsmålet om Forsvarets beredskap mot indre trusler var tilstrekkelig underlagt politisk kontroll. Han svarer nei og påstår at hvis viljen var der kunne den militære ledelsen handle utenfor politisk kontroll.⁴³² Det er rimelig å forstå Agøy dithen at den militære ledelsen av Forsvaret kunne ha begått statskupp hvis den hadde villet det. Agøy ser på Regjeringens mulighet til å kontrollere hva Forsvarets ledelse gjorde, etter min mening er et like relevant spørsmål i denne sammenhengen hvilken mulighet Kommanderende general og Generalstaben hadde til å mobilisere sikkerhetsstyrkene uten politisk godkjenning for deretter å få dem til å begå ulovligheter.

I Agøys innledning viser han til Katharine Chorley som legger vekt på at det er offiserenes holdninger som er bestemmende for militære aksjoner, og at soldater sjelden nektet å utføre orde.⁴³³ I den grad det ville vært mulig å få soldater til å møte opp for å følge ordre⁴³⁴, ville det vært det regionale og det lokale offiserskorpset hvis holdninger var avgjørende, ikke holdningene i Generalstaben. Funnene i denne oppgaven viser at politiske og ideologiske holdninger blant offiserene ikke ville ha vært et tilstrekkelig grunnlag for å sikre en effektiv ulovlig mobilisering. Agøy legger vekt på at det norske offiserskorpset skal ha blitt mer homogent etter hvert som stillingene ble færre og arbeidsvilkårene dårligere.⁴³⁵ Kildene til denne oppgaven viser et offiserskorps som ikke var homogent, og ensretting og samhold ble neppe styrket av at noen mistet jobben og andre fikk redusert stilling.

⁴³¹ Op. cit. s.206 og s.207

⁴³² Agøy 1997, s.436 og s.437

⁴³³ Op. cit. s.3 og s.4

⁴³⁴ Det var ikke nok stående tropper i Norge til å begå statskupp og ta kontroll i landet samtidig. Innkalte soldater kunne ha nektet å følge ordre ved ganske enkelt ikke å møte opp.

⁴³⁵ Agøy 1997, s.428

Det ville sannsynligvis vært umulig å innkalle nok mannskap til å ta kontroll rundt om i landet bare ved hjelp av befal som Generalstaben og Kommanderende general på forhånd visste at de kunne stole på, og den militære ledelsen må ha regnet med en risiko for borgerkrig hvis de skulle ha prøvd seg på et statskupp lokalisert i Oslo eller bare i deler av landet. For å være sikker på å lykkes med et landsdekkende foretak måtte den militære ledelsen i Oslo ha vært overbevist om at offiserene ville adlyde ordre, selv ulovlige. Det norske forsvaret var en institusjon i krise i mesteparten av mellomkrigstiden, med svake bånd mellom ledelsen i sentrum og grunnplanet rundt om i landet. Denne oppgaven har vist at den norske hæren hadde en svak institusjonskultur og at offiserenes faglige felleskap ikke ga grunnlag for en sterk korpsånd. Uten hverken en sterk institusjon eller en solid korpsånd å stole på, er det rimelig å tro at Generalstaben ikke kan ha regnet med blind lydighet hos offiserene. Det er derfor sannsynlig at den militære ledelsen bare ville ha gått til selvstendig mobilisering hvis de sivile myndighetene allerede var eliminerte av ytre eller indre fiender.

Sett under ett er det lite fruktbart å anvende Alfred Stepans teori om ny-profesjonalisme på det norske offiserskorpset og det norske forsvaret i mellomkrigstiden, og det er heller ikke rimelig å regne med at Forsvarets omfattende beredskapsplaner mot indre fiender kunne ha vært et grunnlag for statskupp.

I debatten mellom Nils Ivar Asgøy på den ene siden og Rolf Hobson og Tom Kristiansen på den andre i Tidsskrift for Samfunnsforskning i 2002 og 2003 er det klare motsetninger. Agøy insisterer på at de to andre neglisjerer den indre fiendens betydning for Forsvaret i mellomkrigstiden, Hobson og Kristiansen mener at Agøy misforstår militæretatens virkelighet i mellomkrigstiden og overdriver fokuset på ”den indre fiende”. I deres tilsvarende svar til Agøy går de langt i å vise at de kjenner emnet og kan drøfte det, uten å nærme seg Agøy når det gjelder indre truslers betydning for Forsvaret i perioden.⁴³⁶

Nå er det ikke Hobsons og Kristiansens svar til Agøy som bør ligge til grunn for en kritikk av deres framstilling av Forsvarets forhold til politisk strid og indre beredskap, men deres drøyt 13 spalter om emnet i *Norsk Forsvarshistorie Bind 3*⁴³⁷ som er en introduksjon til emnet for mange lesere. Fremstillingen går igjennom de fleste sidene av problemstillingen, men Agøy har nok rett i at den med fordel kunne vært både dypere og bredere anlagt. Hobson og Kristiansen går ikke inn på at politi- og sikringsoppgaver i perioder kunne utgjøre en betydelig del av Forsvarets magre operative virksomhet i perioden, og at disse oppdragene kunne virke forstyrrende inn på for eksempel rekruttskoler. Et annet eksempel er måten de

⁴³⁶ Hobson 2003, s.249

⁴³⁷ Hobson 2001, ss.163-170

behandler *Gardens Håndbok for gardens sikringstjeneste* på. Det er rimelig å anta at den ikke hadde noen stor betydning, men den var ikke en del av "... en endeløs rekke av reglementer som var ment å regulere alle sider ved Forsvarets virksomhet."⁴³⁸ Agøy viser hvordan sjefen for 2.Divisjon reagerte på håndboken med å forelegge den for Kommanderende General.⁴³⁹ Selv om den senere ble tatt i begrenset bruk var den sannsynligvis et resultat av et særlig initiativ. Ved å bagatellisere denne instruksens betydning har Hobson og Kristiansen også gått glipp av en anledning til å undersøke grunnlaget for et slikt utslag av aktivisme innenfor forsvarrets rekker.

Hobson og Kristiansen kunne med fordel ha brukt flere spalter på Forsvarets indre beredskap og deltakelse i sosiale konflikter, og basert en større del av framstillingen på arkivarbeid, uten at dette ville ha endret verkets fokus. Agøy på sin side har rimeligvis trukket for vidtgående slutninger ut i fra de kildene han har undersøkt og beskrevet. Selv om de ikke har den samme innfallsvinkelen har de to bøkene mye til felles, og er egnet til å leses i sammenheng. De har også til felles at de ikke behandler Forsvarets karakter som militforsvar på en god måte. Agøy ser ikke ut til å ha forstått på hvilken måte militorganisasjonen preget både hær og offiserer, mens Hobson og Kristiansen hovedsakelig har lagt vekt på hvordan militstrukturen svekket forsvaret og reduserte effektiviteten.

Både Agøy og Hobson og Kristiansen behandler forsvaret i et ovenfra-og-ned perspektiv. En nærmere undersøkelse av den norske militstradisjonen ville gjøre det enklere å forstå forsvarets og offiserenes forhold til det sivile samfunnet i perioden, og også å finne de kvalitetene ved militstruktur og -tanke som fikk så mange offiserer til å forsvare dem.

Funnene i en historisk kontekst

Mellomkrigstiden var en tid med store endringer i Norge. Et håp om og en tro på at en fredsæra skulle gjøre slutt på krigene i Europa ble avløst av ny krigsfrykt, motsatt ble en av de mest urolige periodene i nyere norsk innenrikshistorie etterfulgt av en betydelig avspenning mellom sosiale klasser og politiske partier. I Europa ble krigstretthet avløst av ny, febrilsk opprustning, og politisk radikalisering førte demokratiet i Vest-Europa over på defensiven. Disse store hendelsene i Norge var rammen det norske offiserskorpset og det norske forsvaret måtte forholde seg til. Var det slik at offiserskorpset skilte seg ut i denne utviklingen, eller drev det bare med strømmen? Den militære del-offentligheten slik den er kommet fram i denne oppgaven speiler utviklingen, fra irritasjon over antimilitarisme til fokus på

⁴³⁸ Hobson 2001, s.169

⁴³⁹ Agøy 1997, s.287

gjenopptatte militærøvelser og fra konfrontasjon med arbeiderbevegelsen til tilsynelatende politisk nøytralitet. Offiserenes normer og interesser var likevel både i takt med samfunnsutviklingen og fremmede for den, et resultat av at de levde inne i det sivile samfunnet samtidig som de hadde militære særinteresser.

Kildene viser at norske offiserer var preget av verdenskrigens ødeleggelser og tap av menneskeliv, slik de fleste nordmenn var det i samtiden, men samtidig var tilliten til krigskunstens verdi og til det norske forsvarets betydning for nasjonen hele tiden til stede. Offiserene trodde på egen betydning i fremtiden og på at landet igjen ville trenge dem under en krig. I likhet med mange i samfunnet mente de at Regjeringen og Stortinget sviktet dem, men i motsetning til arbeiderbevegelsen følte offiserene at de ble sviktet av sine egne.

Noen offiserer søkte til organisasjoner på ytre høyre fløy, enten for å protestere mot svake politikere eller for å forberede kamp mot fiendene av det bestående, borgerlige samfunnet. Andre unngikk dette og var i stedet optimister både på forsvarets og samfunnets vegne. Dette politiske og ideologiske mangfoldet var synlig i *Norsk Militært Tidsskrift*, men offiserenes faglige fellesskap besto til tross for dette spriket. Kildene viser et fellesskap som var preget av uenighet, men som likevel var viktigere for offiserene enn deres politiske uenighet. Forskjeller i politiske holdninger var synlige i den militære del-offentligheten, men særlig splittende saker ble holdt utenfor.

I ettertid er offiserenes handlinger og holdninger i mellomkrigstiden ofte blitt bedømt med den 9. april 1940 som målestokk, det kan være en ide å snu rundt på det og undersøke om offiserenes holdninger, normer og idealer i de to tiårene før hadde betydning for hvordan ting skjedde den 9. april. Offiserene opplevde en lang etterkrigstid hvor de tok del i det sivile samfunnets brytninger samtidig med at deres egen militære sfære ble endret og skviset på samme tid. Periodens forbindelse både med tiden før og tiden etterpå gjør det fruktbart å undersøke offiserenes utvikling gjennom bredere forskning, fra slutten av nøytralitetsvernet gjennomført av militshæren satt opp etter hærordningen av 1909 til denne militshærens undergang våren 1940. I mellomtiden var holdninger og idealer mer flytende enn det etterpåkløskskapen forteller oss.

Mange offiserers reaksjonære eller høyre-radikale ideer har mer enn noe annet preget ettertidens forståelse av offiserskorpset i mellomkrigstiden. Å undersøke folks holdninger er likevel et dårlig grunnlag for å kunne forutsi folks handlinger når verden forandrer seg. To offiserer kan være et eksempel på dette. Oberst Konrad Sundlo skrev mange innlegg og artikler i *NMT*. Han framsto som en tradisjonell offiser, som skytterlagsmann var han spesielt kyndig når det gjaldt blinkskyting med gevær. Hans andre spesialitet var sovjetiske

tidsskrifter, og han gjenga stadig ting han hadde lest der som fortalte om Sovjetunionens militære opprustning. Sundlos gjentatte uttalelser om Sovjetunionen som en trussel kan tolkes som et tegn på tilsvarende skepsis til den norske arbeiderbevegelsen, men han skrev ikke negativt i *NMT* om arbeiderbevegelsen, politikere eller det politiske systemet. Obersten var en entusiastisk pedagog og omtalte rekrutter med bare gode ord. Den 9. april overga han Narvik til tysk overmakt. Under krigen fulgte han opp sitt medlemskap i Nasjonal Samling som sjef for rikshirden og som fylkesmann i Oslo og Akershus og i Sogn og Fjordane.⁴⁴⁰

Kaptein Olaf Bugge Valeur var ikke noe glad i det moderne samfunnet. Rekrutter skulle behandles strengt, svakhet og ettergivenhet ville føre til ødelagt disiplin. Offiseren var ikke soldatens venn. Idealet for nasjonen var middelalderkongedømmet og storhetstiden, og kvinners innflytelse svekket vernekraften. Parlamentarismen var ingen egnet styreform fordi politikere som var opptatt av å vinne velgernes gunst var for svake til å sikre nasjonens forsvar. Valeur refset samfunnet, og et vannskjøttet forsvar var for ham et tegn på forfall. Valeurs artikler og innlegg i *NMT* gir et bilde av en offiser som var villig til å sette militære idealer over sivile, og som gjerne ville gi offiserene en viktig rolle i å gjenreise en sammensveiset nasjon. Kapteinen var imidlertid ikke fastlønnnet offiser, han var lærer ved Sydneshaugen skole i Bergen. Da krigen kom fikk han ikke anledning til å delta i kampene, men som lektor egget han sine kollegaer til å kjempe mot nazifiseringen av skolen. Han ble arrestert i februar 1941, og døde i tysk konsentrasjonsleir våren 1942.⁴⁴¹

Mange biografier kan fortelle om hvordan endringene slo inn over offiserene og tvang dem til å ta valg, hederlige og mindre hederlige. Jeg tok med disse to eksemplene for å vise at et åpent sinn er nødvendig for å tolke hvordan holdninger og ideer kunne virke inn på offiserskorpsets forhold til det sivile samfunnet i mellomkrigstiden.

⁴⁴⁰ Konrad Sundlo (2011-11-18) Store norske leksikon, nettutgaven

⁴⁴¹ *Lærerne som Falt Minneskrift 1940–1945*, ss.122-124.

Kildefortegnelse

Trykte kilder

Norsk Militært Tidsskrift Årganger 1916 til og med 1939

Utgitt av Christiania/Oslo Militære Samfund

Innbundne årganger med løpende sidetall, innholdsfortegnelse for hele årganger.

Nasjonalbiblioteket

Norges Statskalender Årganger 1916 til og med 1939

Internettkilder og -litteratur

Konrad Sundlo. (2011-11-18) I *Store norske leksikon*. Hentet fra
http://snl.no/.nbl_biografi/Konrad_Sundlo/utdypning

Lærerne som falt Minneskrift, Arkivverket digitalarkivet

<http://da2.uib.no/cgi->

[win/WebBok.exe?slag=lesside&bokid=laererne&sideid=61&innhaldid=3&storleik=](http://da2.uib.no/cgi-win/WebBok.exe?slag=lesside&bokid=laererne&sideid=61&innhaldid=3&storleik=)

10.11.2011

Litteraturliste

- Abrahamsson, Bengt 1972. *Militärer, makt og politikk*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- Agøy, Nils Ivar 1997. *Militæretaten og "den indre fiende" fra 1905 til 1940*. Oslo: Universitetsforlaget
- Agøy, Nils Ivar 2002. "Forsvarshistorie på gyngende grunn"
i *Tidsskrift for Samfunnsforskning* nr.4, 2002
- Agøy, Nils Ivar 2003. "Skjellsord og stråmenn, men ingen svar. Sluttkommentar til Rolf Hobson og Tom Kristiansen" i *Tidsskrift for Samfunnsforskning* nr.2, 2003
- Berghahn, Volker R. 1981. *Militarism, The history of an International Debate 1861-1979*. Leamington Spa: Berg Publishers.
- Blom, Ida 1973. *Kampen om Eirik Raudes Land*. Oslo: Gyldendal norsk forlag
- Borgersrud, Lars 2000. *Konspirasjon og kapitulasjon*. Oslo: Forlaget Oktober
- Christensen, Tom og Per Læg Reid, Paul G. Roness og Kjell Arne Røvik 2006. *Organisasjonsteori for offentlig sektor*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dahl, Hans Fredrik 1991. *Vidkun Quisling, en fører blir til*. Oslo: Aschehoug
- Danielsen, Rolf 1984. *Borgerlig oppdemningspolitikk. (Høyres historie 1918 – 1940)*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag
- Eriksen, Knut Einar og Einar Niemi 1981. *Den finske fare*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fogarty, Brian E. 2000. *War, Peace, and the Social Order*. Boulder: Westview press.
- Fure, Odd-Bjørn 1996. *Mellomkrigstid 1920-1940. Norsk utenrikspolitikks historie Bind 3*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Furre, Berge 2000. *Norsk historie 1914–2000. Industrisamfunnet–frå vokstervisse til framtidstvil*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Hobson, Rolf og Tom Kristiansen 2001. *Norsk forsvarshistorie bind 3, 1905-1940. Total krig, nøytralitet og politisk splittelse*. Bergen: Eide Forlag.

- Hobson, Rolf og Tom Kristiansen 2003. "Det "lille hamskiftet" i norsk militærhistorie. Den indre sikkerhetsberedskapen i mellomkrigstiden—og alle de andre temaene i norsk forsvarshistorie" i *Tidsskrift for Samfunnsforskning* nr.2, 2003
- Hosar, Hans P. 2000. *Kunnskap, Dannelse og Krigens Krav—krigsskolen 1750–2000*. Oslo: Krigsskolen og Elanders Publishing AS
- Huntington, Samuel P. 1957. "The Rise of the Military Profession in Western Society" i Amos Perlmutter og Valerie Plave Bennett (red.) 1980. *The Political Influence of the Military*. New Haven and London: Yale University Press.
- Huntington, Samuel P. 1957. "The Professional Military Ethic", i Amos Perlmutter og Valerie Plave Bennett (red.) 1980. *The Political Influence of the Military*. New Haven and London: Yale University Press.
- Kjellberg, T.Francesco 1961. *Offiserene som sosial gruppe. Magistergradsavhandling*. Oslo: Institutt for statvitenskap, UiO.
- Kristiansen, Tom 2008. *Tysk trussel mot Norge?*. Bergen: Fagbokforlaget
- Nilsson, Göran B. 1973. "Svensk liberalism vid mitten av 1800-tallet" i Steven Koblik (red) 1973. *Från fattigdom til överflöd*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Norland, Andreas 1973. *Hårde Tider*. Oslo: Dreyer
- Perlmutter, Amos 1977. *The Military and Politics in Modern Times*. New Haven and London: Yale University Press.
- Rovde, Olav 1995. *I kamp for jamstelling 1896-1945*. Aurskog: Landbruksforlaget
- Stepan, Alfred 1973. "The New Professionalism of Internal Warfare and Military Role Expansion" i Amos Perlmutter og Valerie Plave Bennett (red.) 1980. *The Political Influence of the Military*. New Haven and London: Yale University Press.
- Ørvik, Nils 1960. *Sikkerhetspolitikken 1920-1939. Bind I. Solidaritet eller nøytralitet?*. Oslo: Johan Grundt Tanum Forlag.
- Ørvik, Nils 1961. *Sikkerhetspolitikken 1920-1939. Bind II. Vern eller Vakt?* Oslo: Johan Grundt Tanum Forlag.

